

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Wyższa Szkoła Handlowa
im. Bolesława Markowskiego
w Kielcach

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

PRAKTYCZNY PEDAGOG

Materiały szkoleniowe są współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

MATERIAŁY SZKOLENIOWE

PODSTAWY DYDAKTYKI OGÓLNEJ

dr Stanisław Głowacki

PODSTAWY DYDAKTYKI OGÓLNEJ

Wstęp

Demokratyzacja życia społecznego, której od kilkunastu lat doświadcza polskie społeczeństwo, stawia wysokie wymagania zarówno przed oświatą, samorządami, gospodarką. Podwyższające się standardy i wymogi wymuszają permanentne podnoszenie jakości kształcenia na wszelkich poziomach edukacji. Zawarte w opracowaniu treści oparte są na myśli wielu znakomitych przedstawicieli pedagogiki i są podstawową wiedzą z zakresu dydaktyki. Wiedzę tą należy wzbogacić poprzez studiowanie literatury zamieszczonej w bibliografii.

WYKŁAD I.

Przedmiot i zadania dydaktyki.

Dydaktyka jako nauka, metody badań dydaktycznych.

1. Przedmiot i zadania dydaktyki

Mówiąc o dydaktyce należy rozpocząć od zdefiniowania samego terminu „dydaktyka” a następnie przeanalizować, jaki jest jej przedmiot i zadania. Na przestrzeni dziejów myśli pedagogicznej przedmiotem dydaktyki było zawsze kształcenie i organizacja procesu prowadzącego do opanowania wiedzy i umiejętności.

Termin dydaktyka pochodzi od greckich słów: didasco – uczyć, nauczami didascolos – nauczyciel. W rozumieniu ogólnym nazwa jest właściwą dla nauczania i uczenia się szkolnego. **Dyscyplina ta zajmuje się działaniami zarówno nauczyciela jak i ucznia.** Działania nauczyciela są zamierzone i świadomie podejmowane a ich celem jest ukształtowanie osobowości wychowanka zgodnie z wzorem zaakceptowanym przez społeczeństwo, w którym proces ten się odbywa. Po raz pierwszy termin "dydaktyka" został użyty w XVII wieku w Niemczech, przez Joachima Junga i Krzysztofa Helwiga, autorów książki pt. *Krótkie sprawozdanie z dydaktyki, czyli sztuki nauczania Ratychiusza*. W owych czasach dydaktyka była uważana za sztukę nauczania, która wymagała posiadania odpowiedniego talentu pedagogicznego. Na ten wiek przypadał również okres działalności Jana Amosa Komeńskiego, autora słynnego dzieła pt. *Wielka dydaktyka*, w którym przedstawił on *uniwersalną sztukę nauczania wszystkich wszystkiego*. Dydaktyka w XVII wieku stanowiła jedyną naukę pedagogiczną.

W wieku XIX żył J.F. Herbart - psycholog i filozof niemiecki, określany mianem ojca pedagogiki. Dzięki jego działaniom dydaktyka stała się nauką - była przez niego traktowana jako **teoria nauczania wychowującego**. Herbart był zdania, iż przedmiotem zainteresowania dydaktyków powinny być czynności podejmowane przez nauczyciela w szkole oraz ich szczegółowa analiza. Na przełomie XIX i XX wieku dydaktyka zmienia swoje oblicze dzięki działalności Johna Dewey'a, twórcy nowej teorii wychowania, który pojmował dydaktykę jako **teorię uczenia się**. Celem dydaktyki w jego ujęciu miała być analiza czynności zachodzących w trakcie procesu uczenia się a samo nauczanie stanowić miało funkcję uczenia się.

Dydaktyka zajmuje się wykrywaniem i ustalaniem prawidłowości procesu nauczania – uczenia się. Te dwa rodzaje czynności, gdy są wzajemnie powiązane, tworzą zintegrowaną całość stanowiącą proces kształcenia. **Dydaktyka tworzy pewien system, na który składają się zasady organizacyjne tego procesu a także cele, treści, metody, środki nauczania – uczenia się, tworzące spójną wewnętrzną strukturę, podporządkowaną realizacji założonych celów kształcenia.**

Proces nauczania – uczenia się (kształcenia) jest procesem planowym, systematycznym i zamierzonym. Zmierza on przede wszystkim do opanowania przez uczniów pewnej wiedzy i umiejętności. Nie wyklucza to jednak (a nawet wymaga) możliwości istotnego wpływu na wszechstronny rozwój uczestników procesu kształcenia. Postawienie sobie przez nauczyciela takiego celu, wymaga od niego czynności zmierzających nie tylko do przekazania wiadomości z poszczególnych zakresów wiedzy, ukształtowania określonych umiejętności, ale także rozwijania zainteresowań i zdolności poznawczych, wdrożenia do systematycznego i samodzielnego zdobywania wiedzy, do indywidualnej oraz zespołowej działalności poznawczej, wpojenia wartościowych zasad postępowania.

Przedmiotem badań dydaktycznych jest przede wszystkim wszelka świadoma działalność dydaktyczna, wyrażająca się w procesach nauczania – uczenia się, samokształcenia, w ich treści, przebiegu, metodach, środkach i organizacji, podporządkowana przyjętym celom.

Dydaktyka zajmuje się rzeczywistością, w której z jednej strony działa nauczyciel kierujący procesem uczenia się, zaś z drugiej strony – uczniowie aktywnie przyswajający materiał nauczania. Na rzeczywistość tą składają się odpowiednie treści kształcenia, zasady, metody i środki

dydaktyczne, za pomocą których dąży się do realizacji w określonych formach organizacyjnych celów kształcenia. Można więc przyjąć, że **dydaktyka zajmuje się analizą wszystkich czynności składających się na proces nauczania – uczenia się. Czynności te tworzą pewien zbiór działań nauczyciela i uczniów, wzajemnie wiążących się i warunkujących, zmierzających do osiągnięcia wspólnego celu.** Ponieważ czynności ucznia i nauczyciela zawsze przebiegają w określonych warunkach (treści, organizacja, środki itp.) oraz są nastawione na uzyskanie zamierzonych rezultatów (wyników, skutków tych czynności), **zatem przedmiotem badań dydaktyki jest proces nauczania – uczenia się łącznie z czynnikami, które go wywołują, warunkami, w jakich przebiega, a także rezultatami ,do jakich prowadzi.**

Przedmiot badań dydaktyki najpełniej określił **W. Zaczyński** przedstawiając, że jest nim:

- naukowa analiza i formułowanie celów nauczania (celów kształcenia) wraz z ich uszczegółowioną charakterystyką;
- dobór treści kształcenia według ustalonych zasad i zgodnie z obranym celem dydaktycznym;
- badanie procesu kształcenia (nauczania) dla odsłonięcia rządzących nim prawidłowości, a więc ustalanie związków i zależności zachodzących między składnikami;
- formułowanie, opartych na poznanych prawidłowościach procesu, zasad metodycznie poprawnej pracy nauczyciela z uczniami w procesie dydaktycznym, znanych pod nazwą zasad kształcenia (zasad nauczania);
- badanie wartości dydaktycznej poszczególnych metod kształcenia; formułowanie reguł ich doboru i poprawnego wykorzystania w procesie dydaktycznym (klasyfikacja, charakterystyka, optymalizacja);
- badanie środków dydaktycznych i optymalnych warunków efektywnego ich stosowania w kształceniu;
- ustalanie najkorzystniejszych form organizacyjnych nauczania.

Najważniejszą kategorią systemu dydaktycznego we wszystkich zamierzonych i planowanych procesach dydaktycznych jest zmierzanie do osiągnięcia założonych celów kształcenia. Mogą one być osiągnięte poprzez zastosowanie odpowiednich treści, metod, form organizacyjnych i środków dydaktycznych. Głównym zadaniem dydaktyki jest opis, analiza i interpretacja tych czynników a także badanie prawidłowości procesu kształcenia oraz zależności między różnymi składnikami reguł i sposobów postępowania systemu dydaktycznego oraz formułowanie na bazie zdobytych informacji norm.

Współcześnie, dydaktyka jest ujmowana jako nauka o nauczaniu i uczeniu się.

Dydaktyka w systemie nauk

Twierdzenia nauk społecznych mają probabilistyczny charakter, co oznacza, iż nie są one pewnikami, a jedynie tezami przyjmowanymi z pewną dozą prawdopodobieństwa. Wśród nauk społecznych wymienia się między innymi nauki takie jak:

- filozofia
- pedagogika
- psychologia
- socjologia

Natomiast do nauk pedagogicznych zaliczymy następujące:

- dydaktyka ogólna
- historia wychowania
- pedagogika ogólna
- teoria organizacji szkolnictwa
- teoria wychowania

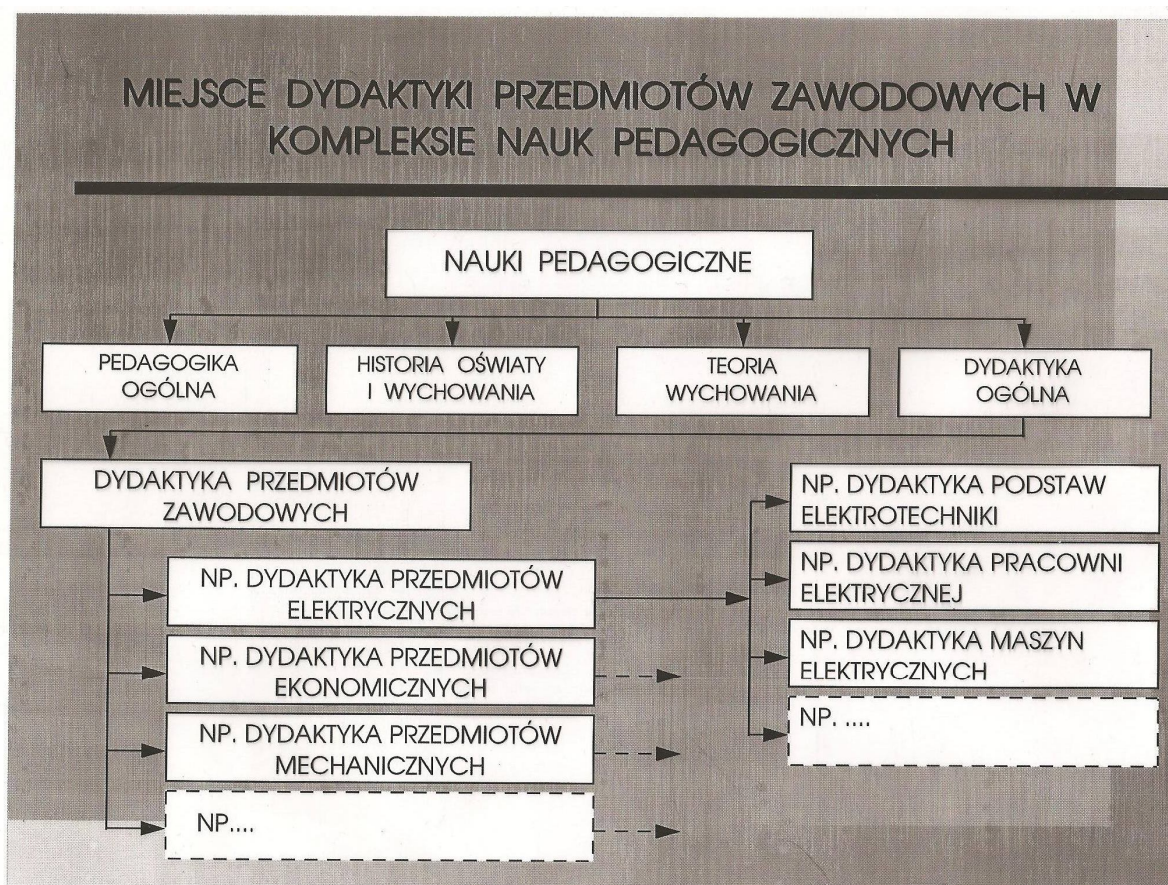
Dydaktyka ogólna posiada następujące subdyscypliny:

- dydaktykę medyczną, której przedmiotem zainteresowań jest specyfika kadr w szkołach medycznych oraz praca z pacjentem
- dydaktykę szkoły wyższej, zajmującą się specyfiką procesu kształcenia na poziomie szkoły wyższej oraz pracą ze studentami
- dydaktykę wojskową, której celem jest przygotowywanie kadr oraz praca z żołnierzami odbywającymi zasadniczą służbę wojskową
- neurodydaktykę, czyli dydaktykę XXI wieku wykorzystującą maksimum możliwości ludzkiego mózgu w procesie kształcenia,
- ontodydaktykę, która stanowi dydaktykę treści zajmującą się teorią kształcenia
- teleologię, czyli naukę zajmującą się celami kształcenia

Oprócz wymienionych subdyscyplin, dydaktyka ogólna dzieli się na dydaktyki szczegółowe, czyli metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów. Funkcjonują następujące sposoby rozumienia dydaktyki szczegółowej:

- teoria nauczania - uczenia się danego przedmiotu na wszystkich szczeblach kształcenia
- teoria nauczania - uczenia się danego przedmiotu na określonym szczeblu kształcenia (np. matematyka w klasach od IV do VI)
- teoria nauczania - uczenia się wszystkich przedmiotów na określonym szczeblu kształcenia (np. dydaktyka nauczania zintegrowanego lub początkowego albo dydaktyka szkoły wyższej)

- teoria nauczania - uczenia się wszystkich przedmiotów na wszystkich szczeblach kształcenia - dydaktyka ogólna.

Przedmiot badań, zadania, funkcje

Przedmiot badań dydaktyki ogólnej stanowi proces nauczania - uczenia się wraz z czynnikami wyzwalającymi go, warunkami w jakich on zachodzi, z jego przebiegiem oraz skutkami. Istnieje tzw. *dekalog dydaktyka*, szczegółowo opisujący zakres zainteresowań dydaktyki ogólnej:

- terminologiczna oraz metodologiczna aparatura dydaktyki
- cele kształcenia
- treści kształcenia
- proces nauczania - uczenia się
- zasady kształcenia
- metody kształcenia
- formy organizacyjne
- środki dydaktyczne
- systemy dydaktyczne

- osiągnięcia i niepowodzenia szkolne

Do głównych zadań dydaktyki ogólnej zalicza się:

- opis wraz z analizą poszczególnych elementów przedmiotu badań
- ustalanie charakterystycznych dla procesu kształcenia prawidłowości
- ustalanie pewnych norm i zasad postępowania opierając się o wykryte prawidłowości

Do głównych funkcji dydaktyki ogólnej zaliczamy:

- funkcję teoretyczno-poznawczą - ma ona charakter diagnostyczny (odpowiada na pytania co jest i jak jest) i prognostyczny (odpowiada na pytania co będzie, jak będzie i jak powinno być)
- funkcję praktyczno-instrumentalną (użyteczną) - wskazuje na konkretne metody, środki i formy organizacyjne stanowiące pomoce w pracy dydaktycznej

Dydaktyka jako subdyscyplina posługuje się różnymi metodami badawczymi:

- monografia pedagogiczna
- metoda indywidualnych przypadków
- eksperyment pedagogiczny - badamy określony wycinek rzeczywistości poprzez wywołanie lub zmiany przebiegu procesu przez wprowadzenie jakiegoś nowego czynnika i obserwowaniu zmian powstałych pod jego wpływem)
- sondaż diagnostyczny - badanie opinii respondentów na określony temat (ankieta)

Techniki badawcze w dydaktyce to:

- ankieta,
- wywiad,
- obserwacja,
- test,

Przedstawiciele dydaktyki polskiej w XX wieku:

- Twardowski Kazimierz
- Nawroczyński Bogdan
- Sośnicki Kazimierz
- Zaczyński Władysław
- Okoń Wincenty
- Pólturzycki Józef
- Denek Kazimierz
- Kupisiewicz Czesław
- Lech Konstanty
- Lewowicki Tadeusz

Zadanie

1. Porównaj analizę pojęcia dydaktyki ogólnej u wybranych autorów i sformułuj własną definicję tego pojęcia.
2. Opisz wybraną metodę badań dydaktycznych. Dydaktyka jako nauka (materiał do przestudiowania w domu).

1. Etymologia, geneza i znaczenie nazwy dydaktyka

A) przemiany dydaktyki jako nauki

Dydaktyka należy do podstawowych nauk pedagogicznych. Proces kształcenia jest przedmiotem zainteresowania dydaktyki. Nazwa dydaktyka pochodzi z j. greckiego- didaktikos- pouczający, didasko- uczeń. Pojęcia tego użyto w XVII w. W Niemczech Joachim Jung, Krzysztof Helwig napisali książkę „ krótkie sprawozdanie z dydaktyki, czyli sztuki nauczania Ratychiusza”. Dydaktyka jest sztuką nauczania w, XVII w. uważano, że żeby nauczać potrzebny jest talent pedagogiczny. Wiek XVII to życie i działalność Jana Amosa Komeńskiego (napisał „ wielką dydaktykę przedstawiającą uniwersalną sztukę nauczania wszystkich wszystkiego”). W XVII w. dydaktyka była jedyną nauką pedagogiczną. W XIX w. pojawia się J. F. Herbart (filozof, psycholog niemiecki) - ojciec pedagogiki, dzięki niemu dydaktyka staje się nauką, traktował dydaktykę jako teorię nauczania wychowującego, uważał, że dydaktyków interesuje analiza czynności podejmowanych w szkole przez nauczyciela. Przełom wieku XIX i XX zmienia pojmowanie dydaktyki John Dewey (nowe wychowanie) traktował dydaktykę jako teorię uczenia się. Zadaniem dydaktyki była analiza czynności w procesie uczenia się, nauczanie stało się funkcją uczenia się. Współcześnie dydaktyka traktowana jest jako teoria nauczania-uczenia się, jest sztuką będąc nauką (Stróżewski)

B)dydaktyka w systemie nauk.

W naukach społecznych twierdzenia mają charakter probabilistyczny- nie ma pewników, przyjmujemy z dużą dozą prawdopodobieństwa że do nauk społecznych zaliczamy: filozofię, psychologię, socjologię, pedagogikę itd., a wśród nauk pedagogicznych możemy wyróżnić np. teorię organizacji szkolnictwa, pedagogikę ogólną, teorię wychowania i teorię nauczania i uczenia się, czyli dydaktykę ogólną. Dydaktyka ogólna dzieli się na nauki szczegółowe które wykorzystują jej dorobek i uwzględniają specyfikę kształczonej grupy.

2. Struktura nauk dydaktycznych.

A) Obok dyscyplin podstawowych nauk pedagogicznych wyróżniamy subdyscypliny specjalistyczne jak np.:

-dydaktyka szkoły wyższej- specyfika kształcenia w szkole wyższej, praca ze studentami,

- dydaktyka medyczna- zajmuje się specyfiką kadr szkół medycznych, praca pedagogiczna z pacjentem,
- dydaktyka wojskowa- przygotowuje kadry, praca z żołnierzem zasadniczej służby wojskowej,
- ontodydaktyka- to dydaktyka treści, zajmuje się teoriami doboru treści kształcenia,
- neurodydaktyka – dydaktyka XXI wieku wykorzystuje możliwości mózgu w procesie kształcenia. Neurodydaktycy twierdzą, że metody powinny być kompatybilne z możliwościami mózgu,
- teleologia-nauka o celach kształcenia.

B)dydaktyki szczegółowe pojmowane często jako metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów rozumiane są w trzech znaczeniach:

- jako teorie nauczania- uczenia się określonego przedmiotu na wszystkich szczeblach kształcenia,
- jako teorie nauczania-uczenia się określonego przedmiotu na określonym szczeblu kształcenia np. matematyki w klasach4-6,
- jako teoria nauczania-uczenia się wszystkich przedmiotów na określonym poziomie kształcenia np. metodyka nauczania początkowego, dydaktyka kształcenia zintegrowanego, dydaktyka szkoły wyższej,
- teoria nauczania-uczenia się wszystkich przedmiotów- wszystkich treści na wszystkich szczeblach kształcenia , a to już jest dydaktyka ogólna.

3.Przedmiot badań dydaktyki ogólnej

Przedmiotem badań jest proces nauczania-uczenia się a także czynniki, które ten proces wyzwalają, **warunki** w których ten proces przebiega, sam przebieg procesu oraz efekty - wyniki tego procesu. Szczegółowy przebieg badań dydaktyki ogólnej:1)aparatura terminologiczna i metodologiczna dydaktyki, 2)cele kształcenia, 3)treści kształcenia, 4)proces nauczania-uczenia się, 5)zasady kształcenia, 6)metody kształcenia, 7)formy organizacyjne, 8)środki dydaktyczne, 9)systemy dydaktyczne, 10)osiągnięcia i niepowodzenia szkolne.

4.Zadania i funkcje dydaktyki

Zadania dydaktyki:

- 1)opis i analiza elementów składających się na przedmiot badań dydaktyki ,
- 2)wykrywanie prawidłowości charakterystycznych dla procesu nauczania-uczenia się,
- 3)ustalenie norm postępowania- zasad w oparciu o wykryte prawidłowości..

Funkcje dydaktyki:

- 1)funkcja teoretyczno- poznawcza: o charakterze diagnostycznym (jak jest? co jest?), o charakterze prognostycznym (jak będzie? co będzie? jak być powinno?),

2) funkcja praktyczna - instrumentalna, użyteczna - wskazywanie konkretnych metod, form organizacyjnych, środków, które mogą pomóc pedagogom w ich pracy dydaktycznej.

ĆWICZENIE 1

Wprowadzenie do zajęć: informacja o sposobie prowadzenia ćwiczeń, tematyce, literaturze, wymaganiach. Analiza podstawowych pojęć dydaktycznych: kształcenie, nauczanie, uczenie się, i im pochodne. Elementy wspólne i odmienne w poszczególnych systemach dydaktycznych.

KSZTAŁCENIE - TO OGÓL CZYNNOŚCI I PROCESÓW UMOŻLIWIAJĄCYCH LUDZIOM POZNANIE PRZYRODY, SPOŁECZEŃSTWA I KULTURY, A ZARAZEM UCZESTNICTWO W ICH PRZEKSZTAŁCANIU, JAK RÓWNIEŻ OSIĄGNIĘCIE MOŻLIWIE WSZECHSTRONNEGO ROZWOJU OSOBOWOŚCI, SPRAWNOŚCI FIZYCZNYCH I UMYSŁOWYCH, ZDOLNOŚCI I UZDOLNIENI, ZAINTERESOWAŃ, PRZEKONAŃ I POSTAW ORAZ ZDOBYCIE PORZĄDANYCH KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH PRZEZ KSZTAŁCENIE ROZUMIE SIĘ TEŻ ŁĄCZNIE NAUCZANIE I UCZENIE SIĘ.

KSZTAŁCENIE ZAWODOWE – TO LOGICZNIE ZWARTY UKŁAD CZYNNOŚCI, NAUCZYCIELI I UCZNIÓW PROWADZĄCYCH DO ZMIAN W OSOBOWOŚCI I POSTAWACH UCZNIÓW, GŁÓWNIEM W ZAKRESIE ICH WIADOMOŚCI OGÓLNYCH I ZAWODOWYCH ORAZ UMIEJĘTNOŚCI STANOWIĄCYCH O ISTOCIE PRZYGOTOWANIA ZAWODOWEGO.

NAUCZANIE – TO PLANOWA, SYSTEMATYCZNA I ZORGANIZOWANA DZIAŁALNOŚĆ NAUCZYCIELA ZMIERZAJĄCA DO ZDOBYCIA PRZEZ UCZNIÓW WIADOMOŚCI, UKSZTAŁTOWANIA UMIEJĘTNOŚCI I NAWYKÓW

LUB INACZEJ NAUCZANIE TO KIEROWANIE PROCESEM UCZENIA SIĘ UCZNIÓW.

Uczenie się jest procesem aktywnego nabywania wiedzy, umiejętności i nawyków w toku poznawania rzeczywistości (bezpośredniego oraz pośredniego), ćwiczeń, myślenia oraz gromadzenia doświadczeń, zarówno indywidualnych jak i społecznych.

Wynikiem procesu uczenia się jest poznanie rzeczywistości (czyli wiedza) wraz z nabyciem umiejętności jej przekształcania, jak i modyfikacja zachowań uczącego się podmiotu. Właściwości procesu uczenia się mają swoje źródło w definicji, zatem uczenie się ma następujące cechy:

- aktywność podmiotu uczącego się,
- procesualny charakter - zakładający pewną ciągłość i planowość, systematyczność, wewnętrzną spójność poszczególnych czynności, dynamizm oraz świadomą organizację,
- ukierunkowanie całego procesu na jego wynik, czyli dążenie do założonych celów,

WYKŁAD 2 i 3

Systemy dydaktyczne. Dydaktyka herbertowska jako podstawa tzw. szkoły tradycyjnej. Dydaktyka deweyowska jako podstawa tzw. szkoły progresywistycznej. Aktualna koncepcja dydaktyczna jako podstawa szkoły współczesnej. Polski system kształcenia po reformie ustroju szkolnego

Przez system dydaktyczny będziemy rozumieć całokształt zasad organizacyjnych oraz treści, metody i środki nauczania-uczenia się , tworzące spójną wewnętrzną strukturę i podporządkowane realizacji społecznie akceptowanych celów kształcenia.

Wyróżniamy system oparty na nauczaniu klasowo lekcyjnym możemy podzielić na system tradycyjny , system związany z nurtem tzw. nowego wychowania , oraz system współczesny. Podsystemem wobec systemu tradycyjnego spełnia dydaktyka herbartowska natomiast wobec systemu nowego wychowania – dydaktyka progresywistyczna.

Dydaktyka herbartowska – opracował ją niemiecki filozof , psycholog i pedagog Jan Fryderyk Herbart. Herbart próbował skonstruować naukowy system pedagogiki oparty na dorobku teoretycznym takich nauk pomocniczych jak etyka i psychologia. Etyka którą Herbart uważał za naukę o pięknie moralnym i wskutek tego podporządkowywał ją estetyce, wyznacza i uzasadnia cel wychowania. Psychologia natomiast wskazuje drogę wiodącą do tego celu oraz środki niezbędne do jego skutecznej realizacji. Najwyższym celem wychowania jest według Herbarta kształcenie u ludzi silnych i moralnych charakterów. Ludzie o takich właśnie charakterach kierują się w swym postępowaniu ideami moralnymi, które określają ideał osobowości i zasadniczy cel życia

człowieka: idea doskonałości , życzliwości prawa, idea słuszności, idea wewnętrznej wolności. Ukształtowaniu tego rodzaju charakteru służą zdaniem Herbart kierowaniu dziećmi i młodzieżą , karność i ściśle z nią związane nauczanie. Głównym zadaniem kierowania jest stałe zatrudnianie dzieci organizowanie dla nich zajęć pielęgnowanie ich fizycznego rozwoju. Z kolei karność jest koniecznym warunkiem realizacji najwyższego celu wychowania tzn. ukształtowania u wychowanka moralności opartej na silnym charakterze. Dla utrzymania karności Herbart zaleca stosowanie różnych metod i środków (kary cielesne, rygorystyczne zakazy, polecenia) Ważną rolę odgrywa tu nauczanie wychowujące. Używając tej nazwy Herbart chciał podkreślić, iż wychowania nie należy , a nawet nie można oddzielić od nauczania, że wola i charakter rozwijają się równocześnie z rozumem. Herbart wprowadził jednolitą koncepcję zamiast (umysł uczucia i wola) tego życia psychicznego, opartą na wyobrażeniach oraz ich ustawicznym ruchu. Nauczanie uznał za podstawowy środek służący kształceniu charakteru. Efektywność nauczania zależy także od racjonalnego rozłożenia treści, którą uczniowie mają sobie przyswoić, na powiązanie ze sobą części, a także od jego toku. Opanowanie treści jest najskuteczniejsze wtedy gdy uczniowie przechodzą kolejno od etapu zgłębiania do ogarniania. W każdym z etapów Herbart wyróżnił dwa stadia spoczynku i ruchu.

Schemat stopni przyswajania obejmuje:

-zglobianie spoczywające -zglobianie postępujące -ogarnianie spoczywające -ogarnianie postępujące

Herbart przyporządkował każdemu stopniowi przyswajania odpowiedni stopień nauczania: jasność, kojarzenie , system i metoda. Stopnie te miały wyznaczać tok nauczania, nazwano je formalnymi.

Zaś Rein nazwał je : przygotowanie, podanie , powiązanie, zebranie i zastosowanie. Przygotowanie i podanie nowego materiału są u Herbart odpowiednikiem stopnia jasności. Przygotowanie miało polegać na zaktywizowaniu w umysłach uczniów tych wyobrażeń, które będą im pomocne w przyswojeniu nowego materiału (masy apercypcyjnej).

Cel podania upatrywano w oglądowym przedstawieniu uczniom nowych treści nauczania. Powiązaniu i zebraniu tzn. trzeciemu i czwartemu stopniowi formalnemu, Rein wyznaczył zadanie ukształtowania w umysłach uczniów – na podstawie uprzednio przyswojonych wyobrażeń – abstrakcyjnych pojęć. Na stopniu powiązania uczeń miał zestawiać i porównywać ze sobą nowe wyobrażenia z wyobrażeniami wytworzonymi wcześniej, co według Reina było konieczne dla wyodrębnienia ich cech istotnych, konstytutywnych. Cel zebrania sprowadzał się do zakończenia procesu abstrahowania i włączenie nowych uogólnień do już posiadanego ich systemu. Zastosowanie wreszcie powinno wdrożyć ucznia do posługiwania się świeżo zdobytą wiedzą w nowych sytuacjach. **Proces nauczania, którego tok**

wyznaczały stopnie formalne Herbarta i Reina, miał przebiegać od wyobrażeń do pojęć i od pojęć do umiejętności o charakterze teoretycznym. Mylnie głosił Herbart iż podstawowym zadaniem szkoły powinna być troska o rozwój procesów intelektualnych uczniów, a główne obowiązki wychowawcze mają spoczywać na rodzinie. Niesłusznie przywiązywał on wagę do zaznajamiania uczniów przede wszystkim z treściami humanistycznymi, w tym z łaciną i greką, zaniedbując równocześnie nauki matematyczno – przyrodnicze.

Nie miał racji wymagając od nauczycieli rygorystycznego prowadzenia lekcji według teorii stopni formalnych, gdyż prowadziło to do rutyny i konserwatyizmu metodycznego, a zarazem ograniczało samodzielność i krytycyzm myślenia uczniów. Bezpodstawnie sugerował że większą wartość pedagogiczną ma uwaga mimowolna, a równocześnie nie dostrzegał jej znaczenia dla rozwoju uwagi dowolnej, podobnie jak nie doceniał wpływu uwagi dowolnej na końcowe efekty procesu uczenia się. Podstawowym obowiązkiem nauczyciela jest realizacja programu nauczania, który nie musi być dostosowany do potrzeb i zainteresowań uczniów, gdyż zamierzone przez wychowawców potrzeby i zainteresowani można w ostateczności kształtować nawet przy użyciu kar fizycznych.

Dydaktyka deweyowska jako podstawa szkoły progresywistycznej

Ogólnie można powiedzieć **domagano się takiej szkoły, która by uwzględniała zainteresowania uczniów, rozwijała zarówno ich intelekt, jak uczucia i wolę; uczyła ich myśleć i działać, była dla nich miejscem swobodnej, twórczej pracy, wdrażała do współdziałania i zespołowych form wysiłku, indywidualizowała treść oraz tempo nauki; była trenerem spontanicznej aktywności dzieci i młodzieży, nie przekładała przekazywania uczniom wiedzy nad rozwój ich myślenia, kształciła umiejętność spostrzegania, formułowania i rozwiązywania różnorodnych problemów teoretycznych i praktycznych, problemów życia codziennego.** Główne założenia koncepcji dydaktycznej którą nazwano postępową był John Dewey. Dewey zarzucał herbartystom, że ich koncepcje dydaktyczne wpłynęły na powstanie szkoły hołdującej wychowaniu represyjnemu i powierzchownemu oraz nauczaniu werbalnemu, że przyczyniły się do upowszechniania poglądu, jakoby opanowanie słów, podniesionych do rangi symboli wiedzy było równoznaczne z faktycznym przyswojeniem sobie tej wiedzy przez uczniów. Krytykował ich również za ograniczenie czynności wykonywanych w szkole przez dzieci i młodzież do słuchania, czytania, rachowania i oglądania obrazków, a główne zadanie procesu upatrywali w przekazywaniu uczniom gotowej wiedzy traktując zarazem rozwój ich myślenia jako coś incydentalnego, przypadkowego, ubocznego. **Szkoła laboratoryjna Deweya, w szkole tej główny akcent położono na rozwój aktywności dzieci i młodzieży, przejawiającej się najbardziej, zdaniem Deweya w czynnościach manualnych, w różnego rodzaju zajęciach praktycznych. Głównym zadaniem tych uczniów nie jest przygotowanie uczniów do wykonywania takiego lub innego**

zawodu lecz pobudzanie rozwoju ich wrodzonych zdolności, nauka zaś szkolna ma być narzędziem zdobywania przez nich bogatego i różnorodnego doświadczenia. Podkreślał że zajęcia praktyczne nie mają bynajmniej zastąpić studiowania książek przez uczniów. Ich podstawowa funkcja sprowadza się do nauczania uczniów samodzielnej pracy, do korzystania w pełni ze swoich doświadczeń pozaszkolnych, oraz do zdobywania wiedzy w drodze samodzielnego wysiłku umysłowego, a nie przejmowania jej wyłącznie w gotowej postaci od nauczyciela lub z książek. **Według Deweya poznanie i wiedza stanowią narzędzia, którymi człowiek posługuje się w pokonywaniu różnorodnych trudności i rozwiązywaniu problemów.**

W każdym pełnym akcie myślenia można zarazem wyróżnić następujące etapy:- odczucie trudności -wykrycie jej i określenie -nasuwanie się możliwego pomysłu rozwiązania - wyprowadzenie w drodze rozumowania wniosków z przypuszczalnego rozwiązania -dalsze obserwacje i eksperymenty prowadzące do przyjęcia lub odrzucenia hipotezy

Inna musi też być według Deweya metoda prezentacji problemów. Uczniowie bowiem powinni być przekonani , że rozwiązując dany problem, odkrywają nowe dla nich rzeczy , że zdobywają wiadomości nikomu dotychczas nieznanne.

Dydaktyka współczesna

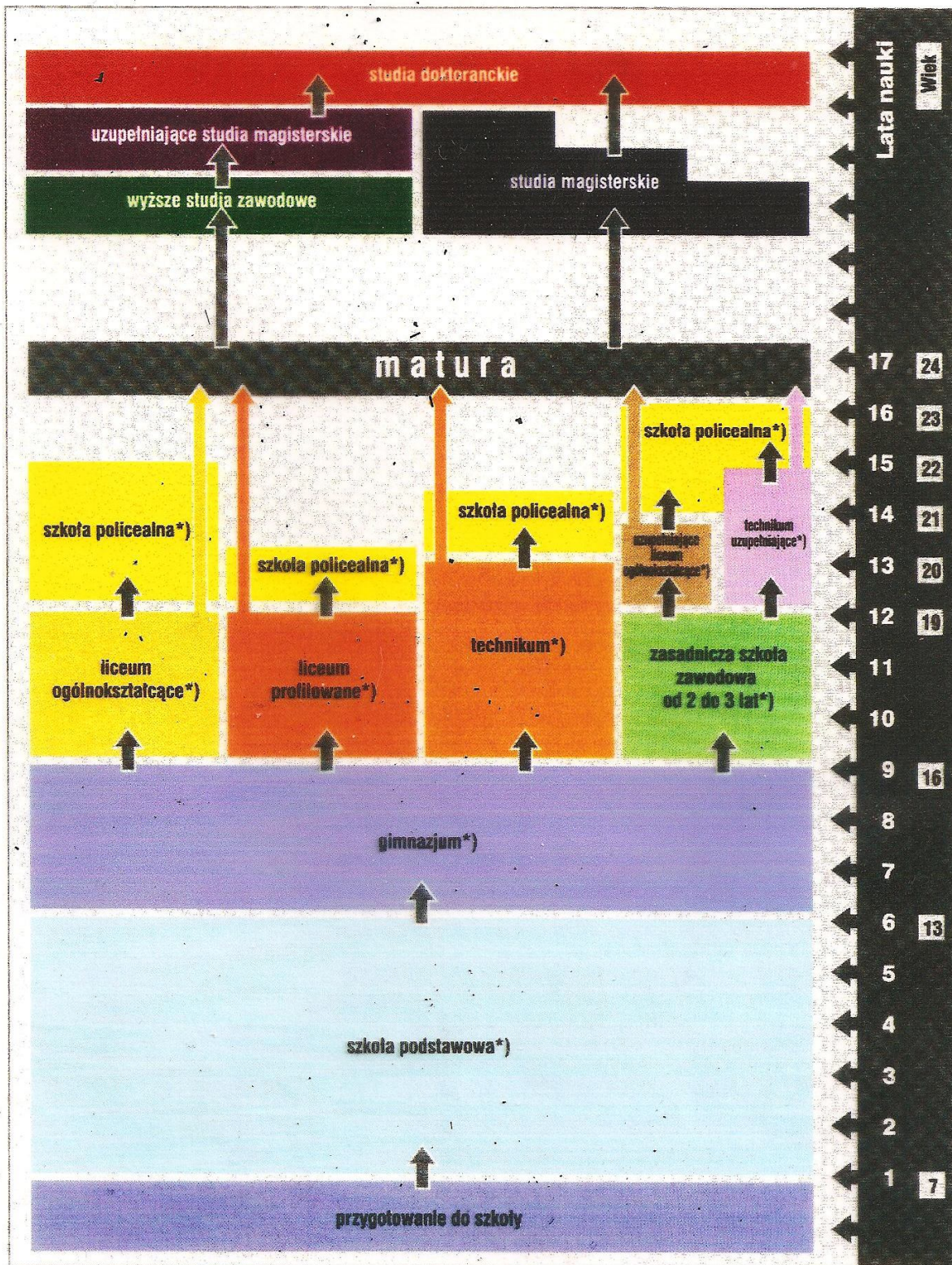
Podstawę tej dydaktyki stanowi materializm dialektyczny i historyczny. **Dydaktyka ta zmierza do opracowania takiego modelu procesu nauczania uczenia się, który pozwalałby łączyć w spójną całość poznanie zmysłowe z umysłowym, praktykę i jako źródło wiedzy, i jako kryterium jej prawdziwości z teorią, indywidualne cele i aspiracje oświatowe z polityką państwa.**

Współczesny system dydaktyki ogólnej zmierza również do zlikwidowania typowej dla herbartyzmu i progresywizmu rozbieżności między teorią i praktyką, między wiadomościami i umiejętnościami, między zdolnością do opisywania i zmieniania rzeczywistości. Miejsce intelektualistycznej i mechanistycznej psychologii Herbart'a oraz deweyowskiego behawioryzmu zajęła w dydaktyce współczesnej psychologia, rozumiana jako nauka o wyższych czynnościach istot żywych. Podstawą rozwoju tych czynności jest konieczność regulowania przez człowieka stosunków łączących go ze światem zewnętrznym. Istota procesu nauczania – uczenia się opiera się na założeniu że uczniowie powinni przyswajać sobie podstawy usystematyzowanej wiedzy oraz zdobywać określone umiejętności, zarówno w drodze samodzielnych poczynań badawczych jak i w drodze działalności sprowadzającej się do przyjmowania niektórych informacji w postaci gotowej. Do podstawowych zasad budowy progresywnych programów nauczania należy postulat spontanicznej aktywności dzieci i młodzieży, wyrażającej się głównie w postaci czynności praktycznych i powiązanych z nimi operacji intelektualnych , a także zasada rekapitulacji historycznego rozwoju ludzkości. Nauczanie całościowe na szczeblu propedeutycznym a

przedmiotowe powyżej tego szczebla, rzecznicy współczesnego systemu dydaktyki ogólnej dostrzegają potrzebę ograniczenia nauki całościowej do klas 1 ,2 ,3 szkoły podstawowej. Dydaktyka współczesna opiera się na założeniu że o ostatecznych rezultatach kształcenia nie przesądzają wyłącznie ani czynniki dziedziczne (natywizm) ani środowiskowe(socjologizm). Czynniki te wywierają wprawdzie wpływ ale o jego wynikach końcowych decyduje świadoma i celowa działalność nauczyciela.

Zadanie:

1. Porównaj stopnie formalne Herbarta i Deweya.
2. Na podstawie „Wprowadzenia do dydaktyki ogólnej” W. Okonia uzasadnij który system dydaktyczny uważasz za najbardziej nowoczesny i dlaczego.

*) w tym szkoły specjalne

ĆWICZENIE 2 i 3

Podstawa programowa, plany i programy nauczania

Podstawa programowa to obowiązkowe na danym etapie kształcenia zestawy celów i treści kształcenia oraz umiejętności a także zadania wychowawcze szkoły które są uwzględnione w programach nauczania oraz umożliwia ustalenie wymagań programowych i organizacyjnych.

Podstawa programowa jest dokumentem zatwierdzonym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz akceptowanym przez właściwego ministra resortu.

Można wyróżnić:

- podstawy programowe kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół,
- podstawy programowe kształcenia w poszczególnych zawodach,
- podstawy programowe w poszczególnych profilach kształcenia ogólnozawodowego.

W podstawie programowej wychowania przedszkolnego lub kształcenia ogólnego znajdują się obowiązkowe zestawy celów i treści nauczania, w tym umiejętności opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego, oraz zadania wychowawcze szkoły, uwzględnione odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego i programach nauczania oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych.

Struktura podstawy programowej kształcenia ogólnego

- **cele edukacyjne**
- **zadania szkoły**
- **treści**
- **osiągnięcia**

W podstawie programowej kształcenia w profilach kształcenia ogólnozawodowego lub podstawie programowej kształcenia w zawodzie znajdują się obowiązkowe na danym etapie kształcenia zestawy celów i treści nauczania, w tym umiejętności, a także zadania wychowawcze szkoły, które są uwzględniane w programach nauczania oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych.

Podstawy programowe w poszczególnych profilach kształcenia ogólnego określają:

- cele edukacyjne,
- zadania szkoły,
- treści nauczania (zgrupowane w bloki tematyczne),
- opis osiągnięć, które uwzględnione w programach nauczania umożliwiające absolwentowi liceum profilowanego uzyskanie kwalifikacji zawodowych w krótkich cyklach kształcenia a także przekwalifikowanie się w toku pracy zawodowej.

Obowiązujący układ podstawy programowej kształcenia w zawodzie zawiera trzy działy:

- założenia programowo organizacyjne kształcenia w zawodzie,
- podział godzin na bloki programowe,
- podstawy programowe kształcenia do bloków programowych.

Założenia organizacyjno programowe zawierają:

- zestaw umiejętności zawodowych, które absolwent szkoły zawodowej powinien opanować w toku kształcenia, stanowiących podstawę kwalifikacji w zawodzie,
- wymagania psychofizyczne właściwe dla zawodu,
- specyficzne wymagania dotyczące kształcenia w zawodzie.

Podział godzin na bloki programowe zawiera nazwy wyodrębnionych bloków programowych oraz minimalną liczbę godzin w cyklu kształcenia określoną procentowo.

Podstawy programowe kształcenia w blokach programowych zawierają:

- cele kształcenia,
- treści kształcenia,
- zalecenia dotyczące oceniania.

Zestaw umiejętności zawodowych, stanowiących podstawę kwalifikacji w zawodzie jest podstawą do opracowywania wymagań do zewnętrznego egzaminu na kwalifikacje zawodowe.

Ramowy plan nauczania określa tygodniowy wymiar godzin zajęć edukacyjnych do odpowiednich etapów edukacyjnych o wyróżnionych celach, stanowiących całość dydaktyczną.

Szkoła natomiast na podstawie tego planu robi **szkolny plan nauczania** w którym te godziny rozłożone zostają na poszczególne lata nauczania w danym etapie edukacyjnym.

W rozporządzeniu MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. dotyczącym nowej podstawy programowej można przeczytać że do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego na III i IV etapie edukacyjnym należą:

1. Czytanie – umiejętność rozumienia, wykorzystania i refleksyjnego przetwarzania tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa.
2. Myślenie matematyczne – umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowaniu sądów opartych na rozumowaniu matematycznym.
3. Myślenie naukowe – umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa.
4. Umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie jak i w piśmie.
5. Umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi.
6. Umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji.
7. Umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się.
8. Umiejętność pracy zespołowej.

Ramowy plan nauczania dla trzyletniego liceum ogólnokształcącego, w tym dla trzyletniego liceum ogólnokształcącego specjalnego dla uczniów niepełnosprawnych ^{a)}, niedostosowanych społecznie, zagrożonych niedostosowaniem społecznym, zagrożonych uzależnieniem, z zaburzeniami zachowania

Lp.	Obowiązkowe zajęcia edukacyjne	Dla młodzieży		Dla dorosłych		
		Liczba godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania	Liczba godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania	Liczba godzin w trzyletnim okresie nauczania		
				Klasy I - III	Semestry I - VI	
					Forma stacjonarna	Forma zaoczna
1.	Język polski	14	11	198		
2.	Pierwszy język obcy ^{b)}	15	6	108		
3.	Drugi język obcy ^{b) c)}		-	-		
4.	Historia	5	3	54		
5.	Wiedza o społeczeństwie	2	1	18		
6.	Wiedza o kulturze	1	-	-		
7.	Matematyka	9	7	126		
8.	Fizyka i astronomia	3	2	36		
9.	Chemia	3 } +2	2 } +1	36		
10.	Biologia	3 } +2	2 } +1	36		
11.	Geografia	3	2	36		
12.	Podstawy przedsiębiorczości	2	1	18		
13.	Technologia informacyjna	2	2	36		
14.	Wychowanie fizyczne	9	-	-		
15.	Przysposobienie obronne	2	-	-		
16.	Godziny z wychowawcą	3	-	-		
17.	Godziny na nauczanie przedmiotów ujętych w podstawie programowej w zakresie rozszerzonym	10	6	104		
Razem		88	46	824		
Religia / Etyka		6	-	-		
Godziny do dyspozycji dyrektora ^{d)}		4	2	40		
Razem godzin zajęć edukacyjnych		98	48	864		
Zajęcia rewalidacyjne		30	-	-		

- i) nie dotyczy uczniów z upośledzeniem umysłowym,
ii) jeden z języków obcych powinien być kontynuacją języka obcego nauczanego w gimnazjum,
iii) w przypadku oddziału dla uczniów niesłyszących lub słabo słyszących, zwolnionych z nauki drugiego języka obcego, godziny te pozostają do dyspozycji dyrektora,
iv) w liceum ogólnokształcącym specjalnym dla uczniów niedostosowanych społecznie, zagrożonych niedostosowaniem społecznym, zagrożonych uzależnieniem, z zaburzeniami zachowania - co najmniej 1 godzinę tygodniowo należy przeznaczyć na zajęcia socjoterapeutyczne.

Europejskie ramy odniesienia

W ramach odniesienia ustanowiono osiem kompetencji kluczowych:

1. Porozumiewanie się w języku ojczystym,
2. Porozumiewanie się w językach obcych,
3. Kompetencje matematyczne i kompetencje naukowo techniczne,
4. Kompetencje informatyczne,
5. Umiejętność uczenia się,
6. Kompetencje społeczne i obywatelskie,
7. Inicjatywność i przedsiębiorczość,
8. Świadomość i ekspresja kulturalna.

Definiowane są w Europejskich Ramach Odniesienia jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia.

Program nauczania z zakresu kształcenia ogólnego to opis sposobu realizacji celów i zadań ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, lub innych zadań wspomagających realizację tych celów.

Program nauczania powinien zawierać:

- szczegółowe cele edukacyjne – kształcenia i wychowania,
- materiał nauczania związany z celami edukacyjnymi,
- procedury osiągania celów,
- opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny.

Podstawa programowa nakłada na szkołę zadanie zbudowania szkolnego zestawu programów nauczania, który [...] obejmuje, uwzględniając wymiar wychowawczy, całą działalność szkoły punktu widzenia dydaktycznego.

Szkolny zestaw programów nauczania należy rozumieć nie jako spis wybranych indywidualnie programów, ale jako spójną całość, która dzięki uwzględnieniu uwarunkowań kontekstowych gwarantuje wysoką jakość oddziaływań dydaktyczno – wychowawczych. Wymaga to przemyślanej analizy wybranych programów nauczania, jest to szansa na budowanie własnej autonomicznej oferty programowej.

- Szkolny zestaw programów nauczania uwzględnia całość podstawy programowej dla danego etapu edukacyjnego.

- Program nauczania opracowany samodzielnie przez nauczyciela może zostać wprowadzony do szkolnego zestawu programów po uzyskaniu pozytywnej opinii nauczyciela mianowanego lub dyplomowanego, posiadającego wykształcenie wyższe z dziedziny wiedzy zgodnej z zakresem treści, które program obejmuje.
- Szkolny zestaw programów dopuszcza do użytku szkolnego dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady szkoły, a jeżeli nie została ona powołana – opinii rady rodziców lub innego przedstawicielstwa rodziców.

Wykład 4 i Ćwiczenie 4

Wartości i cele kształcenia. Wartości i ich rola w życiu i wychowaniu. Przemiany oświaty a cele kształcenia. Cele kształcenia ogólnego i zawodowego. Taksonomia celów kształcenia. Operacjonalizacja celów kształcenia.

„Bo piękno po to jest by zachwycalo
praca by się zmartwychwstało”

(Cyprian Kamil Norwid)

Problematykę celów kształcenia jako nadrzędnych elementów procesu kształcenia należy ujmować na tle rozważań istoty wartości stanowiących podstawę godziwego życia i którego podbudową jest edukacja. Wartości po latach zniewolenia powróciły do edukacji, nauki pedagogiczne bowiem zajmują się rozwojem człowieka i rozwijaniem jego osobowości, temu służą wartości w ujęciu społecznym i humanistycznym. Dobro formuje osobowość, prawda pozwala poznać rzeczywistość. Wartości motywują człowieka do pracy, ukierunkowują do aktywności zgodnie z zasadami jakie on uznaje za słuszne.

„dla optymalnego procesu dydaktyczno-wychowawczego wartości i cele edukacji szkolnej są nadrzędnymi punktami odniesienia”(K. Denek)

„ Wartości są terminem wieloznacznym, ich desygnatami są dobro, prawda, piękno, użyteczność, wolność, odpowiedzialność, efektywność.”(J.Półturzycki)

Wartości są przedmiotem badań i interpretacji wielu dyscyplin a wśród nich etyka, ekonomia, estetyka, teologia, prakseologia, a także aksjologia pedagogiczna.

W ekonomii wartość to cecha produktu wyrażona w pieniądzu, w aksjologii to to co cenne, godne wyboru, co jest celem ludzkich dążeń. Człowiek przyswaja sobie te wartości w środowisku w którym wyrasta, nośnikami ich to język, sposoby zachowania się, obyczaje, literatura, kultura i sztuka. Proces kształcenia ma rozwijać te wartości.

W klasycznej filozofii wartościami absolutnymi były prawda, dobro, piękno, uzupełniane potem przez świętość a współcześnie przez wykształcenie. Ponadto wyróżniamy wartości moralne, instrumentalne, użyteczne, czy też poznawcze, estetyczne, artystyczne, techniczne. W pedagogice do wartości ogólnoludzkich zaliczamy: humanizm, demokrację, bezpieczeństwo, godność, wolność, równość, sprawiedliwość, sumienność, przyjaźń, rzetelność, odpowiedzialność, tożsamość, solidarność, samorządność, autonomię.

Do zadań edukacji należy rozwijać u uczniów wartości uniwersalne: prawdę, dobro i piękno, współcześnie też wykształcenie. Elementami wartości są również postawy i przekonania, są one też składnikami osobowości.

Szczególne znaczenie wartościom przypisuje pedagogika kultury – „to kierunek myśli pedagogicznej określający proces kształcenia jako spotkanie jednostki ludzkiej z obiektywnymi wartościami(dobrami) kultury, ich interioryzację, a tym samym wzbogacenie sił duchowych człowieka i tworzenie nowych wartości”(B. Suchodolski). W Polsce przed II Wojną Światową pedagogika była wzbogacona o wartości narodu i jego losów. B. Nawroczyński określa ideał wykształcenia i jego cele: „ wykształcenie powstaje z zespolenia się dwu różnych światów, Jednym z nich są takie wartościowe wytwory ducha ludzkiego, jak język, obyczaje, moralność, wierzenia religijne, formy życia społecznego, arcydzieła poezji, muzyki, sztuk plastycznych, utwory naukowe i filozoficzne, wreszcie rozległa dziedzina sztuki...Taka całość jest częścią składową kultury duchowej naszego społeczeństwa. Drugim światem jest wewnętrzne życie duchowe rozwijającej się jednostki ludzkiej, nacechowane jej indywidualnością”(B. Nawroczyński).

W dydaktyce B. Nawroczyńskiego przyjęte są bogate i wartościowe założenia ideału wychowawczego, podkreślał tradycje i wartości kultury, najbardziej uogólniające elementy tożsamości społeczeństwa.

Z tego założenia wynikały cele i zadania edukacji szkolnej dzisiaj wracamy do tych założeń i wartości.

W działalności edukacyjnej cele kształcenia to wizja pożądanych właściwości fizycznych, umysłowych, społecznych, kulturowych i duchowych człowieka, to zabiegi umożliwiające zdobycie przez uczącego się wiedzy i związanych z nią umiejętności, jak również poglądów, przekonań i motywacji.

Cele edukacyjne to sensowne, świadome, z góry oczekiwane, planowe a zarazem konkretne efekty systemu edukacji narodowej(K. Denek).

Cele nauczania to świadomie założone wyniki procesu dydaktycznego wyrażone przyrostem wiadomości, umiejętności i nawyków oraz zmianami osobowości uczniów(T. Nowacki).

Cele kształcenia ogólnego

Głównym celem kształcenia ogólnego jest zapewnienie wszystkim uczniom optymalnego ze względu na ich potencjalne możliwości rozwoju intelektualnego. Realizacja głównego celu kształcenia ogólnego tzn. zapewnieniu każdemu uczniowi pełnego rozwoju intelektualnego, podporządkowana jest działalność szkół ogólnokształcących a także w pewnym stopniu szkół zawodowych.

W toku tej działalności nauczyciele realizują następujące cele kształcenia ogólnego:

- zaznajomienie uczniów z podstawami usystematyzowanej wiedzy o przyrodzie, społeczeństwie, technice i kulturze w zakresie umożliwiającym rozumienie najważniejszych rzeczy, zjawisk, wydarzeń i procesów,
- operatywne posługiwanie się tą wiedzą przy przekształcaniu dostępnych dzieciom i młodzieży fragmentów rzeczywistości,
- rozwinięcie zdolności i zainteresowań poznawczych uczniów, a mianowicie ich krytycznego myślenia, uwagi, wyobraźni, pamięci, fantazji,
- kształtowanie u dzieci i młodzieży systemu naukowo uzasadnionych, spójnych logicznie poglądów i przekonań, wyznaczających ich stosunek do świata i ukierunkowujących ich postępowanie,
- wdrożenie uczniów do samokształcenia, wyrobienie u nich potrzeby stałego i zarazem systematycznego uzupełniania posiadanej wiedzy i umiejętności w drodze świadomego uczenia się pozaszkolnego,
- zaznajomienie uczniów z podstawami produkcji i organizacji pracy w zakresie najważniejszych dziedzin wytwórczości oraz wyposażenie ich w umiejętność posługiwania się najprostszymi narzędziami i maszynami.

Cele kształcenia zawodowego

Celem kształcenia zawodowego jest wyposażenie młodzieży w wiedzę i umiejętności zawodowe podstawowe, dotyczące całej grupy zawodów pokrewnych oraz specjalistyczne, niezbędne do wykonywania określonego konkretnego zawodu.

Cele kształcenia to planowane efekty kształcenia

Cele kształcenia formułuje się dla różnych poziomów kształcenia:

- **cele globalne(ogólne) – wynikające z polityki oświatowej państwa**
- **cele specyficzne formułowane w sposób ogólny (np. cele kształcenia ogólnego, zawodowego)**
- **cele na poziomie realizacyjnym (np. ogólne cele kształcenia szkoły, przedmiotu nauczania, szczegółowe cele dydaktyczne)**

TAKSONOMIA CELOW KSZTAŁCENIA na podstawie B.S. Blooma i następców

- Dziedzina poznawcza celów nauczania obejmuje wiadomości i umiejętności. Może być uporządkowana za pomocą następującej kategorii (taksonomii celów nauczania):
 - A/ Zapamiętanie wiadomości oznacza gotowość ucznia do przypomnienia sobie pewnych terminów, faktów, praw i teorii naukowych, zasad działania. Wiąże się to z elementarnym poziomem rozumienia tych wiadomości; uczeń nie powinien ich mylić ze sobą ani zniekształcać.
 - B/ Zrozumienie wiadomości oznacza, że uczeń potrafi je przedstawić w innej formie, niż je zapamiętał, uporządkować i streścić, uczynić podstawą prostego wnioskowania.
 - C/ Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych oznacza opanowanie przez ucznia umiejętności praktycznego posługiwania się wiadomościami według podanych mu uprzednio wzorców. Cel, do którego wiadomości mają być stosowane, nie powinien być bardzo odległy od celów osiągniętych w toku ćwiczeń szkolnych.
 - D/ Stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych oznacza opanowanie przez ucznia umiejętności formułowania problemów, dokonywania analizy i syntezy nowych dla niego zjawisk, formułowania planu działania, tworzenia oryginalnych przedmiotów, wartościowania przedmiotów według pewnych kryteriów.
- Dziedzina emocjonalna (motywacyjna) celów nauczania obejmuje zainteresowania i postawy ucznia dotyczące wybranej dziedziny rzeczywistości, dyscypliny naukowej i przedmiotu szkolnego, regulujące szeroko pojęte uczenie się. Może być uporządkowana za pomocą następującej kategoryzacji (taksonomii celów wychowania):
 - A/ Uczestnictwo w działaniu polega na świadomym i uważnym odbieraniu określonego rodzaju bodźców oraz wykonywaniu czynności odpowiadających przyjętej roli; jednak bez wykazywania inicjatywy. Uczeń ani nie unika danego rodzaju działania, ani też go nie podejmuje z własnej woli, chętnie natomiast dostosowuje się do sytuacji.
 - B/ Podejmowanie działania polega na samorzutnym rozpoczynaniu danego rodzaju działania i wewnętrznym zaangażowaniu w wykonywanie danego rodzaju działalności. Uczeń nie tylko dostosowuje się do sytuacji, w jakiej się znalazł, ale i organizuje ją w pewien sposób. Jest to jednak postępowanie mało jeszcze utrwalone.
 - C/ Nastawienie na działanie polega na konsekwentnym wykonywaniu danego rodzaju działania na skutek trwałej potrzeby wewnętrznej i dodatniego wartościowania jego wyników. Uczeń jest zwolennikiem danego działania i zachęca do niego innych; poglądom jego brak jednak szerszego uogólnienia i pełnej spójności.
 - D/ System działań polega na regulowaniu określonego typu działalności za pomocą harmonijnie uporządkowanego zbioru zasad postępowania, z którymi uczeń identyfikuje się do tego stopnia, że można je uważać za cechy jego osobowości. Uczeń nie zawodzi nawet w bardzo trudnych sytuacjach, a jego działania odznaczają się skutecznością oraz swoistością stylu.
- Dziedzina psychomotoryczna celów nauczania obejmuje złożone czynności ruchowe, jak rysowanie, pisanie, obsługa urządzeń, gra na instrumentach, taniec, sport i podobne. Może być uporządkowana za pomocą następującej kategoryzacji (taksonomii celów psychomotorycznych):
 - A/ Naśladowanie działania polega na planowanym spostrzeganiu przedmiotów i działań wzorowych w związku z tymi przedmiotami oraz na etapowym wykonywaniu własnych działań z systematyczną kontrolą każdego elementu przez porównywanie ze wzorem, pod ewentualnym kierunkiem nauczyciela. Uczeń odbiera sygnały o odstępstwie od wzoru, ale nie jest w stanie samodzielnie dokonać korekty elementu działania ani wykonać całego działania nie korzystając ze wzoru.
 - B/ Odtwarzanie działania polega na jego wykonywaniu w całości bez konieczności jednoczesnego obserwowania wzoru, ale z niewielką jeszcze płynnością i skutecznością. Uczeń koryguje działanie na podstawie własnego doświadczenia i jest w stanie ćwiczyć je samodzielnie.
 - C/ Sprawność działania w stałych warunkach polega na dokładnym wykonywaniu wyuczonego działania i osiągnięcia zamierzonego wyniku, jeżeli istotne okoliczności tego działania z innymi nie ulegają zmianie. Ewentualna zmiana sytuacji, a zwłaszcza potrzeba koordynacji tego działania z innymi złożonymi czynnościami, zakłóca jednak poważnie jego płynność, a dostosowanie do zmiany pochłania wiele energii.
 - D/ Sprawność działania w zmiennych warunkach polega na automatyzacji działania, pozwalającej na uzyskiwanie najwyższej skuteczności przy bardzo niewielkim nakładzie energii i czasu. Struktura działania jest przy tym elastyczna, a jego powiązanie z innymi działaniami jest harmonijne.

Taksonomia celów kształcenia to hierarchiczna klasyfikacja celów określonej dziedziny: poznawczej, praktycznej i motywacyjnej. Hierarchiczność tej taksonomii polega na zawieraniu się niższych kategorii celów w wyższych kategoriach.

Wg J. Kozińskiego procesy intelektualne człowieka, nazywane inaczej procesami poznawczymi, polegają na czynności myślenia będącej łańcuchem operacji umysłowych, za pomocą których przetwarzane są treści zakodowane w spostrzeżeniach, wyobrażeniach i pojęciach.

Przedstawiona poniżej taksonomia celów kształcenia dziedziny poznawczej tzw taksonomia ABC prof. Niemierki jest oparta na taksonomii Blooma, ale jej terminologia nawiązuje do „Zarysu dydaktyki ogólnej” W. Okonia.

Poziom	Kategoria	Czynności ucznia
I. Wiadomości	A. Zapamiętanie wiadomości	Przypominanie sobie pewnych terminów, faktów, praw i teorii naukowych. Wiąże się to z elementarnym poziomem rozumienia tych wiadomości; uczeń nie powinien ich mylić ze sobą ani zniekształcać.
	B. Zrozumienie wiadomości	Przedstawianie wiadomości w innej formie niż były zapamiętane, porządkowanie i streszczanie, proste wnioskowanie.
II. Umiejętności	C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych	Praktyczne posługiwanie się wiadomościami według podanych uprzednio wzorów. Cel, do którego wiadomości mają być stosowane, nie powinien być bardzo odległy od celów osiągniętych w toku ćwiczeń szkolnych.
	D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych	Formułowanie problemów, dokonywanie analizy i syntezy nowych zjawisk, formułowanie planu działania, tworzenie oryginalnych przedmiotów i wartościowanie przedmiotów według pewnych kryteriów.

Operacjonalizacja celów to zamiana celów ogólnych na cele operacyjne

Cele formułowane jako kierunki dążeń pedagogicznych to cele ogólne, a cele formułowane jako zamierzone osiągnięcia to cele operacyjne.

Operacjonalizacja celów umożliwia dokładne sprawdzenie czy zostały one osiągnięte.

Operacyjny cel kształcenia obejmuje:

- zachowanie końcowe – określa co uczeń będzie w stanie zrobić żeby wykazać, że założony cel osiągnął,
- warunki zademonstrowania tego zachowania – precyzują jakich środków dydaktycznych uczeń może korzystać, bądź jakim ograniczeniem musi się podporządkować w teście, w którym ma zademonstrować zachowania końcowe,
- standardy jego realizacji – określają jaki jest najniższy możliwy do przyjęcia poziom realizacji zachowania, które uczeń musi zademonstrować.

Cel operacyjny wyraża się w postaci pytań, zadań, problemów i poleceń przy użyciu, czasowników operacyjnych takich jak: wybierać, identyfikować, gromadzić, mierzyć itp.

Najważniejsze cechy operacyjnego celu kształcenia:

- jednoznaczność,
- wykonalność,
- mierzalność,
- odpowiedniość.

Niektóre z powyższych sformułowań wymagają komentarza.

- jednoznaczność – jednoznaczna dla wszystkich uczniów i nauczycieli, nie budząca wątpliwości formuła celu kształcenia,
- mierzalność – sformułowany cel kształcenia – wiadomość, którą uczeń ma przyswoić lub umiejętność, którą uczeń ma ukształtować – da się „przełożyć” na zadanie(polecenie) dla ucznia, które mierzy(bada) poziom ukształtowanej umiejętności lub nabytej wiadomości,
- odpowiedniość – zaplanowana wiadomość lub umiejętność odpowiednia dla danego zawodu, typu szkoły, „momentu” kształcenia.

Cel szczegółowy - uczeń musi obliczyć parametry prostych obwodów elektrycznych prądu stałego

<p align="center">DOKONUJEMY OPERACJONALIZACJI CELU KSZTAŁCENIA</p>	<p align="center">Kategoria poznawczej taksonomii celów kształcenia</p>	<p align="center">Poziom wymagań progra- mowych</p>
<p>uczeń musi bezbłędnie obliczyć parametry obwodu elektrycznego prądu stałego złożonego z jednego źródła zasilania i jednego odbiornika</p>	<p>C</p>	<p>K</p>
<p>uczeń musi bezbłędnie obliczyć parametry obwodu elektrycznego prądu stałego złożonego z jednego źródła zasilania i kombinacji dwóch odbiorników</p>	<p>C</p>	<p>P</p>
<p>uczeń powinien bezbłędnie obliczyć parametry obwodu elektrycznego prądu stałego złożonego z jednego źródła zasilania i kombinacji co najmniej trzech odbiorników</p>	<p>C</p>	<p>P</p>
<p>uczeń powinien bezbłędnie obliczyć parametry obwodu elektrycznego złożonego z dwóch źródeł zasilania i kombinacji co najmniej trzech odbiorników</p>	<p>C</p>	<p>R</p>

WYKŁAD 5

Treści kształcenia. Czynniki determinujące treści kształcenia. Związek treści z celami kształcenia, planem, programem nauczania i podręcznikiem. Funkcje podręcznika szkolnego. Źródła wiedzy ucznia.

Pojęcie treści kształcenia

Realizacji celów kształcenia towarzyszą treści. **Treści kształcenia to całokształt podstawowych wiadomości i umiejętności z różnych dziedzin rzeczywistości, przewidziany do realizacji w procesie kształcenia.** Treści zapisane są w dokumentach takich jak: podstawy programowe, programy nauczania, plany nauczania i podręczniki.

Uniwersalne wymagania stawiane treściom kształcenia:

W. Okoń – wyróżnia trzy układy odniesienia wobec treści:

1) wymagania związane z uczącym się człowiekiem - są to wymagania stawiane z punktu widzenia ucznia:

A) dostosowanie treści do możliwości ucznia (psychiczne, społeczne, konieczności uwzględnienia faz rozwojowych)

B) dostosowanie treści do potrzeb rozwijającego się człowieka

2) wymagania związane ze zmieniającym się społeczeństwem

A) respektowanie możliwości społeczeństwa

B) respektowanie potrzeb społeczeństwa

Konieczność uwzględniania w treściach kształcenia następujących obszarów: ojczyzna i własny naród, życie społeczne- obywatelskie kraju, edukacja, praca zawodowa, rodzina.

3) wymagania związane z rozwojem kultury i nauki:

A) treści kształcenia w aspekcie kultury powinny umożliwić:

- poznawanie wybranych dóbr kultury

- wywarzanie przez uczących się różnych wartości

- przeżywanie wartości kulturowych

B) w treściach kształcenia powinny znaleźć swoje odbicie 4 składowe części **nauki**:

- fakty naukowe

- pojęcia naukowe

- prawa nauki

- teorie naukowe

Wymagania wobec treści kształcenia wg. Cz. Kupisiewicza

- **wymagania społeczno – polityczne, zawodowe i kulturowe** – taki dobór treści kształcenia który odpowiadałby potrzebom życia społecznego i przyjętym zasadom politycznym i regionalizacji. Podstawową zasadą powinna być obiektywność treści, prawda demokracja (nie przemilczać faktów lub fałszować). Treści zarówno humanistyczne jak i ściśle powinny uwzględniać kulturę regionu i narodu, ich istotą są wydarzenia życia społecznego i kultury oraz osiągnięcia w nauce i technice, również te przeszłe ale ważne i cenne dla tradycji narodowej (np. Kopernik, Łukasiewicz czy Curie – Skłodowska).

- **wymagania naukowe** - konieczność dostosowania treści do poziomu osiągniętego w rozwoju nauki i techniki, dotyczy to wszystkich nauk i wszystkich przedmiotów, wprowadzenie uczniów w tajniki naukowych metod poznania, dyskusji, odmiennych poglądów i teorii ilustrujących prawidłowości racjonalnego i empirycznego poznania,

- **wymagania natury psychologicznej** - konieczność dostosowania treści do możliwości psychofizycznych uczących się, rozwój uczniów decyduje o doborze i układzie treści kształcenia oraz o poziomie ich trudności,

- **wymagania natury dydaktycznej - jak** np. postulat korelacji wewnątrz i międzyprzedmiotowej, konieczność łączenia teorii z praktyką, strukturyzacja wiedzy, zasada egzemplarystycznego układania treści - układanie treści w sposób liniowy, spiralny, koncentryczny,

- **wymagania aksjologiczno - teleologiczne** – zgodność treści kształcenia z przyjętymi w danym społeczeństwie wartościami i celami kształcenia uwzględniane w pedagogicznych teoriach doboru treści kształcenia w przedmiotach nauczania (przyjmowane wartości prawdy, dobra i piękna).

Wartość prawdy owiązana jest z kryterium naukowym, wartość dobra z kryterium społeczno – patriotycznym, wartość piękna w tradycjach kultury. Podstawową sprawą jest dobór treści zgodny z celami kształcenia i wychowania tj. opanowanie podstaw wiedzy naukowej o przyrodzie, społeczeństwie, kulturze i sztuce, przygotowanie uczniów do działalności praktycznej, kształtowanie przekonań i postaw, rozwój sprawności umysłowych i zdolności poznawczych, rozwijanie potrzeb, motywacji, zainteresowań, wdrażanie do samokształcenia.

Z teoretycznego punktu widzenia **klasyczne teorie doboru treści kształcenia to:**
-**materializm dydaktyczny**, zwany encyklopedyzmem, reprezentowany przez Komeńskiego, Basedowa. Encyklopedyści za główny cel kształcenia uznawali **przekazywanie jak największej wiedzy**. Główny cel tej teorii to: przekazywanie uczniom jak największego zasobu wiedzy z możliwie różnych dyscyplin naukowych. Powstają przeładowane programy, niedostatecznie ze sobą skorelowane. Ważna jest wiedza = praktyka = zdolności poznawcze. Dlatego encyklopedyzm

jest teorią jednostronną, bo rozwija tylko wiedzę a zaniedbuje dwie pozostałe - **formalizm dydaktyczny** – to teoria, która **eksponuje zdolności** poznawcze (intelektualizm). Reprezentują ten kierunek Schmidt, Pastalozzi, Dawid, Dobrowolski. Głównym celem kształcenia wg intelektualistów jest pogłębienie, **rozszerzenie kształcenia i uszlachetnianie zdolności i zainteresowań poznawczych** (myślenie, uwaga, pamięć, wyobrażenie, spostrzeganie). Lansowali oni przedmioty instrumentalnie: matematykę i języki. "Nauczyć uczniów myśleć i tylko tego - nic więcej, a cała reszta tzn. wiedza, dana im będzie przez przyrost"- Dobrowolski. Rozwijanie myślenia jest bardzo cenne. Formalizm jest jednak też teorią jednostronną, bo eksponuje zdolności poznawcze a zaniedbuje pozostałe składniki.

-**utilitaryzm dydaktyczny** - faworyzuje praktykę, John Dewey. Zdaniem utilitarystów **ważna jest tylko praktyka**, a nie teoria i rozwijanie zdolności poznawczych.

Teorie bliższe naszym czasom:

- **materializm funkcjonalny**- stworzony przez Okonia, u podstaw tej teorii leży **założenie o integralnym związku poznania z działaniem**. Okoń mówi, że treści kształcenia powinny umożliwić: poznawanie rzeczywistości i gromadzenie wiedzy o niej, funkcjonowanie tej wiedzy w umyśle ucznia, w jego działalności intelektualnej, funkcjonowanie tej wiedzy w działalności praktycznej, w przekształcaniu rzeczywistości.

- **teoria problemowo- kompleksowa** - B. Suchodolski proponował, aby zamiast dotychczasowego układu informacyjno - systematycznego wprowadzić problemowo - kompleksowy układ materiału nauczania tzn. uczyć poszczególnych przedmiotów nie odrębnie a kompleksowo; **przedmiotem działalności poznawczej uczniów uczynić problemy**, którymi należy uczynić treści kształcenia: uczestnictwo w walce o pokój, kwestie psychologiczne, wychowywanie ludzi na patriotów obywateli świata, (ale także kosmopolitów); myślenie globalne i alternatywne, myślenie i działanie innowacyjne, przygotowanie do wyboru i recepcji coraz bardziej złożonych treści.

- **strukturalizm** – K. Sośnicki mówi że można zachować przedmiotowy układ treści nauczania i dążyć przy tym do ich uporządkowania, a najlepszym sposobem na to jest **strukturyzacja treści**, czyli wyodrębnienie w treściach każdego przedmiotu nauczania, elementy podstawowe i wtórne, w ten sposób powstawałaby konstrukcja nośna- szkielet, który odpowiednio nasycić treściami lub je eliminować, możliwość reinterpretowania treści.

- **egzemplaryzm** - stworzony przez H. Schenerta- zaproponował, aby **systematyczny układ treści zastąpić nauczaniem opartym na odpowiednio dobranych przykładach: wzorach postępowania, egzemplarzach**. Uczenie się to poznawanie egzemplarza. Na gruncie ezemplaryzmu powstała koncepcja nauczania paradygmatycznego ((z greckiego paradygmat to przykład, wzór), charakterystyczne są np. egzemplarze tematyczne, etapowość.

Treści kształcenia w trzecim tysiącleciu

Krytyka treści kształcenia, jest punktem wyjścia do ich zmiany, stawia się wiele zarzutów wobec treści kształcenia. Co sześć lat podwaja się zasób wiedzy z wyraźną tendencją do wzrostu tego okresu. W samym XX wieku nagromadziło się więcej wiedzy niż we wszystkich wiekach poprzednich razem. Co osiemnaście miesięcy możliwości komputera podwajają się, a Internetu, co dwanaście miesięcy. Istnieje konieczność przekwalifikowania się, co dziesięć lat. Pojawia się pytanie czego uczyć?

Jesteśmy w wieku zwanym, stuleciem kompetencji. Wiek XXI to wiek wiedzy, wiedza staje się bogactwem strategicznym. Rocznie publikuje się 80 tysięcy nowych książek, każdego dnia powstaje jeden nowy portal internetowy, co roku ukazuje się ponad 150 tysięcy tytułów czasopism. Wiedza, „czego czytać nie trzeba?” staje się prawdziwą sztuką, by przetrwać w tym zalewie informacji. Więc „czego uczyć?” o treściach kształcenia nie można już myśleć w takich kategoriach, jak kiedyś. Konieczność zmian w treściach kształcenia zalicza się do najważniejszych i najpiękniejszych zadań współczesnej edukacji.

Dekalog, czyli 10 zarzutów wobec współczesnych treści kształcenia:

1. **Encyklopedyzm:** faktograficzna wiedza, werbalizm (zarzut pod sposobem treści realizacji)
2. **Historyzm:** wiedza o przeszłości dominuje nad wiedzą o teraźniejszości i przyszłości
3. **Dodawanie nowych treści** bez eliminacji dotychczas realizowanych
4. **Przeciążenie:** „przeładowanie” programów nauczania
5. **Uniformizm** (jednolitość): brak dyferencjacji- różnicowania; karmienie wszystkich uczniów jednakową strawą duchową, bez względu na zachodzące między nimi różnice
6. **Jednostronność** – jednostronne preferowanie określonego typu treści; wiedza typu „wiedzieć, że...” dominuje nad „wiedzieć jak...” i „wiedzieć, dlaczego...”
7. **Akademizm-** przeteoretyzowanie: dezintegracja wiedzy
8. **Izolacjonizm:** brak powiązania z życiem (szkoła sobie, a życie sobie)
9. **Nieprzystosowanie** treści do możliwości psychofizycznych uczniów
10. **Niedostateczne uwzględnianie potrzeb społeczeństwa:** globalnych i przyszłościowych, zbyt słaba eksplozja następujących zagadnień: zagrożenia nuklearne, katastrofalna dewastacja naturalnego środowiska człowieka, nieracjonalna gospodarka zasobami energii i surowców naturalnych, choroby cywilizacyjne- zagrożenia cywilizacyjne (narkomania, przestępczość, fanatyzm, terroryzm)

Sugestie dydaktyków dotyczące nowych kanonów kształcenia:

- łącznie ujmować cele i treści kształcenia, zakładane wyniki (nie można zmieniać tylko treści, ale i metody i organizację pracy dydaktyczno- wychowawczej)
- zmierzać do złagodzenia ostrych progów programowych między wyższymi i niższymi szczeblami kształcenia
- mieć na uwadze, że szkoła nie stanowi już dla uczniów jedyne źródła wiedzy
- pamiętać, że człowiek współczesny boryka się z niespotykanymi przed laty problemami np. globalnymi
- warto integrować pokrewne przedmioty nauczania we wspólne „obszary treściowe”, grupy, bloki tematyczne
- zastąpić postulat „uczyć jak najwięcej coraz dłużej” przez postulat „uczyć tyle ile trzeba, tak długo jak się potrzeba”.

Ogólnie nowoczesny kanon kształcenia ogólnego powinien:

„uczyć jak żyć”, „uczyć, jak się uczyć, aby przez całe życie móc przyswajać sobie nową wiedzę”, „uczyć myśleć swobodnie i krytycznie”, „uczyć kochać świat i czynić go bardziej ludzkim”, „uczyć, jak się rozwijać samemu w pracy twórczej i dzięki niej”

Każdy przedmiot ma swoje opracowanie programowe. Popularną formą programu był zestaw podstawowych treści nauczania (pominięcie celów, wymagań i efektów nauczania, strukturyzacji treści, aktywności uczniów). Obecnie uważamy że program to zestaw zaplanowanych czynności dydaktycznych obejmujący nie tylko treści nauczania wraz z ich interpretacją i metodami nauczania, ale także ich układ, propozycja czasu realizacji, oraz sposoby motywowania uczących się do aktywności poznawczej. Formuluje się planowane działania nauczyciela oraz uczniów w ujęciu dążenia do przyjętych celów i oczekiwanych efektów.

Dydaktyka jest nauką teoretyczną – praktyczną, doborze treści decydują odpowiednie kryteria:

- kryterium naukowe – treści kształcenia muszą odpowiadać ustaleniom i wymaganiom nauki i współczesnym jej osiągnięciom z uwzględnieniem związków międzyprzedmiotowych i integracji wiedzy,
- kryterium społeczno – polityczne – dobór treści kształcenia musi odpowiadać potrzebom społecznym i przyjętym zasadom politycznym przy uwzględnieniu regionalizacji.

Podręcznik w procesie dydaktycznym

Podręcznik stanowi podstawowy środek dydaktyczny i jest najważniejszą pomocą w procesie nauczania – uczenia się. Ma za zadanie wprowadzić uczącą się młodzież w poznanie rzeczywistości

przyrodniczej, społecznej, technicznej i kulturalnej oraz związać w spójną całość treści kształcenia z wykorzystaniem innych środków dydaktycznych i zastosowaniem różnych metod i form organizacyjnych.

Funkcje podręcznika

- **Informacyjna** – podaje informacje odpowiednio usystematyzowane pod względem logicznym, merytorycznym i psychologicznym bez przesadnego gromadzenia informacji, dotyczy to też programów i materiałów dydaktycznych. Podręcznik i program nauczania ma zapewnić poznanie istoty i struktury różnych dziedzin wiedzy a nie tylko treści.
- **Badawcza** – problemowe ujęcie przekazywanych treści, prezentacja sposobów rozwiązania
- **Transformacyjna** – stawia określone wymagania obudowie podręcznika i środkom dydaktycznym
- **Operacyjna** – dostarcza impulsów do działania praktycznego poprzez odpowiednio skonstruowane zadania i ćwiczenia
- **Integrująca** – uporządkowanie i koordynacja przekazywanej wiedzy, uczynić z podręcznika otwarty materiał dydaktyczny nie pozostający w izolacji z otaczającą rzeczywistością, ale będzie pomagał ją zrozumieć i przekształcać, wykorzystywać w procesie własnego rozwoju.
- **Samokształceniowa** – rozwija zdolności poznawcze, zainteresowanie i umożliwia opanowanie podstawowych technik uczenia się, nawyk pracy systematycznej i samodzielnej, pogłębiania wiedzy, motywacji uczenia się, wykorzystania różnych strategii uczenia się. Podręcznik ma odpowiadać zasadzie edukacji ustawicznej i potrzebom powszechnej edukacji, uświadamiania uczącym się o konieczności stałego kształcenia, utrwaląc przekonanie u uczącego się o odpowiedzialności za postępy i wyniki własnego uczenia się oraz kontynuowanie kształcenia.
- **Kontrolno – korektywna i oceniająca** – umożliwia samokontrolę i samoocenę wiedzy i umiejętności
- **Wychowawcza** – umiejętność kształtowania przekonań i postaw

Rodzaje podręczników

Wymienione funkcje podręcznika wymagają też odpowiedniego ujęcia metodycznego, zależą od złożoności treści, ćwiczeń i komentarzy dla uczniów. Panuje też przekonanie że treści podręcznika powinny być zgodne z działami i tematami programu nauczania, wzbogacone ilustracjami, zadaniami, ćwiczeniami i pytaniami kontrolnymi. Inne rodzaje podręczników to: zbiorniki ćwiczeń i zadań, wypisy z tekstami literackimi, inne materiały źródłowe, atlasy słowniki. Są również podręczniki obudowane (z dodatkowymi materiałami jak przezrocza, płyty, kasety).

Aby podręcznik wrażał do samodzielnego uczenia się powinien składać się z trzech obszarów treści:

- z materiału podstawowego do dokładnego nauczania się,
- z materiałów uzupełniających i rozszerzających,
- z potrzebnych treści powtórzeniowych materiału podstawowego.

WYKŁAD 6

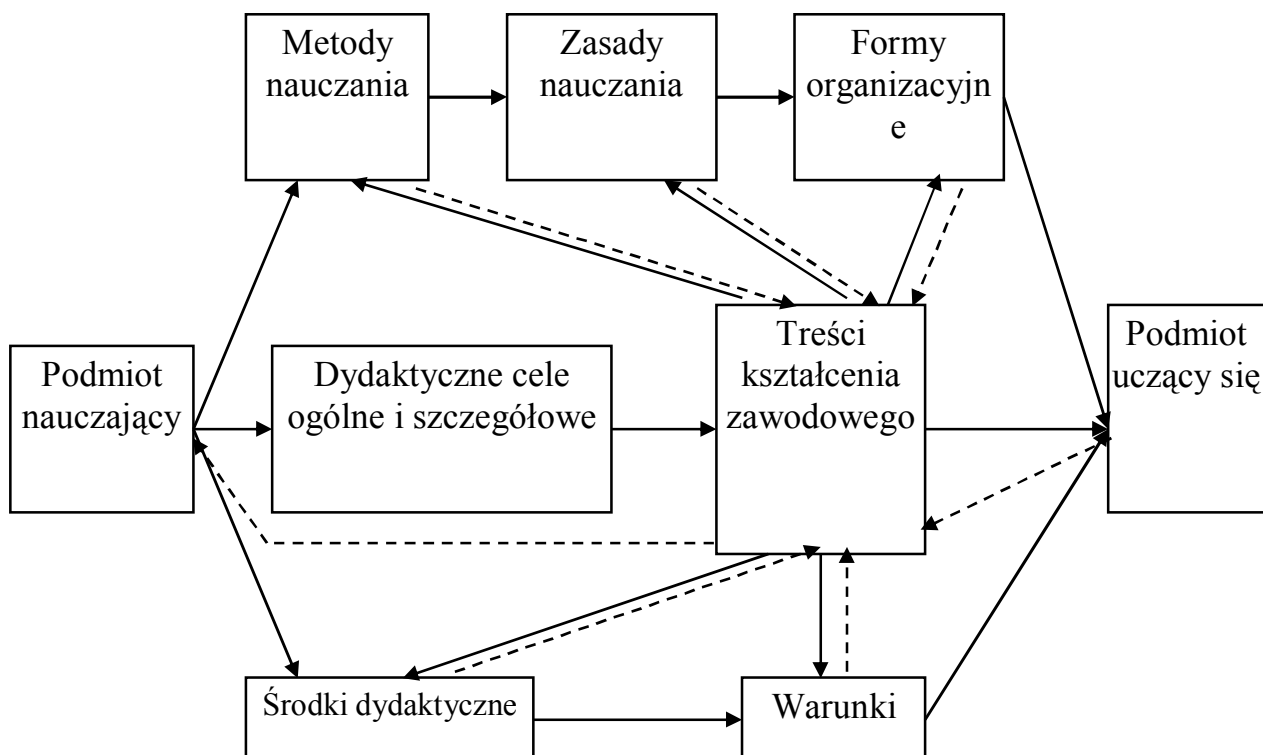
Proces nauczania – uczenia się. Formy uczenia się.

Koncepcja kształcenia wielostronnego, przesłanki fizjologiczne i psychologiczne.

Proces nauczania – uczenia się zawsze obejmuje pewną całość dydaktyczną, na którą składają się takie elementy jak nauczyciel – uczeń, treści kształcenia, środki dydaktyczne, metody nauczania, warunki, i uzyskane rezultaty.

Scharakteryzować go można następująco:

- składa się on z mniej lub bardziej obszernych zbiorów czynności nauczania – uczenia się,
- uczenie się jest ściśle sprzężone z nauczaniem, co powoduje, że czynności uczenia się, będąc inspirowane i oceniane przez nauczyciela, równocześnie same modyfikują jego postępowanie,
- proces nauczania – uczenia się jest systematyczny, zamierzony i długotrwały,
- zmierza do osiągnięcia wcześniej zaplanowanych rezultatów.

1. Tworzenie ładu zewnętrznego i wewnętrznego.

Polega na stwarzaniu odpowiednich warunków, dzięki którym uczeń może podjąć skuteczne, efektywne działanie. Ład zewnętrzny obejmuje elementy materialne i niematerialne. Warunki materialne, czyli to co nas otacza to: budynek szkolny, ławki, krzesła, oświetlenie itp. Warunki niematerialne to m.in. zdyscyplinowanie klasy (zewnętrzna gotowość do pracy uczniów).

Ład wewnętrzny składa się z dwóch elementów, mianowicie chęć do nauki (motywacja) i jakaś wiedza (poziom wiedzy). Pomędzy tymi ładami zachodzą pewne relacje. Ważniejszy jest ład wewnętrzny, gdyż on automatycznie pociąga za sobą ład zewnętrzny.

2. Poznawanie nowych faktów na lekcji - to jeden ze stałych elementów procesów kształcenia. Zapoznajemy ucznia z nową wiedzą, źródłem faktów powinna być sama rzeczywistość, ta, która nas otacza, jeżeli to jest niemożliwe to występuje poznanie pośrednie. Wyróżniamy, więc poznanie bezpośrednie (jest bardziej efektywne) i pośrednie, (gdy jakiś środek dydaktyczny towarzyszy poznawaniu lub słowo pisane czy mówione).

3. Kształtowanie pojęć. Fazy w rozwoju myślenia, które są kluczowe w kształtowaniu pojęć to: sensoryczno-motoryczne (zmysłowo - ruchowe od 1,5 do 2 lat), konkretno - wyobrazeniowe (od 2,5 do 6 - 7 lat), słowno-logiczne (abstrakcyjne, od 6 do 7 lat).

Fazy kształtowania pojęć:

- Kojarzenie nazwy z przedmiotem, czyli poprawne nazywanie go.
- Kształtowanie pojęć elementarnych na podstawie zewnętrznych, obserwowalnych cech.
- Kształtowanie pojęć naukowych.

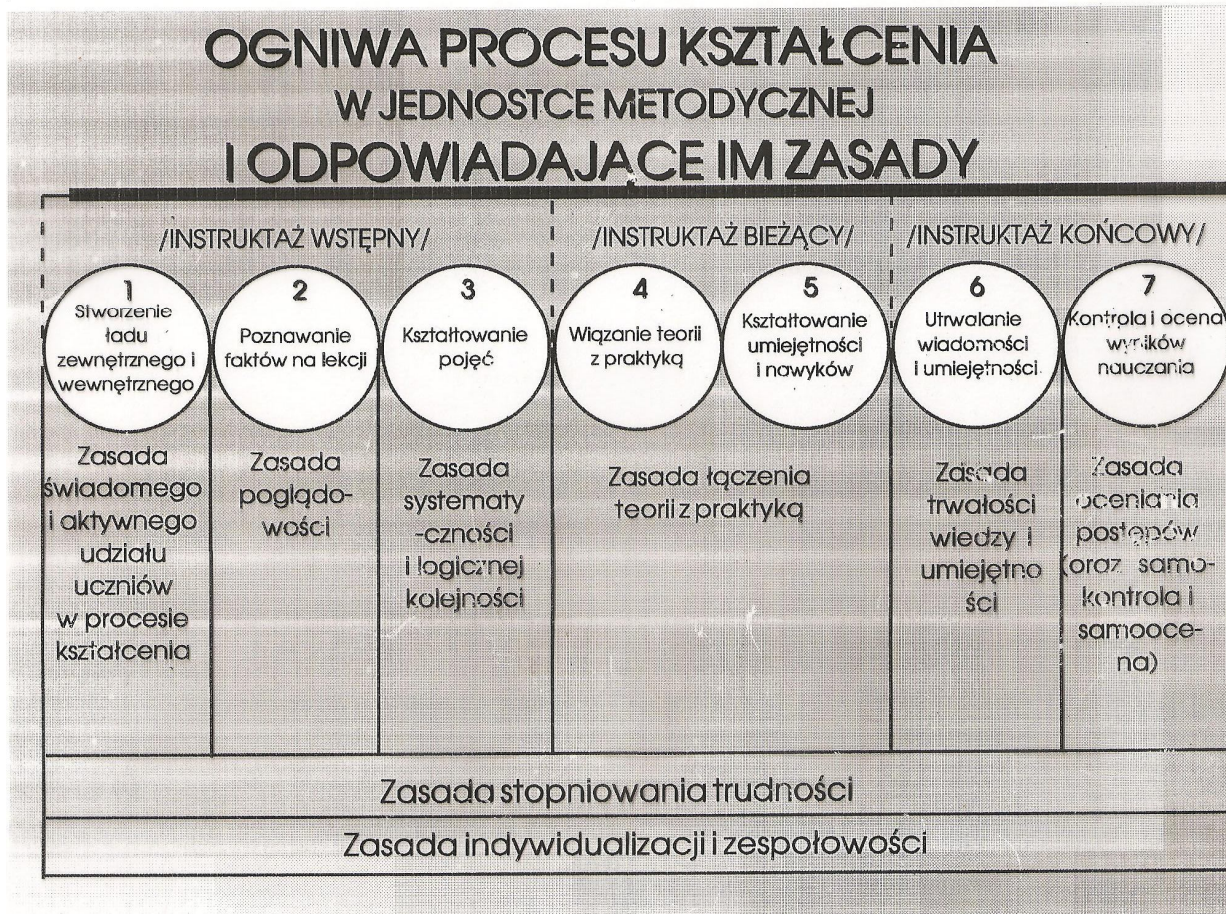
4. Wiązanie teorii z praktyką. Dydaktycy skupiają się na pojęciu „po co i jak”? wiązać teorię z praktyką. Prawie zawsze nowa wiedza ma swoje odniesienie do praktyki. Praktyka jest też istotną, bo uczeń poznaje rzeczywistość także poprzez poznanie wielozmysłowe.

5. Kształtowanie umiejętności i nawyków. Często proces kształcenia skupia się na tym punkcie. Umiejętność to zdolność posługiwania się zdobytą wiedzą w rozwiązywaniu określonych zadań. Nawyk to wyćwiczona poprzez wielokrotne powtarzanie umiejętność (umiejętność zautomatyzowana - aby skrócić czas myślenia, zastanawiania się).

6. Utrwalanie wiadomości i umiejętności - to naturalne przeciwdziałanie procesom zapominania. Według Zaczyńskiego – „jak nie utrwalamy, to zapominamy”. Należy pamiętać że utrwalamy rzeczy ważne, zasadnicze. Jest cały szereg metod utrwalania wiadomości i umiejętności m/in. poprzez odwoływanie się do przeżyć, w podsumowaniu zajęć, w kontrolowaniu i ocenianiu.

7. Kontrola i ocena wyników kształcenia. W dydaktyce formułuje się różnorodne

uzasadnienia wprowadzenia kontroli i oceny, które udowadniają, dlaczego kontrola musi występować w procesie kształcenia. Psychologowie mówią, że: „człowiek ma potrzebę orientacji w czynionych postępach; człowiek potrzebuje też społecznego uznania dla efektów swojej pracy (motywacja)”. Dydaktycy z kolei mówią, że to jest ważne i dla ucznia i dla nauczyciela. Dzięki temu można zlikwidować braki

Formy uczenia się

B. Nawroczyński: uczenie się to proces aktywnego nabywania wiadomości i sprawności,

S. Baley: uczenie się to proces, którego produktem jest wiedza i umiejętności,--

K. Sośnicki: uczenie się to proces poznawania rzeczywistości – umysłowy i poznawczy poprzez trzy ogniwa rozumiany jako spostrzeganie, myślenie i działanie,

.S. Bandura: uczenie się to proces, który dokonuje się dzięki przekazywaniu doświadczeń społecznych,

W. Okoń: uczenie się to proces, w którym na podstawie poznania, doświadczenia i ćwiczenia powstają nowe formy zachowania, działania lub zmieniają się dotychczasowe,

C. Kupisiewicz: proces aktywnego nabywania umiejętności, nawyków, wiadomości dokonujący się w toku pośredniego, bezpośredniego poznawania rzeczywistości.

Definicja : uczenie się jest to proces aktywnego nabywania wiadomości, umiejętności, nawyki w drodze bezpośredniego i pośredniego poznawania rzeczywistości, w drodze ćwiczenia, gromadzenia indywidualnych i społecznych doświadczeń, myślenia.

Proces ten prowadzi do poznania rzeczywistości (wiedza), zdobycia umiejętności jej przekształcania (umiejętności) oraz modyfikacji zachowań i działań uczącego się podmiotu.

Cechy uczenia się wynikają z definicji uczenia się:

-charakter procesualny- ciągły, planowość, wewnętrzna spójność poszczególnych czynności, świadoma organizacja, dynamizm i systematyczność,

-aktywność osoby uczącej się,

-ukierunkowanie na wynik (dążenie do świadomie założonego efektu).

Według W. Okonia sposoby uczenia się są bardzo indywidualne i zależą one od każdego człowieka; wyróżnił on następujące rodzaje uczenia się:

- uczenie się przez przyswajanie (bez większej aktywności),
- uczenie się przez odkrywanie (rozwiązywanie problemów),
- uczenie się przez przeżywanie (treści o charakterze emocjonalnym zapamiętujemy na dłużej)

Cztery komponenty definicyjne uczenia się:

-**charakter**- coś ciągłego, ukierunkowanego, dynamicznego, procesualny

-przedmiot: wiadomości, wiedza, umiejętności, rzeczywistość, doświadczenie społeczne, nawyki, umiejętności,

-drogi: nabywanie, poznanie, przekazywanie doświadczeń społecznych, bezpośrednie i pośrednie działanie, ćwiczenia,

-efekt: formy zachowania i działania lub modyfikacja dotychczasowych, wiedza i umiejętności, poznanie rzeczywistości.

TYPY LEKCJI – PRZYKŁADY

Lekcja – wg. Okonia - organizacyjna forma nauczania, oparta na realizacji określonego zadania dydaktycznego w ciągu ustalonego czasu. Uznaje się ją za podstawową formę nauczania i uczenia się, dzięki której odbywa się proces kształcenia. Struktura lekcji zależy od wielu czynników, przede wszystkim od przyjętych celów, zadań dydaktycznych, wieku uczniów oraz stosowanych metod i środków nauczania.

Rodzaje lekcji wyodrębniamy na podstawie układu jednostki lekcyjnej odpowiadającego ogólnym zasadom systemu dydaktycznego lub strategiom (strategii asocjacyjnej, strategii poszukującej, strategii operacyjnej, strategii eksponującej). Jednakże w praktyce poszczególne typy lekcji nie występują w czystej postaci, wskutek czego powstaje lekcja mieszana. Lekcje mieszane są najbardziej wartościowe, gdyż pozwalają stosować różne metody nauczania, przekazywać wiadomości, kształcić umiejętności oraz odpowiednie postawy.

Rodzaj lekcji wynika więc z realizacji funkcji dydaktycznych, a także z organizacji pracy, zastosowanych metod czy środków dydaktycznych. W związku z tym można wyróżnić dwa zakresy dydaktycznej klasyfikacji typów lekcji. W pierwszym zakresie za podstawę przyjmuje się funkcję dydaktyczną i miejsce lekcji w realizacji procesu nauczania, w drugim podstawą jest organizacja, metody lub środki przyjęte do realizacji zadań dydaktycznych. W metodyce wyróżnia się więc następujące typy lekcji:

Typy lekcji wynikające z funkcji dydaktycznych oraz stosunku do ogniw procesu nauczania i uczenia się:

- lekcje wprowadzające i zaznajamiające uczniów z nowym materiałem,
- lekcje służące opracowaniu nowego materiału,
- lekcje powtórzeniowo - systematyzujące, które pozwalają powtórzyć, uogólnić, usystematyzować poznane wiadomości i umiejętności,
- lekcje utrwalające, które mają utrwalić wiadomości, umiejętności i nawyki wstępnie poznane na innych lekcjach,
- lekcje sprawdzające przygotowanie i postępy uczniów, oceniające uzyskane rezultaty,
- lekcje korektywno - uzupełniające, których celem jest korekta błędów i usterek oraz uzupełnienie braków w przygotowaniu,
- lekcje zawierające wszystkie ogniwa nauczania i uczenia się, co zapewnia pełny przebieg poznania i przyswojenia treści programowych na zajęciach,
- lekcje obejmujące parę wybranych ogniw procesu nauczania i uczenia się.

Kolejny zakres typów lekcji uzależniony jest od organizacji pracy, doboru metod oraz środków dydaktycznych. Na tej podstawie można wyróżnić następujące typy lekcji:

- lekcja pracy zespołowej,
- lekcja uczenia się pod kierunkiem,
- lekcja referatowa,
- lekcja samodzielnej pracy uczniów

- lekcja dyskusyjna,
- lekcja w laboratorium,
- lekcja z wykorzystaniem filmu dydaktycznego,
- lekcja z wykorzystaniem nagrań telewizyjnych,
- lekcja z wykorzystaniem magnetofonu lub nagrań płytowych,
- lekcja z wykorzystaniem komputera lub maszyn dydaktycznych,
- lekcja wielopoziomowa dla zróżnicowanych grup uczniów,
- lekcja w klasach łączonych,
- lekcja - wycieczka,
- lekcja na działce lub w gospodarstwie,
- lekcja w warsztatach szkolnych,
- lekcja kombinowana lub łączona.

Warto podkreślić, że niezależnie od rodzaju każda lekcja uwzględnia takie elementy jak:

- ✓ czynności przygotowawcze, np. sprawdzenie pracy domowej, kontrola i ocena wyników pracy określonych uczniów,
- ✓ czynności podstawowe, zdominowane przez dominującą funkcję dydaktyczną lekcji,
- ✓ czynności końcowe, np. utrwalenie nowego materiału, zadanie pracy domowej.

W dydaktyce współczesnej nie traktuje się lekcji jako izolowanej całości, ale zwraca się uwagę na uwzględnianie jednostek poprzedzających i następujących. O strukturze lekcji decydują również podstawowe funkcje dydaktyczne. Kupisiewicz wymienia trzy główne funkcje:

- 1) zaznajamianie uczniów z nowym materiałem,
- 2) utrwalanie opanowanej przez dzieci i młodzieży wiedzy, czemu towarzyszy najczęściej wiązanie teorii z praktyką,
- 3) sprawdzanie wiadomości, umiejętności i nawyków, połączone przeważnie z oceną pracy uczniów.

Niezależnie od rodzaju lekcji, w każdej możemy wyróżnić trzy części - część wstępną, część operacyjną, część podsumowującą, w których podejmujemy odpowiednie czynności.

Typ lekcji	Część wstępna	Część operacyjna	Część podsumowująca
Lekcja podająca	1.Czynności organizacyjne. 2.Pogadanka wstępna. 3.Przedstawienie nowych treści.	4.Opracowanie nowego materiału. 5.Integrowanie i systematyzowanie.	6.Utrwalenie i zastosowanie nowych treści. 7.Objaśnienie pracy domowej.
Lekcja problemowa	1.Czynności organizacyjne. 2.Stworzenie sytuacji problemowej. 3.Sformułowanie	4.Ustalenie planu pracy. 5.Formułowanie hipotez rozwiązywania problemu.	7.Usystematyzowanie, powtórzenie, utrwalenie materiału. 8.Omówienie zadania domowego.

	głównego problemu.	6.Weryfikacja rozwiązań.	
Lekcja ćwiczeniowa	1.Czynności organizacyjne. 2.Uświadomienie celów i zadań lekcji. 3.Ustalenie zasad i reguł działania.	4.Wzorowy pokaz czynności. 5.Wykazanie zadań pod kontrolą nauczyciela. 6.Ćwiczenia wdrażające.	7.Korekta wykonanych ćwiczeń. 8.Zadanie pracy domowej.
Lekcja eksponująca	1.Czynności organizacyjne. 2.Przygotowanie do lektury. 3.Eksponowanie utworu.	4.Anotacja i interpretacja. 5.Wartościowanie. 6.Twórcza aktywność uczniów.	7.Końcowa ekspozycja. 8.Podsumowanie. 9.Objaśnienie pracy domowej.
Lekcja mieszana	1.Czynności organizacyjne. 2.Uświadomienie celów i zadań lekcji.	3.Podanie nowych treści. 4.Zrozumienie. 5.Opracowanie i zebranie.	6.Powtórzenie i utrwalenie. 7.Omówienie pracy domowej.
struktura lekcji wg KREATORA (praca w zespołach)	1.Wprowadzenie. 2.Zaangażowanie.	3.Badanie. 4.Przekształcanie. 5.Prezentacja.	6.Refleksja / samoocena.

Czesław Kupisiewicz podaje, że dla nauczyciela bardzo pomocne w przygotowaniu dobrej lekcji mogą być na przykład takie pytania:

- 1) Kiedy i jak zapoznam uczniów z tematem danej lekcji oraz wynikającymi z niego zadaniami?
- 2) Czy i ewentualnie w jaki sposób (tzw. kartkówka, pogadanka) sprawdzę stopień opanowania przez uczniów materiału zrealizowanego podczas ostatniej lekcji?
- 3) Za pomocą jakich metod i środków zaznajomię uczniów z nowym materiałem?
- 4) Jakie pomoce naukowe zastosuję w tym celu?
- 5) W jaki sposób utrwale zrealizowany na lekcji materiał?
- 6) Czy i jak będę wdrażał uczniów do samodzielnego posługiwania się nim?
- 7) Czy i jak skontroluję uzyskane wyniki nauczania?
- 8) Czy i jaką zadam uczniom pracę domową?
- 9) Czy i jak będę różnicował trudności przerabianego na lekcji materiału, aby dostosować go do możliwości poszczególnych uczniów?
- 10) Jakie zagadnienia realizowane podczas lekcji, powinienem wykorzystać, aby rozwijać u uczniów samodzielne myślenie i działanie oraz kształtować pożądane postawy?

Powyższe pytania pomagają nauczycielowi poprawnie zaplanować proces nauczania i uczenia się. Są one niezbędne, gdy planuje się pracę w danym zespole klasowym. Dzięki powyższym

Powyższe pytania pomagają nauczycielowi poprawnie zaplanować proces nauczania – uczenia się. Są one niezbędne, gdy planuje się pracę w danym zespole klasowym. Dzięki powyższym

pytaniom nauczyciel może dostosować tempo i zakres materiału nauczania do poszczególnych klas, ale także - i przede wszystkim - do możliwości i potrzeb konkretnych uczniów, dzięki czemu realizowany jest antropocentryczny model nauczania, postulowany we współczesnej dydaktyce. Warto jednak dodać, że przed wyborem danego typu lekcji nauczyciel powinien zapoznać się z preferencjami uczniów. Może to uczynić poprzez diagnozę dydaktyczną.

Dobrze postawiona diagnoza pozwoli dopasować formę nauczania do zainteresowań i możliwości uczniów, przez co zwiększy ich motywację i chęć przyswajania wiedzy.

Do współczesnych teorii uczenia się zaliczyć można między innymi:

- teorie filozoficzne,
- teorie psychologiczne,
- socjologiczne,
- teorie cybernetyczne i inne.

Filozoficzna teoria poznania mówi o przechodzeniu od rzeczy znanych do nieznanymi, ciągłym poznawaniu otaczającej rzeczywistości poprzez coraz bardziej dokładne odzwierciedlanie jej w umyśle człowieka; uczenie się jest procesem poznawczym, przebiegającym w trzech płaszczyznach:

- płaszczyźnie zmysłowej (spozrzeganie),
- płaszczyźnie umysłowej (myślenie),
- płaszczyźnie praktycznej (działanie).

Wyróżnia się następujące **psychologiczne teorie** uczenia się:

- teorie asocjacyjne - uczenie się pojmowane jako kojarzenie poszczególnych elementów na zasadzie: bodziec - reakcja; wyróżnia się następujące odmiany tych teorii:
- apercepcjonizm, którego twórcą był Herbart głosił, iż uczenie należy rozpoczynać od przypomnienia rzeczy, które na dany fakt już wiemy,
- teoria odruchów warunkowych - twórcą tej teorii był Pawłow robiący eksperymenty na psach; uczenie się realizuje się w trakcie reagowania na bodźce oraz tworzenia odruchów warunkowych,
- koneksjonizm - autorem tego kierunku był Tormalike, którego zdaniem reakcja na bodziec przebiega poprzez koneksje, czyli różne powiązania, układy, znajomości, między różnymi elementami; istotne jest, by rzeczy których się uczymy nie były nam obojętne, ponieważ łatwiej i szybciej przychodzi nauka rzeczy przyjemnych dla nas.

teorie strukturalne - są to tzw. teorie pola i postaci, gdzie najważniejszą czynnością uczenia się jest wgląd, wnikanie w struktury,

teorie funkcjonalne - według tej grupy teorii, najważniejsze są funkcje uporządkowane, które zmierzają do osiągnięcia założonego efektu; uczenie zakłada drogę od pewnego zadania do osiąganego wyniku, który wymaga od podmiotu chęci oraz postawy aktywnej (konieczna jest wielostronna aktywność oraz chęci.)

Istnieją trzy prawa dotyczące uczenia się:

- gotowość, czyli posiadanie motywacji,
- ćwiczenia, czyli powtarzanie pewnych czynności,
- efekt; szybciej uczymy się tego, co mamy ochotę się uczyć,

Na gruncie socjologii, uczenie się stanowi proces społeczny; uczenie się zachodzi dzięki byciu w grupie, zachodzących w niej interakcjom, interkomunikacji oraz związkom interpersonalnym.

Cybernetyczna teoria zakłada z kolei, iż wszystko ma swój przebieg w pewnych układach; uczenie się traktowane jest tutaj jako pewien zbiór czy kompleks wzajemnie powiązanych ze sobą elementów, a proces uczenia się przebiega w układzie i polega na przyjmowaniu i przetwarzaniu informacji wraz z odpowiednią regulacją tych procesów. Podstawowy układ dla procesu uczenia się stanowi szkoła, której podstawowymi elementami są nauczyciel oraz uczniowie.

Proces uczenia się przejawia następującą prawidłowość:

- jest to proces wielostronnie aktywny, w którym zachodzą następujące rodzaje aktywności:
- werbalna (mowa),
- recepcyjna (recepcja),
- motoryczna,
- wielozmysłowa,
- intelektualna,
- emocjonalna.

- jest to proces celowy i regulowany; jego celowość ma swoje źródło w teoriach funkcjonalnych, natomiast regulacja - w teoriach cybernetycznych; jest to proces etapowy oraz zintegrowany, przy czym etapowość ta jest wynikiem analizy filozoficznej oraz teorii strukturalnej (etapy mają miejsce również w teoriach cybernetycznych); zintegrowany charakter jest wynikiem teorii asocjacyjnych i strukturalnych,

- jest to proces indywidualny i społeczny.

ĆWICZENIE 5

Kształcenie ustawiczne. Samokształcenie. Istota samokształcenia. Cele i zadania samokształcenia. Wdrażanie do samokształcenia. Samokształcenie w systemie edukacji.

Dotyczy to głównie kształcenia ustawicznego dorosłych w okresie ich aktywności zawodowej w tym: samokształcenia, doksztalcenia, doskonalenia, kształcenia bezinteresownego.

Najogólniejszym terminem jest edukacja permanentna.

Cztery podstawowe nurty działań edukacji permanentnej:

- a .wychowanie naturalne – dom rodzinny, środowisko rówieśników, środowisko lokalne, środowisko pracy,
- b. edukacja szkolna - – przedszkole, szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła, średnia, szkoła wyższa,
- c. edukacja równoległa – zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne, placówki oświatowo-wychowawcze, opiekuńcze, kulturalne, organizacje i stowarzyszenia społeczne, środki masowej komunikacji,
- d. edukacja ustawiczna dorosłych – samokształcenie, doksztalcenie, doskonalenie, kształcenie bezinteresowne.

Przez edukację permanentną rozumie się ogół procesów oświatowo – wychowawczych, występujących w całym okresie życia człowieka, prowadzonych we wszelkich możliwych formach organizacyjno programowych i we wszystkich sytuacjach kontaktów międzyludzkich.

1. Podstawy teoretyczne i metodyczne kształcenia ustawicznego dorosłych

Kształcenie ustawiczne dorosłych to proces systematycznego uczenia się następujący po zakończeniu obowiązku szkolnego lub wydłużonej edukacji stacjonarnej i trwający przez cały okres aktywności zawodowej, a często także dłużej, w okresie tak zw. „trzeciego wieku”

Koncepcja kształcenia ustawicznego jest edukacją globalną współczesnego człowieka, ma rangę znaczących działań edukacji, stanowi podstawę funkcjonowania człowieka XXI w. Wymogiem jest doskonalenie własnej osoby, własnej pracy, w życiu rodzinnym i społecznym, zawodowym, kulturalnym – ranga rośnie w miarę postępu cywilizacyjnego.

W obszarze szkolnictwa można zauważyć że ze wzrostem szkół stacjonarnych różnego typu maleje ilość szkół (i uczniów) dla dorosłych. W szkołach wyższych liczba studentów studiów niestacjonarnych bardzo wzrosła choć w ostatnich latach zaczyna maleć w związku z niżem demograficznym.

Wyróżnić można szkolne i pozaszkolne formy kształcenia ustawicznego przy różnych rozwiązaniach organizacyjno-programowych.

W formach szkolnych są to szkoły państwowe (publiczne), niepaństwowe (społeczne i prywatne). Te ostatnie prowadzą różne stowarzyszenia, organizacje, związki zawodowe, fundacje i osoby prywatne.

W formach pozaszkolnych są to: uniwersytety powszechnie, ludowe, trzeciego wieku, kursy zawodowe i problemowe, odczyty, spotkania autorskie itp. Wyróżnić należy kursy podstawowe to: kwalifikacyjne, na różne uprawnienia, doskonalące, językowe, komputerowe itp.

2. Zadania edukacji ustawicznej dorosłych

Edukacja przez całe życie jest koniecznością wobec tak szybkiego postępu nauki i techniki oraz innych zmian w życiu społecznym. Należy dążyć do:

- zaktualizowania form kształcenia na wszystkich poziomach edukacji zawodowej do studiów podyplomowych i doktoranckich włącznie,
- dalszego funkcjonowania kursów dot. aktualizowania i uzupełniania wiedzy, zdobywania wiedzy w nowych zawodach, doskonalenia w zawodzie, umożliwiające rozwój osobowości.

Należy także doprowadzić do:

- elastycznego i drożnego systemu kształcenia ustawicznego,
- uświadomienie że kwalifikacje są również towarem na rynku pracy,
- uświadomienia że kształcenie dorosłych jest warunkiem prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa i wyrazem prawidłowego rozwoju gospodarczego i społecznego.

Najbliższe ważne zadania edukacyjne to:

- nauczanie i upowszechnianie języków obcych,
- kształcenie informatyczne, korzystanie z Internetu,
- kształcenie menedżerów we wszystkich dziedzinach,

- rozwój sfery finansowo-bankowej,
- dot. przygotowania i przekwalifikowania kadr pracowniczych,
- doksztalcania i doskonalenia pracowników administracji państwowej, samorządowe i gospodarczej, również nauczycieli,
- rozwijanie nowych form komunikacji międzyludzkiej,
- powoływanie nowych form organizacyjnych korzystając z dorobku ekspertów krajów zachodnich,
- opracowywanie i upowszechnianie nowych metod, technik i środków stosowanych w formach kształcenia na odległość itp.

Kształcenie ustawiczne warunkuje rozwój gospodarczy, szczególnie w warunkach gospodarki globalnej w społeczeństwie opartym na wiedzy.

3. Doksztalcanie, przekwalifikowanie oraz samokształcenie pracowników

Doksztalcanie to proces podwyższania kwalifikacji formalnych (szczególnie) teoretycznych kończących się uzyskaniem odpowiedniego świadectwa, dyplomu lub certyfikatu

Odbywa się to na zasadzie łączenia nauki z pracą zawodową, daje możliwość zdobycia nowego zawodu gwarantującego zatrudnienie.

Funkcje doksztalcania:

- wyrównawcza,
- poszerzająca,
- renowacyjna.

Ważnym jest łączenie aspiracji i potrzeb jednostki z potrzebami społeczno-gospodarczymi i kulturalnymi kraju.

Celem naczelnym doksztalcania jest przekształcenie świadomości że kwalifikacje są warunkiem skutecznego działania, ale też towarem na rynku pracy.

Przekwalifikowanie – to proces edukacyjny prowadzący do zmiany zawodu lub specjalności, a tym samym do zmiany kwalifikacji i kompetencji zawodowych

Najczęstszym powodem przekwalifikowania jest obecny stan bezrobocia. Dużą rolę do spełnienia mają tu urzędy pracy do opracowania i realizowania programów przekwalifikowania zawodowego (rocznie ok. 500 tyś. pracowników).

Inne powody To: stan zdrowia, zmiana miejsca zamieszkania, aspiracje zawodowe, chęć podwyższenia zarobków, statusu społecznego, obumierania zawodów.

Samokształcenie – to proces uczenia się przez całe życie, przedłużanie, poszerzanie kształcenia, wzbogaca osobowość jednostki zgodnie z jej potrzebami indywidualnymi, zawodowymi i społecznym

Samokształcenie jest wtedy

gdy odbywa się z woli jednostki która obiera sobie cele, środki i metody, kontroluje je sama, nie ma nakazu z zewnątrz, czasami tylko pomoc.

Samokształcenie wspierane jest wspierane jest przez organizacje popularno-naukowe i kulturalno-oświatowe. Jest to proces samodzielny w którym doskonalą się jednostka.

4. Doskonalenie

Doskonalenie to proces systematycznego aktualizowania, poszerzania i pogłębiania wiadomości i umiejętności, oraz sprawności ogólnych i zawodowych

Jest to proces związany z zawodem, ma na celu dochodzenie do mistrzostwa w zawodzie oraz uzyskania wyższej pozycji społeczno-zawodowej. Wynika to z rozwoju nauki i techniki, zmian w technologiach i organizacji pracy. Dla wielu grup zawodowych jest obligatoryjne.

Funkcje doskonalenia:

- a. **adaptacyjna** – przystosowanie do stanowiska pracy, wymagań, umiejętności, operacji technologicznych, wejście pracownika w nurt życia zakładu pracy.
- b. **wyrównawcza** – gdy poziom wymagań na stanowisku pracy przewyższa poziom przygotowania pracownika. Dotyczy przypadków kompletowania załogi, zmian w wymaganiach kwalifikacyjnych, zmian w wyposażeniu i organizacji procesu technologicznego i technologii.
- c. **renowacyjna** – wynika z ciągłych tendencji modernizacyjnych, polega na zaznajomieniu się z nowymi osiągnięciami nauki, techniki i organizacji, opanowywanie nowych umiejętności, rozwiązań technologicznych, ekonomicznych i organizacyjnych.
- d. **rekonstrukcyjna** – dążenie do innowacji i racjonalizatorstwa, postawy twórczej.

Te funkcje wynikają z zasady szczeblowości systemu doskonalenia który przewiduje stopnie podnoszenia kwalifikacji zawodowych, powinien być połączony z systemem awansów i tytułów zawodowych.

Linie rozwoju zawodowego pracownika wyznacza:

- przygotowanie zawodowe,
- adaptacja społeczno-zawodowa,
- identyfikacja i stabilizacja zawodowa,
- sukces zawodowy,
- mistrzostwo w zawodzie,

Właściwości osobowe pracownika to zainteresowania, postawa zawodowa, osobowość zawodowa.

Zainteresowania zawodowe są to względnie trwałe skłonności do poszukiwania wiadomości oraz pogłębiania wiedzy i rozwijania umiejętności w określonej dziedzinie działalności ludzkiej

Są ważnym składnikiem osobowości zawodowej, przejawem zainteresowań są zamiłowania, mają związek z powodzeniem zawodowym, kształceniem zawodowym, wyborem zawodu, zadowoleniem z pracy.

Postawa zawodowa to wykształcone w toku rozwoju indywidualnego i społecznego rozwoju jednostki względnie trwałe sposoby i form reagowania w określonych sytuacjach zawodowych

Dla pracy zawodowej najistotniejszy jest sposób wykonywania zadań zawodowych.

Osobowość zawodowa to zespół cech człowieka pracy, uformowanych w toku kształcenia zawodowego i rozwijających się w czasie pracy zawodowej, który zapewnia mu aktywny kontakt z materialnym i społecznym środowiskiem pracy i przyczynia się do jego twórczych przeobrażeń

Składnikami osobowości zawodowej są:

- wiedza zawodowa,
- umiejętności, sprawności i nawyki pracy,
- zainteresowania zawodowe i zamiłowania,
- zdolności, uzdolnienia talenty zawodowe,
- postawa społeczno-zawodowa,
- motywy kształcenia i doskonalenia.

Przejawami zewnętrznymi osobowości zawodowej są cechy: pomysłowość, pracowitość, dokładność, systematyczność, wytrwałość, zaufanie do siebie, odpowiedzialność, zdyscyplinowanie, cierpliwość, obowiązkowość, uspołecznienie, duma zawodowa, odwaga.

5. Kształcenie bezinteresowne dorosłych

Kształcenie bezinteresowne to proces dochodzenia przez jednostkę do dobrowolnie założonego stanu wiedzy i umiejętności, proces doskonalenia własnej osobowości, podejmowany z własnej inicjatywy i dla własnej przyjemności

Może przebiegać w formie indywidualnego samokształcenia lub w formie zinstytucjonalizowanej (uniwersytety otwarte, uczelnie, kursy – nie nadają uprawnień).

Stanowi najbardziej istotny element społeczeństwa wychowującego. Coraz więcej jest ludzi pragnących rozszerzać i pogłębiać swoją kulturę osobistą, obszary własnych zainteresowań, nowy styl życia – czynienie życia bogatszym.

Do kształcenia bezinteresownego można zaliczyć różne rozwiązania organizacyjno-programowe:

- uniwersytety trzeciego wieku,
- wszechnice lokalne i ludowe,
- programy popularno-naukowe, kulturalne w środowiskach przekazu, konkursy,
- inne działania wśród ludzi trzeciego wieku.

6. Poradnictwo i doradztwo zawodowe dla osób dorosłych

Poradnictwo zawodowe ma zastosowania głównie wobec osób czynnych zawodowo, które albo dążą do osiągnięcia mistrzostwa w zawodzie i oczekują fachowej pomocy o charakterze doradczym albo stają przed koniecznością zmiany zawodu i wyboru nowego zawodu odpowiadającego nowym okolicznościom i potrzebom.

Trzy terminy:

- orientacja zawodowa – w odniesieniu do młodzieży stojącej przed decyzją wyboru zawodu głównie w szkole ogólnokształcącej,
- poradnictwo zawodowe – w odniesieniu do młodzieży która wybrała szkołę zawodową ale potrzebuje ukierunkowania, pomocy w wyraźnym ustosunkowaniu się wobec zawodu i przyszłej pracy,
- doradztwo zawodowe – najczęściej stosowane wobec osób bezrobotnych nastawionych na przekwalifikowanie zawodowe.

Doradztwo zawodowe jest podstawowym terminem stosowanym przez urzędy pracy.

Poradnictwo i doradztwo zawodowe – to procesy celowego oddziaływania na jednostkę i zespoły ludzkie nastawiane na dobre rozpoznanie wymagań i możliwości funkcjonowania w zawodzie oraz przygotowania się do działalności zawodowej, ale także bycia dobrym pracownikiem z szansą dochodzenia do sukcesu i mistrzostwa w zawodzie, również pomoc osobom które znalazły się w sytuacji zmiany zawodu (lub tylko miejsca pracy).

Zadania te pełnią specjaliści (doradca pracy, doradca zawodu, pedagog pracy, psycholog pracy, socjolog pracy, organizator pracy, specjalista d/s adaptacji społeczno-zawodowej, pracownicy urzędu pracy).

Zmienia się zasięg terytorialny poradnictwa i doradztwa – z lokalnego na globalny (np. przez Internet). Powstają międzynarodowe bazy danych.

Procesy selekcji i reorientacji zawodowej stosowanej przy wyborze zawodu i przy weryfikacji przydatności zawodowej osób pracujących zawodowo są też bardzo ważne. Rolę tę spełniają poradnie psychologiczno-pedagogiczne które dobrze dokonują analiz psychologicznych i ogólnowychowawczych, gorzej z analizami zawodoznawczymi.

Wykład 7

Zasady kształcenia .

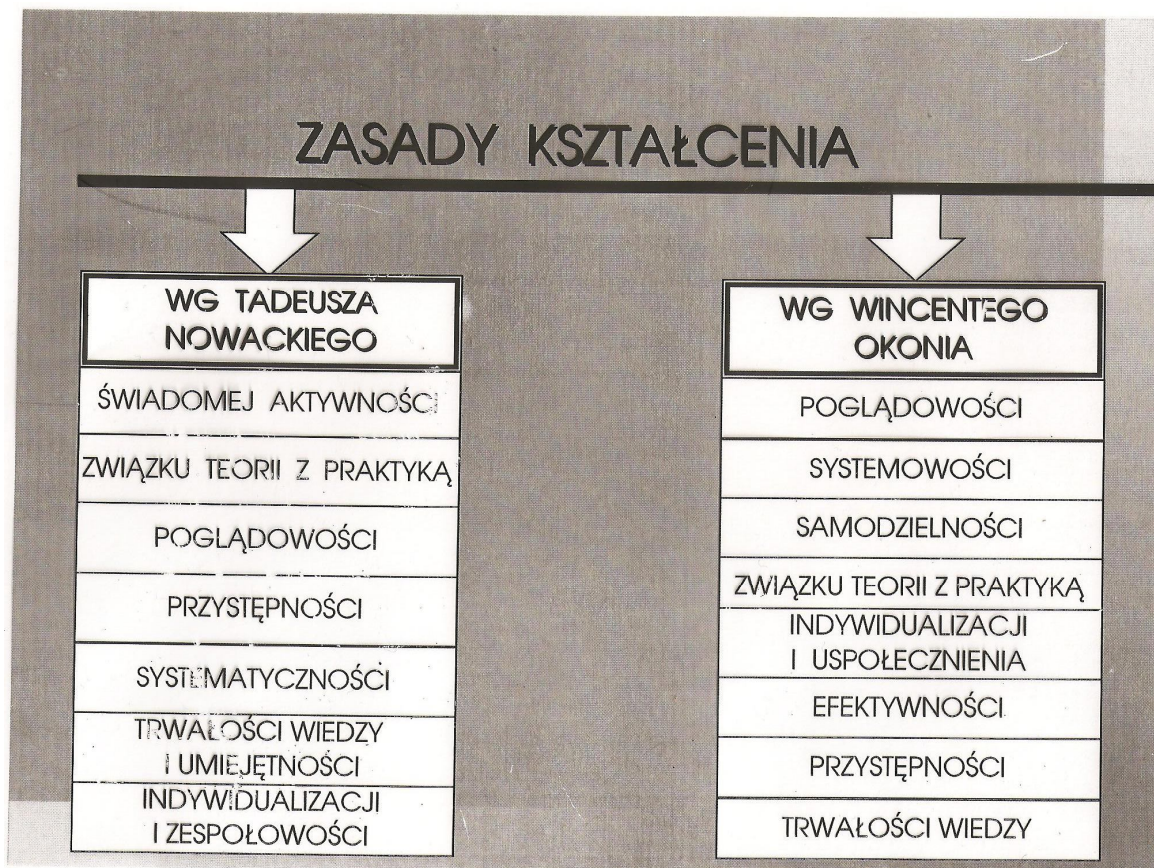
Pojęcie i treść zasad w ujęciu historycznym.

Klasyfikacja zasad według różnych autorów.

Realizacja zasad w procesie kształcenia.

Ogólne normy postępowania dydaktycznego, które nazywamy zasadami kształcenia określają jak należy realizować cele kształcenia. **Przez zasady nauczania będziemy rozumieć ogólne normy postępowania dydaktycznego** , których przestrzeganie pozwala nauczycielowi zaznajamiać uczniów z podstawami usystematyzowanej wiedzy , rozwijać ich zainteresowania i zdolności poznawcze, w oraz wdrażać do samokształcenia. Tak rozumiane zasady kształcenia służą realizacji ogólnych celów dydaktycznych.

Zasady te to;- zasada świadomego i aktywnego udziału uczniów w procesie nauczania – uczenia się, pogładowości, systematyczności i logicznej kolejności, wiązania teorii z praktyką, trwałości wiedzy i umiejętności, kontroli i oceny, stopniowania trudności, indywidualizacji i zespołowości.

Zasada świadomego i aktywnego udziału uczniów w procesie nauczania – uczenia się

Herbartyzm pozbawiał uczniów inicjatywy, zmuszał ich do myślenia za nauczycielem, narzucał im gotowe już wzory i sposoby postępowania, hamując wskutek tego ich aktywność i samodzielność w pracy.

Progresywizm zapewniał wprawdzie uczniom wiele swobody i samodzielności, pozbawiał ich jednak umiejętnego kierownictwa, zmuszał do zbyt częstego uczenia się metodą prób i błędów. Lepszy wydaje się system dydaktyki współczesnej. Uznaje bowiem konieczność właśnie aktywnego i świadomego udziału uczniów w procesie nauczania uczenia się, kładzie on równocześnie nacisk na odpowiednie ukierunkowanie tej aktywności, wykorzystanie jej do urzeczywistnienia zawartych w programach celów i zadań kształcenia, uwzględniając zarówno potrzeby społeczne jak indywidualne każdego ucznia. Właściwie wykorzystanie tej aktywności może zapewnić tylko nauczyciel umiejętnie kierujący działalnością poznawczą uczniów. Czynności poznawcze uczniów wtedy są samodzielne i wyzwalają ich aktywność, gdy oni rzeczywiście wykonują je sami, a ponadto gdy nie są to czynności nawykowe i mechaniczne. Reguły wynikające z tej zasady: - nauczyciel powinien starać się poznać indywidualne zainteresowania uczniów i rozwijać je w taki sposób, aby coraz to bardziej uwzględniały obiektywne potrzeby społeczeństwa (realizację tej zasady umożliwia przede wszystkim uświadomienie uczniom zarówno ogólnych jak i szczegółowych celów i zadań nauczania – uczenia się. -Nauczyciel powinien stawiać uczniów w sytuacjach wymagających od nich dostrzegania i wyjaśniania niezgodności między obserwowanymi faktami a posiadaną wiedzą. (nauczyć uczniów sprawnego myślenia można wyłącznie wtedy, kiedy stwarza się im sytuacje wymagające operacji myślowych) -Nauczyciel powinien stwarzać warunki sprzyjające wdrażaniu uczniów do zespołowych form pracy.

Zasada pogładowości

Nauczanie werbalne prowadzące do eurydycji książkowej rozpowszechniło się szeroko zwłaszcza w okresie średniowiecza. Zwolennicy to Erazm z Rotterdamu i Jan Strum, głosili tezę iż uczniowie powinni najpierw poznawać wyrazy a dopiero potem rzeczy. Praktykę nauczania werbalnego krytykował między innymi już Bacon który nawoływał do badania zjawisk przyrody za pomocą obserwacji i eksperymentu. W. Ratke sformułował zasadę pogładowości, nadając jej tezę: „naprzód rzecz poznana, potem dopiero mówienie o rzeczy”. Rozwinął tę zasadę Komeński. W szczególności domagał się „aby ludzie przyuczali się do czerpania swej wiedzy, o ile to jest możliwe, nie z książek lecz z nieba, i ziemi, z dębów i buków. Aby poznawali same rzeczy, a nie cudze o nich spostrzeżenia i świadectwa. Komeński radzi korzystać ze środków dydaktycznych, głównie z rysunków, którymi nauczyciel powinien się posługiwać podczas lekcji w klasie.

Do najważniejszych reguł związanych z zasadą pogłębienia należą:

Bezpośrednie poznawanie rzeczywistości przez uczniów, a więc poznawanie oparte na obserwacji, pomiarze i różnorodnych czynnościach praktycznych, powinno być punktem wyjścia pracy dydaktycznej w tych przypadkach, gdy nie dysponują oni jeszcze takimi zasobami spostrzeżeń i wyobrażeń, jakie są niezbędne dla zrozumienia przerabianego z nimi tematu.

Aby uczeń mógł zdobyć rzetelną, trwałą i operatywną wiedzę w drodze bezpośredniego poznawania określonych rzeczy, zjawisk, wydarzeń i procesów, należy umiejętnie kierować jego działalnością poznawczą tzn. dostarczać mu odpowiednich wskazówek i zwracać jego uwagę na istotne cechy poznawanego przedmiotu.

Zasada systematyczności i logicznej kolejności

Z zasady tej wynikają reguły:

- istotnym warunkiem skutecznego zaznajomienia uczniów z nowym materiałem jest uprzednie określenie stanu ich wiedzy wyjściowej oraz systematyczne nawiązywanie do tej wiedzy, -ustalenie tzw. merytorycznego środka ciężkości dla każdej lekcji oraz eksponowanie na jego tle i w powiązaniu z nim pochodnych wobec niego wiadomości i umiejętności spełnia w procesie nauczania – uczenia się niezmiernie istotną rolę. (ów środek ciężkości ustala się w wyniku analizy i syntezy planowanego do zrealizowania materiału, powinno to być niejako podsumowanie, meritum najważniejszych zagadnień),
- zaznajamianie uczniów z nowym materiałem wymaga na ogół podzielenia omawianego tematu na punkty i podpunkty, które nauczyciel powinien kolejno omawiać na lekcji- Streszczenia i syntetyzujące powtórzenia powinny być stosowane nie tylko na początku lekcji, gdy zazwyczaj dotyczą materiału zrealizowanego dawniej, a także nie tylko na końcu dane lekcji dla utrwalenia omawianego na niej głównego zagadnienia, lecz również po zakończeniu poszczególnych tematów cząstkowych (rozkład powtórzeń w czasie sprzyja utrwalaniu przerabianego w szkole materiału),
- wdrożenia uczniów do poprawnego formułowania wypowiedzi zarówno ustnych, jak i pisemnych,
- od najmłodszych lat powinno się wdrażać uczniów do pracy samodzielnej oraz stwarzać im możliwości rozwiązywania zadań wymagających dłuższego i systematycznego wysiłku.

Zasada wiązania teorii z praktyką

Służy przygotowaniu dzieci i młodzieży do racjonalnego posługiwania się wiedzą teoretyczną w różnorodnych sytuacjach praktycznych, do przekształcania otaczającej ich rzeczywistości. Formy realizacji tej zasady mogą się sprowadzać do łączenia teorii z praktyką i traktowania tego związku jako źródła wiedzy o świecie, jako kryterium prawdziwości tej wiedzy, wreszcie jako zespołu

działań społecznych i jednostkowych, pozwalających człowiekowi świadomie przekształcać rzeczywistość.

Zasada operatywności wiedzy uczniów

Uczniowie powinni zarazem wykorzystywać zdobytą wiedzę w sposób planowy i świadomy, wymagający od nich możliwie pełnej samodzielności myślenia i działania w celu bowiem samodzielnej realizacji określonych zadań muszą wykazywać własną inicjatywę i pomysłowość, muszą posługiwać się posiadanymi wiadomościami w sytuacjach różnych od tych w jakich je sobie przyswajali. Wtedy też zdobywają nowe wiadomości i umiejętności dzięki którym uczą się nie dla szkoły ale dla życia. W wyniku tego zdobywają wiedzę operatywną. Reguły wynikające z tej zasady to wdrażanie dzieci i młodzieży do dostrzegania , formułowania i samodzielnego rozwiązywania określonych problemów teoretycznych i praktycznych. Dzięki właściwej realizacji tych reguł uczniowie poddają wszechstronnej analizie problem z jakim się zetknęli , tworzą na tej podstawie hipotezy jego rozwiązania, uzasadniają je w świetle posiadanej wiedzy, wybierając najlepszą opracowują plan działania zgodny z wybraną hipotezą , wykonują go a następnie sprawdzają i oceniają uzyskane rezultaty. Wymienione czynności określa się mianem nauczania problemowego.

Zasada przystępności

Zasadę tę można również nazwać zasadą stopniowania trudności. Można ją określić jako odpowiedni do doświadczenia słuchaczy dobór kolejności przekazywanych treści oraz zastosowania pomocy dydaktycznych do możliwości poznawczych. Aby prawidłowo wdrożyć te zasadę należy kierować się zależnościami:

- od znanego do nieznanego,
- od łatwiejszego do trudniejszego,
- od prostszego do złożonego.

Zgodnie z zasadą przystępności zadania i wymagania stawiane uczniom powinny niejako sięgać do granicy ich możliwości, a nawet nieznacznie je przewyższać, co sprawia, że mogą oni wówczas pracować optymalnie.

Zasada indywidualizacji i zespołowości

Każdy uczeń uczestniczący w procesie kształcenia wykonuje określone, zlecone mu zadania. Proces nauczania – uczenia się powinien być tak zorganizowany, aby z jednej strony uwzględnione były indywidualne możliwości każdego ucznia, z drugiej zaś współpraca i współdziałanie wszystkich

uczniów w klasie. Zasada ta postuluje konieczność zachowania indywidualnego podejścia do ucznia w warunkach pracy zespołowej³¹. Praca zespołowa, w której nauczyciel przestrzega zasady indywidualizacji i zespołowości pozwala uzyskać wiele pozytywnych zachowań ułatwiających proces nauczania - uczenia się, tj.:

- aktywizowanie wszystkich uczniów,
- budowanie samokontroli uczniów,
- wspólne poszukiwanie rozwiązań problemów stawianych przez tworzone sytuacje dydaktyczne.

Odpowiednie kierowanie pracą uczniów przy prawidłowym wykorzystaniu wymienionych zachowań będzie miało bezpośredni wpływ na osiągnięcie założonego celu dydaktycznego.

WYKŁAD 8 i ĆWICZENIE 6 i 7

Metody kształcenia.

Pojęcie podział metod kształcenia ze względu na ich funkcje w procesie dydaktycznym.

Charakterystyka strategii i poszczególnych metod kształcenia.

Kryteria doboru metod kształcenia.

W języku greckim słowo *methodos* – metoda oznacza drogę dochodzenia do prawdy, sposób postępowania, sposób działania. T. Kotarbiński określa metodę jako sposób postępowania zastosowany ze świadomością możliwości jego zastosowania. Dydaktyka zajmuje się również metodami przyswajania wiedzy i kształtowania umiejętności przez uczących się procesie nauczania – uczenia się.

Metodą kształcenia nazywamy sposób działania nauczyciela, za pomocą którego, opierając się na świadomości i aktywności uczniów, umożliwiamy im przyswojenie wiedzy i opanowania umiejętności, rozwój zainteresowań, postaw i przekonań.

Metoda określana jest też jako sposób pracy nauczyciela i ucznia na lekcji zmierzający do realizacji celów kształcenia, które charakteryzują się powtarzalnością, planowością, systematycznością i celowością użycia.

Metody kształcenia pozostają w ścisłym związku ze wszystkimi pozostałymi elementami procesu dydaktycznego:

- cel lekcji – co chcemy na niej osiągnąć,
- uczeń – od tego, w jakim jest wieku, wcześniejszych doświadczeń,
- nauczyciel – od jego kompetencji,
- środki działania dydaktycznego – informacje, materialne nośniki tych informacji,

Warunki:

- zewnętrzne – rozumiane jako wszystko to, co otacza nauczyciela może sprzyjać lub przeszkadzać procesowi kształcenia (środowisko, szkoła),
- wewnętrzne – wszystko to, co tkwi w uczniu, nauczycielu (temperament, stan zdrowia, samopoczucie),
- rezultat – to coś do czego zmierzamy i co wykracza poza to, co dotychczas osiągnęliśmy.

Strategia kształcenia to ogół procesów i technik nadających się do wykorzystania przez nauczyciela i uczących się na różnych poziomach kształcenia w celu wprowadzenia zaplanowanych zmian w osobowości uczniów

Wprowadzenie do dydaktyki strategii kształcenia wynika z koncepcji nauczania wielostronnego, zaproponowanego przez W. Okonia.

Kształcenie wielostronne jest to rodzaj kształcenia, w którym uczniowie pod kierunkiem nauczyciela lub samodzielnie, stosują zróżnicowane sposoby i środki uczenia się: przez przyswajanie wiedzy, odkrywanie nowych wiadomości, poprzez rozwiązywanie problemów, przeżywanie i działalność praktyczną

W. Okoń wymienia następujące aspekty procesu kształcenia wielostronnego

SPOSOBY UCZENIA SIĘ	METODY NAUCZANIA	SKŁADNIKI TREŚCIOWE	POSTAWY	STRATEGIE DZIAŁANIA
- PRZYSWAJANI E	- PODAJĄCE	- OPISOWE	RECEPTYWN E	- INFORMACYJN E
- ODKRYWANIE	- PROBLEMOW E	- WYJAŚNIAJĄC E	- BADAWCZE	- PROBLEMOWE
- PRZEŻYWANIE	- EKSPONUJĄC E	- OCENIAJĄCE	-AFEKTYWNE	- EMOCJONALNE
- DZIAŁANIE	- PRAKTYCZNE	- NORMATYWNE	- AKTYWNE	- OPERACYJNE

Na

proces wielostronnego kształcenia składają się następujące elementy:

- działalność praktyczna,
- odkrywanie,
- przeżywanie,
- przyswajanie.

Przyjęcie określonej strategii ułatwia ustalenie sposobów uczenia się(dla ucznia), metody kształcenia(dla nauczyciela), oraz składników treściowych(jak na rys).

Kształcenie wielostronne - jest to rodzaj kształcenia, gdzie uczniowie - pod kierunkiem nauczyciela bądź samodzielnie - stosują różne sposoby oraz środki kształcenia:

- uczenie się w roku przyswajania wiedzy z różnych źródeł
- uczenie się w toku rozwiązywania problemów
- przeżywanie wartości
- indywidualna oraz zbiorowa działalność praktyczna

Przedmiot teorii kształcenia wielostronnego stanowi złożony proces rozwoju dokonujący się pod wpływem kształcenia. Założeniem tej teorii jest możliwość harmonijnego rozwoju jednostki w toku jej własnej działalności praktycznej, poznawczej i emocjonalnej. Koncepcja ta uwzględnia:

- **aktywność intelektualną** - a więc poznawanie rzeczywistości i siebie, przyswajanie nagromadzonej przez ludzkość wiedzy przyrodniczej i społecznej oraz jej samodzielne odkrywanie w toku rozwiązywania problemów
- **aktywność emocjonalną** - rozwój sfery motywacyjnej i emocjonalnej, przeżywanie i wytwarzanie wartości
- **aktywność praktyczną** - osobisty udział wychowanka w przekształcaniu rzeczywistości, poznawanie wzorów przekształcania rzeczywistości oraz rozwiązywanie różnych problemów praktycznych

Nauczanie dokonuje się przez:

- **podawanie** - przyswajanie, bezpośrednio poznawanie rzeczywistości
- **badanie** - odkrywanie, myślenie konwergencyjne zakłada jedno rozwiązanie, dywergencyjne - wiele rozwiązań; sprawdzanie wyników, weryfikacja
- **przeżywanie** - tworzenie sytuacji, które będą wywoływać u uczniów przeżycia emocjonalne pod wpływem wyeksponowanych wartości (na przykład dzieła literackie, muzyczne, film, obraz, rzeźba itp.); "przeżycie" - przejaw stosunku podmiotu do moralnych, społecznych, estetycznych, naukowych czy religijnych wartości oraz do przyrody i siebie samego
- **działanie** - działalność praktyczna to sposób racjonalnego łączenia procesów wytwórczych z teoretycznymi podstawami; zasada łączenia teorii z praktyką - celem działania jest umożliwienie uczniom opanowania pewnych operacji praktyczno - technicznych oraz zrozumienia naukowych podstaw produkcji

Dobry nauczyciel dysponuje szerokim „repertuarem najlepszych sposobów postępowania pedagogicznego”. Niezależnie od panującej mody, nacisków władz czy preferencji ludzi nauki – nie ma strategii, metod czy technik jednoznacznie najlepszych.

Współcześnie można wyróżnić sześć strategii:

- informacyjną,
- problemową,
- badawczą,
- emocjonalną,
- operacyjną,
- multimedialną.

Strategia informacyjna dotyczy kształcenia przez przyswajanie. Nauczanie w tym przypadku polega na zapamiętaniu i zrozumieniu przez uczniów treści podawanych przez nauczyciela.

Podstawowym założeniem strategii informacyjnej jest poznawania świata i siebie poprzez przyswajanie nagromadzonej wiedzy. Najprostszym sposobem poznawania rzeczywistości jest spostrzeganie rzeczy, procesów, zdarzeń i ludzi oraz zachodzących między nimi związków i zależności. Na tej podstawie opiera się poznanie pośrednie o uogólnionym charakterze, uzyskiwane przez ucznia poprzez myślenie. Poznanie pośrednie polega na wykorzystaniu wiedzy z gotowych źródeł. Źródłami informacji mogą być podręczniki, encyklopedie, atlasy, katalogi itp. Powinny być dobierane przez nauczyciela pod kątem atrakcyjności przedstawionej wiedzy i nowoczesności treści oraz sprzyjania zastosowania wiedzy w działalności praktycznej. Z tych względów do metod w strategii informacyjnej zaliczamy: praca z książką, wykład informacyjny, pogadanka, opowiadanie, opis, referat oraz pokaz informacyjny. Zgodnie z zasadą pogłębłości nauczyciel powinien przygotować liczne materiały informacyjne do ekspozycji oraz do przekazania uczniom (wykluczyć dyktowanie informacji do zeszytów).

Podstawowym zagadnieniem dla nauczyciela jest dokonanie selekcji treści nauczania w taki sposób, który wyeliminuje nadmierne obciążenie uczniów wiadomościami nie służącymi nabywaniu umiejętności teoretycznych i praktycznych. Pomocą może być zestaw umiejętności zawartych w podstawie programowej.

Strategia problemowa polega na kształceniu poprzez rozwiązywanie problemów. Problem to trudność teoretyczna lub praktyczna, do rozwiązania której uczeń posiada wystarczającą wiedzę, może jednak wykryć lub odnaleźć brakujące dane za pośrednictwem własnej twórczej działalności. Punktem wyjścia jest stworzenie, inspirującej uczniów do poszukiwania rozwiązania sytuacji problemowej. Warunkiem sformułowania problemu są najczęściej przynajmniej dwa rozwiązania, a uczniowie nie znają algorytmu prowadzącego do rozwiązania.

Można wyróżnić kilka typów problemów:

- znane są dane wyjściowe i dane końcowe, a rozwiązaniem jest znalezienie jednego z algorytmu, np. znaleźć sposób poprawy współczynnika mocy w firmie, przy znanym aktualnym wskaźniku i pożądanym.
- znane są dane wyjściowe i droga rozwiązania, a nie są znane wyniki końcowe np. w technologii żywienia opracowanie jadłospisu do posiłku przy znanych składnikach i sposobie przyrządzania, nieznane dane końcowe.
- znane są dane wyjściowe i droga rozwiązania, nieznane są dane początkowe, np. mechaniki budowli – znane są sposoby obliczania belek i warunki przenoszonych obciążeń, nieznane dane materiałowe i kształt belki.
- Nic nie jest wiadomo np. zaprojektować domek jednorodzinny.

Można wyróżnić wiele różnych problemów np. teoretyczne i praktyczne, decyzyjne, wynalazcze itp.

W strategii problemowej możemy wyróżnić metody: dyskusja problemowa i jej rodzaje, burza mózgów, sytuacyjna przypadków, inscenizacji, projektów, przewodniego tekstu, gry dydaktyczne, metaplan.

Strategia badawcza jest do wykorzystania np. w zajęciach laboratoryjnych, rozwija samodzielność w kształtowaniu umiejętności. Mogą obejmować: weryfikację hipotez badawczych, sprawdzić doświadczalnie prawa naukowe, diagnozować działanie urządzeń.

Strategia emocjonalna – jest to kształcenie przez przeżywanie, wywoływanie przeżyć emocjonalnych które towarzyszą poznaniu pod wpływem wartości zawartych w dziele literackim, filmie, obrazie, rzeźbie, utworze muzycznym, budowli, przyrodzie jak również w działaniu ludzkim.

Współczesny humanizm wiąże się z dążeniem człowieka do poprawy jakości życia, w pierwszej kolejności do dobra i piękna. Humanistyczne rozumienie techniki wymaga właściwego stosunku do zagrożeń ekologicznych, środków ratujących zdrowie i życie człowieka, uniezależnienia się od zjawisk przyrody, kształtowanie wyobraźni przestrzennej i społecznej.

Podstawową metodą w tej strategii to pokaz połączony z przeżyciem, do którego można zaliczyć: wystawy prac uczniowskich, inscenizację, udział w przedstawieniach teatralnych i filmowych, wycieczki przedmiotowe do zakładów pracy i instytucji.

Strategia operacyjna to nauczanie przez działanie. Polega na dobieraniu zadań, metod i środków, stwarzających optymalne warunki praktycznego wykorzystania posiadanej wiedzy z równoczesnym doskonaleniem różnych umiejętności, sprawności i nawyków. Do metod w tej strategii zaliczamy: pokaz, instruktaż, ćwiczenia produkcyjne, metodę przewodniego tekstu i metodę projektów.

Strategia multimedialna uwzględnia aktualne możliwości technicznych środków dydaktycznych, jako źródła informacji dla uczniów. Nauczyciel nie jest jedynym źródłem informacji i głównym organizatorem procesu kształcenia, ale zapewnia uczniom możliwość samodzielnego poznawania rzeczywistości, wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystania informacji. Uczniowie mogą wykorzystać różnorodne środki dydaktyczne, komputery, Internet.

Wybrane metody kształcenia

Wykład polega na bezpośrednim lub pośrednim przekazywaniu wiadomości jakiemuś audytorium. Aktywne uczestniczenie w wykładzie wymaga dużego wysiłku i znacznej dojrzałości umysłowej uczniów. Wyróżnia się:

- wykład informacyjny, w którym treść jest bezpośrednio przekazywana przez nauczyciela w gotowej do zapamiętania postaci,
- wykład problemowy – jest ilustracją jakiegoś problemu naukowego lub praktycznego – jego pojawienia się, kierunków i sposobów jego rozwiązywania oraz konsekwencji wynikających z tego rozwiązania,
- wykład konwersatoryjny – polega na przeplataniu fragmentów mówionych wykładu z wypowiedziami słuchaczy lub z wykonywaniem przez nich odpowiednich zadań teoretycznych czy praktycznych.

Aby wykład był dobrze przyswojony:

- należy dbać o odpowiedni dobór treści i środków poglądowych, które zwiększają zainteresowanie uczniów, budzą pozytywną motywację, ułatwiają zrozumienie;
- sposób przekazywania treści musi być prosty, obrazowy, komunikatywny, dostosowany do poziomu intelektualnego uczniów;
- wykład należy łączyć z innymi metodami, a zwłaszcza opisem, pokazem;
- struktura wykładu musi być przejrzysta i logicznie zwarta;
- należy podkreślać istotne treści wykładu intonacją, zwolnieniem tempa

mówienia, a nawet ich powtórzeniem.

Wykład konwersatoryjny metoda dydaktyczna, której celem jest przyswojenie przez uczniów określonej wiedzy. Różni się od wykładu klasycznego tym, że zakłada intelektualną aktywność uczniów stymulowaną różnorodnymi technikami animacji, stosowanymi przez nauczyciela. Należy pamiętać, że wykład konwersatoryjny jest rodzajem interakcji między nauczycielem a uczniem, jest to uczenie we współpracy.

Przebieg chronologiczny metody wykładu konwersatoryjnego:

- przedstawienie celu (tematu) zajęć oraz jego głównych tez,
- podanie wykazu literatury (podstawowej i uzupełniającej),
- wykazanie przydatności wykładanych treści (motywacja),
- realizacja tez wykładu z zastosowaniem technik animacji grupa oraz oceny bieżącej w zakresie nabywanej wiedzy,

- podsumowanie wykładu – wskazanie na jego najważniejsze treści,

Pogadanka - metoda ta polega na rozmowie nauczyciela z uczniami. W pogadance nauczyciel z reguły zna odpowiedzi na wszystkie zadawane uczniom pytania. Należy ona do metod dialogowych, przy czym nauczyciel jest w tej rozmowie osobą kierującą, to on zmierza do realizacji znanego sobie celu poznania, stawia uczniom kolejne pytania, na które oni z kolei udzielają pożądanых odpowiedzi. Dobrze skonstruowane pytania pobudzają uczniów do myślenia, rozwijają umiejętność analizy i wnioskowania, uzasadniania wniosków przez przytoczenie odpowiednich faktów. Efektywność pogadanki zapewnimy wówczas, gdy pytania będą interesujące, niezbyt trudne, pobudzające, wywołujące aktywność umysłową uczniów. Wyróżnia się:

- pogadankę wstępną – ma przygotować uczniów do pracy. Z jednej strony celem jest wytworzenie u uczniów stanu gotowości do poznania czegoś nowego (aktualizuje się doświadczenia uczniów związane z tematem, przypomina się wiadomości niezbędne do zrozumienia nowego materiału), z drugiej strony celem pogadanki jest zorganizowanie klasy do nowej pracy: ustalenie tematu i celu lekcji itp.,
- pogadankę przedstawiającą nowe wiadomości – ma postać rozmowy nauczyciela z uczniami, w której chodzi o takie zaktywizowanie uczniów, aby nowe treści przekazywane im przez nauczyciela bądź przez znających przedmiot uczniów, zostały przez wszystkich zrozumiane, powiązane z własnym doświadczeniem i zapamiętane, co najmniej do momentu ich nawiązania,
- pogadankę utrwalającą – polega na operowaniu materiałem przyswojonym

uprzednio, lecz wymagającym konfrontacji ze sobą oraz zintegrowania w ramach jakichś większych całości,

- pogadankę heurystyczną – nauczyciel wysuwa problem, który jest rozwiązywany za pomocą kierowanych przez niego ukierunkowanych pytań.

Opowiadanie znajduje zastosowanie przede wszystkim w niższych klasach szkoły podstawowej. Opowiadanie polega na zaznajamianiu uczniów z określonymi rzeczami, zjawiskami, wydarzeniami lub procesami w formie ich słownego opisu..

Powinno wdrażać uczniów do słuchania ze zrozumieniem i zapamiętywania najważniejszych faktów. W tym celu treść musi nawiązywać do posiadanego przez dzieci i młodzież doświadczenia.

Opis polega na słownej charakterystyce przedmiotów, zjawisk, procesów, osób.

Stosowany jest wówczas, gdy uczący się nie zna jakiegoś przedmiotu, zjawiska z własnego doświadczenia, ani z poprzedniego nauczania, ani też z lektury. Opis jako metoda słowna, monologowa stanowi jakby namiastkę osobistego doświadczenia uczniów. Celem opisu jest przekazywanie informacji o danym przedmiocie wraz z objaśnieniem jego właściwości. Opis bez wyjaśnienia posiada znikomą wartość poznawczą. Słowny opis danego przedmiotu może być wspomagany pokazem modelu, schematu itp., co podnosi jego walory kształcące. Aby opis pobudzał wyobraźnię uczniów powinien być jasny i zrozumiały, barwny, żywy i plastyczny. Nauczyciel winien dobrać odpowiednie słowa, przestrzegać dykcji, wyjaśniać nowe terminy i pojęcia oraz emocjonalnie ustosunkować się do przedstawionych treści.

Praca z książką stanowi jeden z ważniejszych sposobów zarówno poznawania jak i utrwalania nowych wiadomości. Przedmiotem samodzielnej pracy ucznia z książką może być po prostu lektura, wyszukiwanie odpowiedzi na określone pytania, streszczenie poglądów jej autora, analiza tekstu ze względu na miejsce i czas akcji, styl i formy gramatyczne lub logiczne, wreszcie uczenie się na pamięć. Do posługiwania się książką uczniowie muszą być przygotowani przez szkołę:

- dotyczy to umiejętności płynnego czytania ze zrozumieniem oraz umiejętności sporządzania notatek,

- wyposażenia w technikę sprawnego czytania,

Stadia lektury:

- wstępna orientacja,

- pobieżne przeglądanie,

- lektura pogłębiona połączona ze staranną analizą treści.

Dyskusja dydaktyczna polega na wzajemnej wymianie myśli i poglądów w trakcie wspólnego opracowania przez uczniów określonego materiału, ujętego w programie nauczania. Umożliwia

rozwiązywanie problemu dzięki uzupełnianiu się wiedzy jej uczestników, pozwala weryfikować hipotezy i konfrontować różne stanowiska i opinie. Podstawowym warunkiem skutecznego wykorzystania metody dyskusji w nauczaniu jest określony problem budzący kontrowersje bądź też_ określoną trudność wymagającą rozwiązania, skoordynowanego wysiłku intelektualnego zespołu uczniów. Dyskusja jako metoda nauczania nie może być swobodna, niczym nieskrępowana rozmowa. Aby dyskusja przyniosła spodziewane rezultaty i doprowadziła do rozwiązania opracowywanego zagadnienia, nauczyciel powinien dążyć do nadania spójności elementom wypowiedzi uczniów w dyskusji, wypowiedzi często sprzecznych lub odbiegających od tematu. W przebiegu dyskusji dydaktycznej można wyróżnić następujące etapy:

- wprowadzenie,
- dyskusja właściwa,
- podsumowanie wyników.

Wprowadzenie do dyskusji ma na celu ustalenie przedmiotu i celu dyskusji (rozwiązanie problemu, zgłębienie tematu, uzgodnienie stanowiska) oraz ewentualnie przypomnienie lub uzupełnienie niezbędnej wiedzy pozwalającej uczniom na udział w dyskusji.

Główną częścią zajęć jest dyskusja właściwa pod kierunkiem nauczyciela której istota sprowadza się do zespołowego rozwiązania problemu. Dyskusję wypełniają wypowiedzi uczniów zawierające propozycje rozwiązania problemu,

krytykę prezentowanych stanowisk i sądów, obronę podważanych twierdzeń. Ważnym czynnikiem jest prawidłowe kierowanie dyskusją i utrzymywanie prawidłowego jej kierunku. Prowadzący może stawiać dodatkowe pytania w celu doprowadzenia do jasnego sformułowania sądów, myśli czy tez, a także udziela głosu i nie dopuszcza do naruszenia reguł dyskusji. Ważną sprawą jest uporządkowanie treści wypowiedzi w celu wysunięcia konkretnych wniosków i propozycji rozwiązań.

Podsumowanie wyników dyskusji ma na celu uświadomienie sobie przez uczniów jej rezultatów poprzez zebranie nowo zdobytych wiadomości

i usystematyzowanie ich według określonych kryteriów. Korzystne jest też docenienie oceny wkładu poszczególnych uczniów.

Dyskusją można się posługiwać dopiero w najwyższych klasach szkoły podstawowej, gimnazjum oraz w szkole średniej.

Rodzaje dyskusji to:

- zbiorowa,
- związana z wykładem,
- wielokrotna,

- panelowa,
- okrągłego stołu,
- plakatowa (metaplan).

Burza mózgów zwana również fabryką lub giełdą pomysłów jest metodą, która służy zespołowemu poszukiwaniu wielu pomysłów dotyczących rozwiązywania jakiegoś problemu. Ważnym elementem tej metody jest to, że można wyróżnić tam dwa odrębne etapy: zgłoszenia pomysłów i wartościowania. Efektem tego podziału jest uzyskanie pomysłów śmielszych i swobodnych. Zasadą przewodnią tej metody jest założenie, że „pierwsza myśl jest najlepsza”. Warunkiem powodzenia jest tu wytworzenie swobodnej, nieskrępowanej atmosfery, inspirującej do wysuwania jak największej ilości pomysłów związanych z konkretnym problemem. Krytyka pomysłów zostaje odroczone, by w ten sposób pobudzić wszystkich uczniów do niekonwencjonalnego myślenia. Tok zajęć prowadzony tą metodą może być następujący:

- sformułowanie w miarę konkretnego problemu technicznego, społecznego lub innego,
- zgłaszanie przez uczniów pomysłów,
- notowanie pomysłów,
- analiza, ocena i krytyka pomysłów oraz przyjęcie ostatecznego rozwiązania.

W metodzie tej konieczne jest przestrzeganie następujących zasad:

- pomysły powinny być konkretne i sformułowane zwięźle,
- zgłasza się je bez zachowania kolejności, spontanicznie,
- jednorazowo wolno zgłaszać tylko jeden pomysł,
- nie wolno krytykować pomysłów w trakcie ich zgłaszania
- wolno zmieniać, modyfikować, rozwijać pomysły już zgłoszone,
- pomysły należy notować na tablicy, aby później można było z nich korzystać,
- po zakończeniu sesji (5-15 minut) rozpatrujemy pomysły w grupach albo przez całą klasę.

Metodę burzy mózgów stosuje się najczęściej wtedy, gdy mamy w krótkim czasie rozwiązać problem poprzez samodzielne i szybkie wymyślanie przez uczniów zbioru hipotez z wykorzystaniem myślenia intuicyjnego³⁹.

Metoda sytuacyjna polega na grupowym analizowaniu i rozwiązywaniu przez uczniów pod kierunkiem nauczyciela konkretnych, rzeczywistych sytuacji problemowych. Celem tej metody jest oprócz umożliwienia zdobycia przez uczniów nowych wiadomości i rozwijania ich myślenia analitycznego, wyrobienie zdolności samodzielnego podejmowania decyzji. Zastosowanie metody sytuacyjnej wymaga sporządzenia opisu sytuacji i zapewnienia uczniom warunków jej rozwiązania.

Przygotowanie opisu wymaga od nauczyciela precyzyjnego określenia problemu mającego stać się przedmiotem opisu. Musi on być tak skonstruowany, aby wzbudzał potrzebę ustosunkowania się do zawartego w nim problemu

Może on dotyczyć sytuacji autentycznej lub fikcyjnej. Zajęcia prowadzone przy użyciu metody sytuacyjnej przebiegają następująco:

- pogadanka wstępna, zawierająca informacje o temacie i celu zajęć oraz komentarz do opisu sytuacyjnego,
- prezentacja opisu sytuacyjnego w formie słownej, pisemnej, za pomocą filmu, przezroczy, magnetofonu, rysunku, itp. oraz sformułowanie problemu do rozwiązania,
- analiza sytuacji dydaktycznej i dyskusja nad jej treścią,
- wyjaśnienie i ocenienie sytuacji podanej w opisie i formułowanie odpowiedzi na pytania,
- ocena zaproponowanych rozwiązań i podsumowanie wyników zajęć.

Metoda sytuacyjna stawia dość wysokie wymagania nauczycielowi (musi on dokonać wyboru sytuacji oraz sporządzić jej precyzyjny opis) i uczniom (powinni opanować umiejętność samodzielnego analizowania sytuacji i rozwiązywania problemów). Metoda ta stwarza doskonałe warunki kształcenia i rozwijania myślenia, umiejętności integrowania wiedzy z różnych dyscyplin, stwarza sytuacje prowadzące do samodzielności i twórczego uczenia się, wywołuje przy tym dużą intensywność tych procesów.

Metoda inscenizacji polega na odgrywaniu ról i może przybierać różne formy w zależności od uczestnictwa wszystkich lub tylko części uczniów. Inscenizacje rozpoczynamy zazwyczaj ogólnym wprowadzeniem, z kolei następuje odegranie sytuacji, analiza jej przebiegu i ogólna dyskusja nad jej problematyką.

Przeprowadzenie inscenizacji składa się z kilku faz, a mianowicie z planowania inscenizacji (ustalenie celu oraz sposobu przygotowania inscenizacji) oraz przygotowania scenariusza inscenizacji. Scenariusz taki zawiera temat inscenizacji i założenia sytuacji wyjściowej, instrukcje dla poszczególnych aktorów, tematy do dyskusji zespołowej, chronologię przebiegu zajęć. Przebieg tej metody może być następujący:

- zaznajomienie z sytuacją wyjściową, a także celem zajęć, ich organizacją,
- przydzielenie ról i legendy odgrywanej postaci,
- przeprowadzenie gry i jej analiza,
- dyskusja na temat problemu/ problemów zawartych w inscenizacji,
- usystematyzowanie i utrwalenie wiadomości.

Metoda inscenizacji różni się od metody sytuacyjnej tym, że rozdziela pewne role wśród uczestników dyskusji. Metoda ta zwiększa aktywność uczestników przez ich emocjonalne i

intelektualne zaangażowanie w rozwiązywaniu problemu z pozycji zainteresowanego, a nie postronnego obserwatora. Metoda inscenizacji jako metoda kształcenia pozwala osiągnąć cele trudno osiągalne za pomocą innych metod. Przede wszystkim uczy obserwowania wzajemnych stosunków między ludźmi i krytycznie oceniać ich postępowanie, wczuwania się w motywy zachowania innych i wyciągania wniosków z ich postępowania.

Metoda symulacyjna polega na odtworzeniu przez uczących się różnorodnych sytuacji problemowych, które „kiedyś dla kogoś były problemami rzeczywistymi, przy czym wyniki uczniowskich rozwiązań porównuje się z rozwiązaniami faktycznymi, stosowanymi”. Przedmiotem symulacji jest rzeczywistość. Gra symulacyjna, którą nauczyciel zdecyduje się zaprojektować, może mieć następujący przebieg:

- ustalenie celów kształcenia gry,
- przygotowanie ogólnego planu działania (scenariusza) i wyjaśnienie zasad gry,
- zapoznanie uczniów z instrukcją gry,
- symulacja (przedstawienie modelu rzeczywistości),
- porównanie wyników symulacji z rozwiązaniami faktycznymi, ocena wyników symulacji.

Gry symulacyjne kształtują wiele umiejętności poznawczych, zaś zdobywana przez uczniów wiedza jest trwała i operatywna, dzięki silnej motywacji, jaką wzbudzają.

Ćwiczenie jest to wielokrotne powtarzanie czynności stanowiących treść ćwiczenia, zorganizowane w zaplanowany i przemyślany sposób i wymagające wykorzystania odpowiednich środków ułatwiających rozwijanie umiejętności. Po opanowaniu umiejętności następuje faza doskonalenia i podnoszenia sprawności, głównie przez automatyzację wykonania niektórych czynności. Tego wielokrotnego wykonywania jakichś czynności dla nabycia wprawy i uzyskania wyższej sprawności w działaniach umysłowych i praktycznych lub fizyczno – ruchowych nie można utożsamiać tylko z samym powtarzaniem, często w sposób mechaniczny, czynności, którą mamy opanować. Aby dana umiejętność została ukształtowana właściwie, niezbędna jest znajomość przez uczniów podłoża teoretycznego danej czynności. Jego zgłębienie sprzyja zrozumieniu istoty czynności, ułatwia jej lepsze wykonywanie i pomaga w racjonalizowaniu czynności⁴⁶. Można więc przyjąć, że ćwiczenie polega na stosowaniu wiedzy teoretycznej do celów praktycznych.

Celem ćwiczenia jest zdobycie umiejętności, sprawności i nawyków oraz utrwalanie posiadanych umiejętności, tak aby posiadana wiedza stała się operatywna.

Ćwiczeniami należy kierować tak, aby uczeń wykonywał je możliwie samodzielnie. Efektywniejsze są ćwiczenia krótkie i częściej stosowane. Prawidłowy przebieg zajęć prowadzonych metoda ćwiczeń może być następujący:

- uświadomienie uczestnikom celu zajęć oraz znaczenia danej umiejętności dla praktyki,
- opis wykonania przy utyciu środków poglądowych w celu tworzenia modelu czynności w świadomości uczniów,
- wskazanie sposobu wykonania i zaznajomienie z niezbędnymi narzędziami,
- pokaz wzorcowego wykonania z objaśnieniem,
- próby wykonania czynności pod nadzorem nauczyciela,
- samodzielne wykonywanie czynności, kontrola opanowania umiejętności.

Ćwiczenia mogą być organizowane jako samodzielna praca uczniów, która może odbywać się indywidualnie bądź w grupach, czasami te dwie formy mogą się przeplatać. Ważne jest, aby przy doborze zadań przestrzegać stopniowania trudności, różnicowania charakteru zadań i zwiększania samodzielności poprzez planowanie pracy, jej wykonanie i sprawdzenie wykonanej pracy.

Metoda laboratoryjna polega na samodzielnym przeprowadzeniu eksperymentów przez uczniów tzn. na stwarzaniu sztucznych warunków dla wywołania jakiegoś zjawiska po to aby można było zbadać przyczyny jego występowania, jego przebieg i skutki. Stosuje się ją przede wszystkim w nauczaniu fizyki , biologii , chemii. Istota tradycyjnej metody laboratoryjnej polega na tym że nauczyciel gromadząc niezbędne środki dydaktyczne oraz odpowiednio przygotowując się do lekcji umożliwia uczniom wykonywanie określonych eksperymentów doświadczeń. Eksperymenty te może on wykorzystywać w celu żeby na podstawie uzyskanego materiału wyprowadzać zamierzone uogólnienia , albo też dla zilustrowania w praktyce poznanych już wcześniej przez uczniów faktów.

Problemowa metoda laboratoryjna polega na wdrażaniu dzieci i młodzieży do dostrzegania , formułowania i rozwiązywania określonych problemów teoretycznych i praktycznych podczas zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych. W toku tej pracy uczniowie wykorzystują wiedzę zdobytą wcześniej , przyswajają sobie nowe wiadomości i umiejętności przede wszystkim w drodze samodzielnej aktywności poznawczej. Rozwiązywanie problemu skłania uczniów do samodzielnej pracy która tym głównie różni się od pracy wykonywanej przez nich niesamodzielnie, że starają się oni dobrze zrozumieć treść problemu który mają rozwiązać , potrafią sformułować główny problem i wchodzące w jego skład podproblemy, poszukują pomysłów rozwiązania oraz wskazują metody i środki prowadzące przypuszczalnie do tego celu. Problem w porównaniu ze zwykłym pytaniem różni się tym że:

- implikuje poszukiwanie pomysłów rozwiązania ,
- wymaga od ucznia postawy badawczej a więc zbierania i oceny danych podstawowych i pomocniczych,
- sformułowania hipotez ,
- sprawdzenia słuszności hipotezy,

- aktywizuje głównie myślenie produktywne które prowadzi do wzrostu liczby poznanych rzeczy i zjawisk, ich własności i stosunków , aczkolwiek wymaga również myślenia reproduktywnego,
- ma bardziej złożoną strukturę niż zwykłe pytanie tzn. posiada jak gdyby więcej prostych miejsc które trzeba zapełni,
- jest trudniejszy.

Punktem wyjścia pracy uczniów nad określonym problemem jest odczucie trudności, połączone na ogół ze stanem zakłopotania, ciekawością oraz dążeniem do jej zaspokojenia. Analiza tej trudności prowadzi do jej słownego określenia tzn. do sformułowania problemu. Z kolei następuje etap wysuwania , uzasadniania i wstępnego sprawdzania hipotez dotyczących rozwiązania sprecyzowanego problemu.

Metody zajęć praktycznych polegają na stosowaniu wiedzy w rozwiązywaniu zadań praktycznych. Więc na plan pierwszy wysuwa się tu rozwijanie umiejętności , stosowania teorii w praktyce, wiążące się jednak stale ze zdobywaniem i pogłębianiem wiedzy.

Kształtowanie tego rodzaju umiejętności przebiega sprawnie i przynosi dobre wyniki kiedy ma charakter procesu składającego się z następujących ogniw:

- uświadamianie uczniom nazwy i znaczenia danej umiejętności, -
- sformułowanie na podstawie wcześniej opanowanych wiadomości jednej lub kilku reguł postępowania,
- wzorcowe wykonanie danej czynności przez nauczyciela,
- pierwsze czynności uczniów wykonywane przy stałej kontroli ze strony nauczyciela,
- systematyczne i samodzielne wykonywanie przez dzieci i młodzież ćwiczeń rozłożonych odpowiednio w czasie.

Ze względu na zależność stosowanych metod kształcenia od realizowanych przez szkołę zadań dydaktycznych , metody te dzielą się również na podporządkowane:

- opracowaniu nowego materiału,
- jego utrwalaniu,
- sprawdzaniu wyników nauczania.

Dobór metod kształcenia zależy od:

- ucznia (wieku, zdolności, stanu wiedzy początkowej, zainteresowań, systemu reprezentacyjnego);
- od nauczyciela (wiedza, osobowość, charakter, temperament, zainteresowania, znajomość metod kształcenia, kultura pedagogiczna);
- od celów;
- od treści i charakterystycznych właściwości przedmiotu;
- od form organizacyjnych;

- od środków dydaktycznych;
- od liczby uczniów w klasie.

Ćwiczenie 8

Lekcja jako podstawowa forma nauczania uczenia się

I. Pojęcie lekcji

Lekcja jest organizacyjną formą nauczania, opartą na organizacji określonego zadania dydaktycznego w ciągu ustalonego czasu. Czas lekcji wynosi zazwyczaj 45 minut, choć zdarzają się lekcje trwające krócej, np. w klasach początkowych. W systemie klasowo – lekcyjnym lekcja stanowi podstawową formę nauczania (...). W Polsce coraz szerzej organizację lekcji uzależnia się od charakteru czynności uczniów. W czynnościach tych może więc dominować asymilowanie globalnej wiedzy, samodzielne dochodzenie do nowej wiedzy przez rozwiązywanie zagadnień teoretycznych bądź praktycznych, obcowanie z różnymi wartościami, przeżywanie ich i ocenianie, wreszcie wykonywanie różnych prac praktyczno twórczych.

Lekcję można też definiować jako swoisty akt nauczania i uczenia się, który stanowi jedność całą i zamkniętą, porządnie zbudowaną i celową, uwieńczoną określonym pożądanym wynikiem kształcąco – wychowawczym. W systemie klasowo – lekcyjnym lekcja jest głównym elementem pracy dydaktyczno – wychowawczej jako podstawowa forma organizacyjna procesu kształcenia, którą planuje i przeprowadza nauczyciel dla realizacji celów dydaktycznych i przedmiotowych zadań. Będąc formą realizacji procesu dydaktyczno – wychowawczego lekcja stanowi także integralną całość, jaką określa temat i czas jego opracowania.

W toku lekcji metody i środki dydaktyczne które dobiera nauczyciel służą do realizacji zadań określonych przez konkretny temat i jego miejsce w programie przedmiotowym. W każdej lekcji występują trzy główne fazy: wstęp, część właściwa i zakończenie.

Różne cele dydaktyczne i zadania przedmiotowe powodują zróżnicowanie typów i rodzajów lekcji oraz określają ich struktury wewnętrzne.

II. Lekcja a inne formy dydaktyczne

Lekcja będąc formą kształcenia określa, jak organizowany i realizowany powinien być proces nauczania – uczenia się. Jest podstawową formą w systemie klasowo – lekcyjnym, gdzie wszyscy uczniowie objęci w struktury klas, klasę zaś tworzą uczniowie w tym samym wieku realizujący roczny program nauczania. Pracą kieruje nauczyciel, a proces kształcenia odbywa się głównie na lekcji w układzie tradycyjnie przedmiotowym.

Występują jeszcze inne formy organizacyjne których klasyfikacja tworzy się wg. różnych kryteriów:

1. wg. liczby uczniów: - indywidualne,
 - zespołowe,
 - zbiorowe.
2. wg. miejsca uczenia się: - w klasie,
 - w szkole,
 - poza szkołą.
3. wg. czasu prowadzenia zajęć: - zajęcia w szkole – lekcja, zajęcia laboratoryjne, warsztatowe, w świetlicy, gospodarstwie rolnym,
 - zajęcia poza szkołą – wycieczki, zakłady produkcyjne, prace domowe, inne instytucje.

Jednak lekcja odgrywa główną rolę i jest formą wiodącą w systemie oddziaływań dydaktyczno – wychowawczych oraz nadawaniu stylu pracy nauczyciela i uczniów w procesie nauczania – uczenia się. Doświadczenia metodyczne lekcji przenoszą się na inne formy organizacyjne i określają styl pracy. Dotyczy to metod, środków i innych prawidłowości poznawczego postępowania, logicznego myślenia i działania.

III. Lekcja w strategii informacyjnej

Lekcja jako forma organizacyjna kształcenia jest ściśle powiązana z systemem dydaktyczno – wychowawczym który wg. W. Okonia jest „zespołem elementów obejmujących cele, treści kształcenia i wychowania, nauczycieli i uczniów, środowisko dydaktyczno – wychowawcze oraz swoiste związki i zależności między tymi elementami; naczelną ideą systemu dydaktyczno – wychowawczego, jest takie ukształtowanie tych elementów i związków, aby – funkcjonując jako działająca harmonijnie całość – jak najlepiej służyły osiągnięciu celów kształcenia”. W. Okoń jest również zdania że najważniejszą czynnością w funkcjonowaniu tego systemu jest uczenie się, które wiąże inne czynniki i sterowane przez nauczanie dzięki któremu uczeń zawdzięcza opanowanie materiału przedmiotowego i ukształtowanie postaw i aspiracji życiowych, podkreśla również wartość samokształcenia.

Od rodzaju i jakości uczenia się zależy organizacja procesu kształcenia oraz konkretny typ i budowa lekcji oraz zadania dydaktyczno – wychowawcze z nią związane.

Teoretyczne podstawy lekcji w strategii informacyjnej podał J. F. Herbart, zajmowali się tym również: H. Morrison, B. Nawroczyński, K. Sośnicki, Cz. Kulisiewicz, W. Rein. Wszystkie ich propozycje niewiele się między sobą różniły. Wg. dotychczasowych propozycji z uwzględnieniem

obecnych tendencji oświatowych (edukacja ustawiczna), struktura lekcji o wszystkich ogniwach kształcenia przedstawia się:

1. Część przygotowawcza:
 - a. wstępna organizacja i przygotowanie lekcji,
 - b. sprawdzenie pracy domowej,
 - c. powtórzenie materiału i nawiązanie do nowego tematu.
2. Część podstawowa:
 - a. podanie nowych treści,
 - b. zrozumienie,
 - c. opracowanie i zebranie.
3. Część końcowa:
 - a. utrwalenie i powtórzenie,
 - b. omówienie zadania domowego,
 - c. wykorzystanie i wzbogacenie poznanych zagadnień.

IV. Lekcja w strategii problemowej

Propozycję lekcji herbartowskiej rozszerzył po raz pierwszy J. Dewey który uznał że w procesie uczenia się powinno głównie odbywać się myślenie, a nauczyciel powinien tak kierować procesem kształcenia aby uczniowie mogli:

1. odczuć daną trudność,
2. określić ją,
3. sformułować hipotezy zmierzające do jej przezwyciężenia,
4. wyprowadzać z hipotez wnioski dotyczące poszczególnych rozwiązań,
5. sprawdzać hipotezy za pomocą obserwacji, eksperymentu, lub na drodze teoretycznej (Cz. Kulisiewicz).

Koncepcję tą rozwijali i wzbogacali kolejno: B. Nawroczyński który sformułował podstawowe pytania (a nie hipotezy), poszukiwanie odpowiedzi, zastosowanie i utrwalenie; W. Okoń prostując poprzednie poglądy przyjmuje lekcję problemową jako jeden z czterech rodzajów uczenia się w sformułowanej przez siebie teorii wielostronnego kształcenia; E. Fenton przedstawił koncepcję takiej lekcji jako badawczo – rozwojową o rozbudowanej części weryfikującej. Wg. propozycji Cz. Kulisiewicza piąty etap lekcji problemowej właściwie składa się z trzech faz: poznawanie systemu wiedzy, utrwalanie nowych wiadomości i umiejętności, zastosowanie ich w działalności teoretycznej i praktycznej.

Podsumowując wszystkie propozycje można stwierdzić że widoczne są cztery zasadnicze etapy lekcji problemowej:

1. Obejmuje trzy początkowe ogniwa: odczucie trudności, uświadomienie jej sobie, określenie i sformułowanie hipotez (generator pomysłów).
2. Rozwiązywanie wcześniej przyjętych pomysłów a więc weryfikacja hipotez (ewaluator pomysłów). Z wyjątkiem E. Fentona autorzy bardzo powierzchownie potraktowali ten ważny etap rozwiązywania problemów.
3. Sprawdzenie rozwiązania na drodze teoretycznej i praktycznej.
4. Usystematyzowanie i utrwalenie nowych wiadomości.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe propozycje można przyjąć następujący schemat lekcji problemowej:

1. Część przygotowawcza
 - a. wstępna organizacja i przystąpienie do lekcji,
 - b. sprawdzenie pracy domowej,
 - c. powtórzenie materiału i nawiązanie do nowego tematu inicjującego stworzenie sytuacji problemowej,
2. Część podstawowa
 - a. zetknięcie uczniów z trudnością, jej odczucie i uświadomienie,
 - b. określenie trudności i sformułowanie zagadnień i problemów,
 - c. ustalenie pomysłów rozwiązania, planu wykonania zadania lub hipotez do rozwiązania,
 - d. wykonanie zadań, realizacja pomysłów, weryfikacja hipotez przez dobór i analizę danych, ich interpretację, przemyślenia i ocenę,
 - e. sprawdzenie poprawności rozwiązania.
3. Część końcowa
 - a. usystematyzowanie, wykorzystanie i wzbogacenie poznanych zagadnień,
 - b. omówienie zadania domowego,
 - c. zastosowanie, wykorzystanie i wzbogacenie poznanych zagadnień.

Przedstawiona struktura lekcji zachowuje budowę dydaktyczną, jest to układ pełny, a konkretna lekcja zależnie od celu dydaktycznego, tematu i konkretnego zadania nie musi obejmować wszystkich ogniw, np. rezygnacja ze sprawdzenia pracy domowej, czy też powtórzenia materiału

lub zadania pracy domowej. Taki niepełny układ wynika z przyjętych celów, jednak w szerszym ujęciu programowym winna być struktura pełna.

W strategii problemowe możemy wykorzystać wiele metod takich jak: dyskusja problemowa i jej rodzaje, burza mózgów, metoda sytuacyjna przypadków, inscenizacji, metaplan, gry dydaktyczne, metoda projektów itp. Zawsze punktem wyjścia pozostaje sytuacja problemowa, sformułowanie problemów, jego rozwiązanie, Wykorzystanie metod w strategii problemowej jest ważne w rozwoju samodzielnego myślenia, uczenia się i działania.

V. Lekcja ćwiczeniowa

Celem takiej lekcji jest opanowanie przez uczniów określonych umiejętności i sprawności zarówno teoretycznych jak i praktycznych, tak w przedmiotach ogólnokształcących jak i zawodowych.

Ćwiczenie polega na opanowaniu określonych czynności, które są powtarzane w celu rozwinięcia odpowiednich umiejętności lub sprawności.

W procesie rozwijania umiejętności można wyróżnić pewne etapy na podstawie których można zaproponować strukturę lekcji ćwiczeniowej.

Struktura lekcji W. Okonia:

1. sprawdzenie zadania domowego,
2. uświadomienie uczniom zadania lekcji,
3. ustalenie zasad i reguł, w których stosowaniu uczniowie mają się ćwiczyć,
4. wzorcowy pokaz danej czynności,
5. wykonywanie zadań przez uczniów pod kontrolą nauczyciela,
6. ćwiczenia systematyczne odpowiednio urozmaicone,
7. zadanie pracy domowej w celu utrwalenia umiejętności.

M. Godlewski proponuje inną strukturę lekcji, która odnosi się do zajęć praktycznych i przedmiotów zawodowych:

1. Czynności organizacyjno przedmiotowe (sprawdzenie obecności, stanu ubrań roboczych, nakryć głowy),
2. sprawdzenie teoretycznego przygotowania uczniów, kontrola zeszytów warsztatowych, wykonania zadań domowych,
3. instruktaż wstępny – podania tematu i celów lekcji, podsumowanie odpowiedzi uczniów, zwięzłe wprowadzenie do tematu, pokaz czynności z objaśnieniem, przypomnieniem przepisów bhp,

pytania sprawdzające i próbne wykonanie czynności przez jednego lub kilku uczniów, poprawienie uczniów i dodatkowe objaśnienie, powtórny pokaz w tempie roboczym,

4. rozdział prac uczniowskich: dokumentacji, półfabrykatów, narzędzi, przyrządów, przydział stanowisk pracy,

5. praca szkoleniowo – produkcyjna uczniów: instruktaż bieżący nauczyciela, nadzór nad przebiegiem zajęć i dyscypliną pracy, zachowaniem przepisów bhp,

6. odbiór prac uczniowskich, poprawki, wyrywkowa ocena prac,

7. uporządkowanie stanowisk pracy,

8. doprowadzenie do porządku odzieży, mycie,

9. instruktaż końcowy – podsumowanie wyników lekcji, wskazanie na osiągnięcia i braki, zademonstrowanie prac najlepiej wykonanych i często występujących braków, odpowiedzi na pytania uczniów, podanie tematu następnej lekcji i zakresu niezbędnego przygotowania teoretycznego.

Schemat lekcji odpowiada zajęciom w zakresie kształcenia umiejętności przez ćwiczenia.

Na podstawie wymienionych wyżej i wielu jeszcze innych propozycji praktyków można przyjąć taki schemat lekcji ćwiczeniowej:

1. Część przygotowawcza

- a. czynności organizacyjne,
- b. sprawdzenie pracy domowej,
- c. powtórzenie materiału.

2. Część podstawowa

- a. uświadomienie uczniom zadania i podanie tematu,
- b. pokaz czynności z objaśnieniem,
- c. próbne ćwiczenia uczniów,
- d. korekta i dodatkowe objaśnienia,
- e. ćwiczenia wdrażające,
- f. kontrola i korekta wykonywanych ćwiczeń.

3. Część końcowa

- a. podsumowanie tematu, omówienie uzyskanych rezultatów,
- b. zadanie pracy domowej i jej objaśnienie,
- c. uporządkowanie stanowisk i zakończenie lekcji.

Tą ogólną strukturę lekcji można modyfikować w zależności od przedmiotu, celu i tematu zajęć.

VI. Lekcja w strategii emocjonalnej

W dotychczasowej literaturze dydaktycznej temu rodzajowi lekcji poświęcono niewiele uwagi. K. Sośnicki przypisuje ten rodzaj lekcji przedmiotom artystycznym (rozwijanie wyobraźni, przeżyć estetycznych, deklamacja, śpiew, wychowanie muzyczne, inscenizacje). W. Okoń jest zdania że podstawową część takiej lekcji jest ekspozycja utworu, wiersze, dzieła muzyczne, obrazy lub wytwory sztuk plastycznych. Ogniwa takiej lekcji są następujące:

1. część wstępna – nawiązanie do utworu,
2. informacja o utworze i jego autorze,
3. ekspozycja utworu,
4. analiza i interpretacja utworu,
5. dyskusja na temat podstawowych wartości utworu,
6. aktywność (praca) własna uczniów wyrażająca główną ideę utworu.

Wydaje się że ta propozycja jest najbardziej trafna do lekcji literackiej bo ekspozycja innych utworów (muzycznych, rzeźby), wymaga innej struktury a przynajmniej nie w szkole podstawowej. Trzeba wychodzić od wyeksponowania wartości poszczególnych sztuk i zakresów twórczości, największe możliwości stwarza tu literatura gdzie sąd o utworze lirycznym powstaje jako zdolność formułowania osobistego przeżycia estetycznego w ujęciu intelektualnym. Jest to bardzo ważne dla konstruowania struktury lekcji emocjonalnej. Na pewno najwięcej takich lekcji jest w języku polskim, w przedmiotach artystycznych gdzie obok poznawania faktów kulturalnych, dzieł czy twórców, konieczne jest operowanie autentycznymi przykładami, organizowanie kontaktu z dziełami sztuki i to jest najistotniejszym ogniwem takiej lekcji.

Obcowanie z wytworami różnych gałęzi sztuki wyrabia umiejętności poznawcze które wzbogacają system wartości. Dzieło sztuki jest zazwyczaj prezentacją kierunku artystycznego epoki, poznanie więc prądów i kierunku artystycznego epoki pozwala na lepsze zrozumienie różnych jej dziedzin. Dla pełniejszego zrozumienia dzieł sztuki uczeń powinien być odpowiednio przygotowany do ich trafego odbioru. Ekspozycja utworu stanowi główną część lekcji, od tego można zacząć lekcję gdy uczniowie są do niej wcześniej przygotowani, po czym winna nastąpić część lekcji która ułatwi uczniom zrozumienie eksponowanego dzieła a przez to wzmocni przeżycie poprzez wypowiedzi uczniów, dyskusję i odpowiedzi na pytania nauczyciela.

J. Półturzycki proponuje taką strukturę lekcji eksponującej:

1. organizacja pracy i przygotowanie do pracy na lekcji,
2. przygotowanie utworu który będzie eksponowany – może to być rozwinięte jeżeli nauczyciel przewiduje trudności w jego zrozumieniu.,

3. eksponowanie utworu z wykorzystaniem technicznych środków multimedialnych (nagrania płytowe, magnetowidowe, przeźrocza),
4. analiza i zrozumienie utworu poprzez poszukiwanie odpowiedzi, dyskusję czy przedstawienia indywidualnych odczuć (wykorzystać tekst drukowany utworu, reprodukcję dzieł plastycznych, nagrania recytacji czy muzykę),
5. podsumowanie rezultatów pracy, zwrócenie uwagi na indywidualność przeżyć i zakres zrozumienia, wskazanie możliwości indywidualnej tematu, jego rozszerzenie i wzbogacenie,
6. końcowa ekspozycja całości lub wybranego fragmentu zamykającego lekcję.

Lekcja taka może mieć zmienną strukturę w zależności od tematyki utworu i stopnia trudności, najważniejszym jednak pozostanie ogniwo pierwsze i trzecie które stanowią rdzeń lekcji., inne ogniwa ułatwiają zrozumienie eksponowanego utworu (4i5), czy też utrwaleniu przeżyć (6).

Przedstawione propozycje rodzajów lekcji nie wyczerpują jeszcze innych możliwości, chociażby różnych rodzajów lekcji ćwiczeniowych np. zajęcia laboratoryjne, które mogą być realizowane w strategii informacyjnej, problemowej czy operacyjnej, czy też połączenie lekcji problemowej z eksponującą lub informacyjną.

We współczesnym procesie kształcenia i systemie dydaktycznym można jeszcze wyróżnić strategię badawczą (kształcenie przez badanie), multimedialną (kształcenie przez wybór informacji i dobór środków multimedialnych), oraz strategię programową (przejście ucznia przez program), oraz metodami wykorzystywanymi w tych strategiach. Koncepcje lekcji w tych strategiach winni przedstawić w najbliższej przyszłości dydaktycy teorii i praktyki.

Dobór rodzajów i typów lekcji w praktyce dydaktyczno – wychowawczej zależą od wymagań i specyfiki poszczególnych przedmiotów, konkretnych treści, stopnia przygotowania uczniów i ich poziomu rozwoju psycho – fizycznego.

Wykład 8

Środki dydaktyczne

Są to przedmioty, które dostarczając uczniom określonych bodźców sensorycznych oddziałujących na ich wzrok, słuch dotyk itd., ułatwiają im bezpośrednie i pośrednie poznawanie rzeczywistości.

Środki dydaktyczne spełniają w procesie nauczania uczenia się następujące funkcje:

- służą bezpośredniemu poznawaniu przez uczniów określonych fragmentów rzeczywistości (funkcja poznawcza),
- są narzędziem rozwijania zdolności poznawczych oraz uczuć i woli dzieci i młodzieży (funkcja kształcąca),
- stanowią istotne źródło zdobywanych przez uczniów wiadomości i umiejętności, ułatwiają utrwalenie przerobionego materiału, weryfikację hipotez.

Na środki dydaktyczne składają się zarówno pomoce dydaktyczne, a więc przedmioty , którymi posługuje się nauczyciel , aby tym skuteczniej zrealizować cele i zadania kształcenia, jak i przedmioty indywidualnego wyposażenia uczniów, a więc podręczniki szkolne, zeszyty do ćwiczeń.

Do najczęściej stosowanych kryteriów podziału środków dydaktycznych należy takie kryterium którego podstawę stanowią rodzaje eksponowanych bodźców, a mianowicie bodźce wzrokowe , słuchowe i wzrokowo – słuchowe.

Zgodnie z tym kryterium, środki dydaktyczne dzielą się na: wzrokowe, słuchowe oraz wzrokowo – słuchowe. Inny podział oparty jest na zasadzie „ od prostego i konkretnego, do złożonego i abstrakcyjnego”. Twórcy tego podziału wymieniają następujące rodzaje środków dydaktycznych:

- przedmioty oryginalne eksponowane w naturalnych warunkach,
- przedmioty oryginalne umieszczone w sztucznych warunkach,
- modelowe zastępniki przedmiotów oryginalnych-symbolne,
- podręczniki programowane.

Zalety środków wzrokowych jest to iż umożliwiają uczniom nabycie adekwatnych wobec rzeczywistości wyobrażeń, co nie pozostaje bez pozytywnego wpływu na proces kształtowania pojęć. Bardzo ważną rolę spełniają środki słuchowe na zajęciach muzyki. Tutaj bowiem stają się one jedynym z głównych narzędzi kształtowania kultury muzycznej u dzieci i młodzieży, przyczyniając się do rozwoju zainteresowania muzyką i śpiewem. Środki wzrokowo słuchowe oddziałują równocześnie na dwa analizatory (wzrokowy i słuchowy), co poważnie zwiększa ich atrakcyjność. Do tych środków zaliczamy film dźwiękowy i telewizję. Dźwiękowy film

dydaktyczny może spełniać ogromną rolę. Utrwalając za pomocą ruchomego obrazu i dźwięku określone rzeczy , zjawiska , wydarzenia i procesy , pozwala eksponować je wielokrotnie w różnym czasie, a zarazem w identycznej postaci. Film może być skutecznie wykorzystywany do zaznajamiania uczniów z nowym materiałem , do jego utrwalania , a niekiedy również do kontroli i oceny wyników pracy uczniów. Zalety filmu jako środka dydaktycznego:

- przedstawia określone rzeczy , zjawiska , wydarzenia i procesy w postaci wyraźnych , powtarzalnych dowolną liczbę razy sekwencji obrazów,
- ukazuje ruch,
- wykorzystuje zarówno dźwięk naturalny , towarzyszący eksponowanym wydarzeniom jak i narrację,
- w miarę potrzeby operuje kolorem,
- eksponuje za pomocą obrazu i dźwięku wszystkie zagadnienia , których ukazanie uczniom w inny sposób byłoby utrudnione lub zgoła niemożliwe.

Telewizja dydaktyczna nazywana także telewizją szkolną jest kolejnym audiowizualnym środkiem nauczania, którego znaczenie pedagogiczne stale wzrasta. Dzięki niej uczniowie mogą bezpośrednio obserwować najważniejsze wydarzenia krajowe i zagraniczne, zdobywają aktualną wiedzę o świecie i kulturze w sposób bez porównania pełniejszy i bardziej atrakcyjny aniżeli za pomocą innych środków masowego przekazu informacji. Telewizja otwarta obejmuje zwykle stacje telewizyjne , które przeznaczają pewną liczbę godzin dziennie na transmisję programów szkolnych.

Środki dydaktyczne

Wyposażenie szkoły i baza

techno – dydaktyczna

Wyposażenie ucznia

Środki oglądowe

Pomoce dydaktyczne

Multimedialne środki
dydaktyczne

Materiały dydaktyczne

Pedagogiczne środki
pracy

Wykorzystanie komputera w procesie dydaktycznym:

- komputerowe wspomaganie procesu dydaktycznego,

- kontrola i ocena stopnia opanowania materiału,
- narzędzie warsztatowe nauczyciela i ucznia – możliwości graficzne i obliczeniowe,
- wykorzystanie przy stosowaniu gier dydaktycznych,
- projektowanie maszyn i urządzeń oraz procesów technologicznych w fazie czynności koncepcyjnych i konstrukcyjnych

Ćwiczenie 9

Ocenianie w procesie kształcenia.

Kryteria oceny szkolnej.

Zmiany w systemie oceniania

W reformie systemu edukacji nadrzędnym celem pracy edukacyjnej uczyniono wszechstronny rozwój ucznia, wspomagany przez integralnie pojmowane nauczanie, rozwijanie umiejętności i wychowanie.

W szkolnym ocenianiu uczniów mamy:

- oceniać pracę i postępy,
- promować do rozwoju, wskazując co osiągnął, co zrobił dobrze, ile potrafi,
- informować o aktywności, postępach, trudnościach, uzdolnieniach specjalnych.

W zasadach oceniania szkolnego każda szkoła opracowuje wymagania na oceny, ustala relacje między ocenami śródrocznymi i końcowymi, określa szczegółowe kryteria poszczególnych stopni.

Ocenianiu podlegają:

1) osiągnięcia edukacyjne ucznia.

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej, określonej w odrębnych przepisach, i realizowanych w szkole programów nauczania uwzględniających tę podstawę.

2) zachowanie ucznia.

Ocenianie zachowania ucznia polega na rozpoznawaniu przez wychowawcę klasy, nauczycieli oraz uczniów danej klasy stopnia respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych oraz obowiązków ucznia określonych w statucie szkoły.

Ocenianie jest sztuką - trudną i odpowiedzialną, a niezbędne do jej uprawiania, jak każdej innej dziedziny, są różnorakie umiejętności i sprawności - i to bynajmniej nieograniczone do wiedzy przedmiotowej oraz podstaw psychologii. Tak pojmowane ocenianie zakłada wielostronność metod i technik w kierowaniu pracą uczniów, a także, co jest może najważniejsze, współdziałanie między nauczycielami i uczniami w realizacji osiągnięć edukacyjnych oraz w wymianie informacji o wynikach uczenia się i nauczania. Owo współdziałanie tak bardzo ważne w nauczaniu, pozwala w ocenianiu odejść nauczycielom od stosowania jednostronnego stylu - przede wszystkim nastawionego na wynik (ocenę). Wyniki są bowiem krótkotrwałe, zamykają etapy współdziałania, czyli proces oceniania. To właśnie jakość procesu, jego solidność, spójność poszczególnych elementów stanowi o poznawczej, motywacyjnej i wychowawczej wartości wyniku, a nie stopnie czy punkty zamknięte na stronach dziennika. To jakość procesu oceniania zakłada zmiany w uczeniu i nauczaniu, jest miarą tego, czego nauczyli się nie tylko nasi uczniowie, ale i my nauczyciele.

Nauczyciele zorientowani na proces nauczania, planują go i modyfikują dążąc do ulepszenia, zbliżają się więc do tak oczekiwanego przez wszystkich związanych ze szkołą - obiektywizmu oceniania. Jak go osiągnąć? Jak uprawiać ocenianie wspierające pracę ucznia i zapewniające rozwój jego osoby? Nie da się odpowiedzieć na te pytania bez spójnego powiązania oceniania z nowymi zadaniami szkoły w reformowanym systemie, zapisanymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego i filozofią oceniania.

Reforma oceniania - to jego naprawa, nowe myślenie, weryfikacja dotychczasowych metod i stylów. W nowym ocenianiu zakłada się jeszcze pełniejszą wiedzę o uczniach, aby trafniej rozpoznawać i opisywać ich osiągnięcia i to nie tylko ograniczone do dziedziny poznawczej. W tę nową filozofię wpisane jest odejście od „materializowania” wyników nauczania, istotne ograniczenie oceniania „braków i błędów” i subiektywizmu, czyli tzw. oceniania personalnego. Nowe, wynikające z ogólnych założeń reformy zasady oceniania szkolnego, kładą szczególny akcent na ocenianie pojmowane właśnie jako ciągły proces zbierania, interpretowania informacji w celu wartościowania decyzji podejmowanych w trakcie realizacji treści nauczania - czyli na ewaluację.

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania szkolnego. Ocenianie wewnątrzszkolne ma na celu:

1. informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie,
2. udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju;
3. motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu,

4. dostarczenie rodzicom (prawnym opiekunom) i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce, zachowaniu oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia,
5. umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Ocenianie wewnętrzne obejmuje:

1. formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych,
2. ustalanie kryteriów oceniania zachowania,
3. ocenianie bieżące i ustalanie śródrocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz śródrocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania, według skali i w formach przyjętych w danej szkole,
4. przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych,
5. ustalanie rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania,
6. ustalanie warunków i trybu uzyskania wyższych niż przewidywane rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania,
7. ustalanie warunków i sposobu przekazywania rodzicom (prawnym opiekunom) informacji o postępach i trudnościach ucznia w nauce.

Szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego określa statut szkoły

Nowe zasady oceniania zakładają naprawę oceniania osiągnięć uczniów, a to z kolei zakłada przemianę (modyfikację) innych składników sytuacji dydaktycznej - treści nauczania, uczenia się (uczeń), nauczania (nauczyciel), organizacji nauczania itd. Naprawa zakłada uwolnienie oceniania od wieloletnich zaniedbań, tolerowanych grzechów i stylów utrwalonych w systemie szkoły. A to oznacza, że trzeba zainwestować w tę „najbardziej zaniedbaną dziedzinę dydaktyki”, a szczególnie wspomóc nauczycieli i dyrektorów szkół, bowiem to nauczyciele są odpowiedzialni za przemianę i praktyczną realizację oceniania wewnątrzszkolnego. Założenia reformy, co oczywiste, określają istotę zmian w ocenianiu, ramy, które nauczyciele (rady pedagogiczne) wypełnią nową jakością - nowymi strategiami, procedurami i metodami.

W każdej szkole należy stworzyć zasady szkolnego oceniania. W ramach tych zasad należy:

1. Sformułować wymagania edukacyjne - każdy nauczyciel z realizowanego przez siebie programu nauczania oraz poinformować o nich uczniów i rodziców, a także przedstawić sposoby sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów.

2. Precyzyjnie określić, w jaki sposób jest formułowana informacja o osiągnięciach w postaci ocen i jaka jest ich skala - nauczyciele przedmiotów i wychowawcy klas (ocena z zachowania) zarówno w odniesieniu do oceniania bieżącego jak i klasyfikacyjnego.
3. Przeprowadzić egzaminy klasyfikacyjne.

Jak widać, nadrzędny jest pierwszy postulat, jest to bowiem główny cel operacyjny nowej filozofii oceniania wewnątrzszkolnego. W ramach swojego systemu oceniania wewnątrzszkolnego każda szkoła opracowuje wymagania na oceny, ustala relacje między ocenami śródrocznymi i końcowymi, określa szczegółowe kryteria poszczególnych stopni.

Klasyfikowanie śródroczne

1. Polega na okresowym podsumowaniu osiągnięć edukacyjnych ucznia z zajęć edukacyjnych określonych w szkolnym planie nauczania i ustaleniu ocen klasyfikacyjnych w skali 1 –6.
 2. Ocena semestralna ucznia nie jest średnią ocen.
 3. Klasyfikowanie śródroczne uczniów przeprowadza się w ostatnim tygodniu przed końcem semestru. Informacje o planowanej ocenie semestralnej uczeń otrzymuje na 14 dni przed radą klasyfikacyjną.
 4. Oceny klasyfikacyjne ustalają nauczyciele prowadzący poszczególne zajęcia edukacyjne, a ocenę zachowania wychowawca klasy, na podstawie obowiązującego regulaminu wystawiania ocen z zachowania.
 5. Uczeń ma prawo do składania semestralnych egzaminów klasyfikacyjnych
- Śródroczna i roczna ocena klasyfikacyjna zachowania uwzględnia w szczególności:

1. wywiązywanie się z obowiązków ucznia;
2. postępowanie zgodne z dobrem społeczności szkolnej;
3. dbałość o honor i tradycje szkoły;
4. dbałość o piękno mowy ojczystej;
5. dbałość o bezpieczeństwo i zdrowie własne oraz innych osób;
godne, kulturalne zachowanie się w szkole i poza nią;
okazywanie szacunku innym osobom.

Śródroczną ocenę klasyfikacyjną zachowania ustala się według skali określonej w statucie szkoły.

Roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania, począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, ustala się według następującej skali:

- wzorowe,
- bardzo dobre,
- dobre,

poprawne,
nieodpowiednie,
naganne.

Składnikami stanowiącymi przedmiot oceniania bieżącego są:

aktywność na zajęciach,
umiejętność stawiania pytań,
umiejętność pracy w grupie,
umiejętność wyciągania wniosków,
prace wykonane w domu,
stosowanie zdobytej wiedzy w praktyce,
testy, prace klasowe, sprawdziany
czytelnictwo,
umiejętność organizacji pracy,
dodatkowe prace pozaprogramowe,
reprezentowanie szkoły w środowisku,
rozwiązywanie sytuacji problemowych,
poziom opanowanej wiedzy.

Jeżeli w wyniku klasyfikacji semestralnej stwierdzono, że poziom osiągnięć ucznia uniemożliwia lub utrudnia kontynuowanie nauki, szkoła powinna, w miarę możliwości, stworzyć uczniowi szansę uzupełnienia braków.

W ramach szkolnych zasad oceniania winny również znaleźć się konkretne, szczegółowe rozwiązania edukacyjne. To rada pedagogiczna każdej szkoły musi przełożyć na język czynności nauczycieli zasadę iż „szkoła powinna w miarę możliwości stworzyć uczniowi szansę uzupełniania braków, jeżeli w wyniku klasyfikacji stwierdzono, że poziom osiągnięć edukacyjnych ucznia uniemożliwia lub utrudnia kontynuowanie nauki w klasie programowo wyższej”.

Ocenianie nie sprowadza się więc tylko do orzekania i informowania, lecz również do projektowania kolejnych zadań, mających na celu rozwój każdego ucznia. Dotychczas wydawało się nam to oczywiste, gdy osiągnięcia uczniów były zgodne z naszymi założeniami, bądź efekty ich pracy okazywały się wyższe od naszych oczekiwań, np. uczniowie laureaci konkursów i olimpiad. Efektywność pracy nauczyciela jest przecież również mierzona efektywnością dokonań jego uczniów. A najslabsi - po prostu odpadali, powtarzając klasę. Ocenianie bardzo słabego ucznia, który dłużej dochodzi do „małych sukcesów” musi być oczywiście takie porównaniem do ustalonych przez nauczyciela wymagań edukacyjnych oraz osiągnięć wskazanych w podstawie programowej, ale zamykających dany etap edukacyjny, a nie klasę! To, wydaje się, ważne

założenie nowej filozofii oceniania odnosi się do indywidualnego ustalenia tempa pracy w realizacji opracowanego przez nauczyciela programu nauczania. To nauczyciel decyduje jak ma doprowadzić ucznia w kolejnej klasie do założonych osiągnięć danego etapu edukacyjnego.

Jak widać, nowa filozofia oceniania zakłada posługiwanie się przez nauczycieli nie tylko wiedzą przedmiotową, znajomością psychologii dziecka, motywacji działań, lecz również pogłębienia wiedzy z teorii oceniania dydaktycznego, umiejętności komunikacyjnych, pracy w grupie i być może nowej organizacji pracy rady pedagogicznej.

Ćwiczenie 9

Powodzenia i niepowodzenia szkolne. Przyczyny i skutki niepowodzeń szkolnych. Metody i środki zapobiegania trudnościom i niepowodzeniom szkolnym. Profilaktyka, diagnoza i terapia pedagogiczna.

Główną formą działalności oraz podstawowym obowiązkiem dzieci i młodzieży jest nauka.

Szybki rozwój nauki i techniki sprawia, że gwałtownie rosną wymagania szkoły, przez co nauka staje się trudna i nie wszyscy uczniowie są w stanie sprostać stawianym im wymaganiom.

Uzyskiwanie przynajmniej zadowalających wyników w szkole stanowi więc dla każdego ucznia sprawę ogromnej wagi. Dostarcza mu zadowolenia i niezbędnego spokoju wewnętrznego, stanowi podstawę poczucia własnej wartości, zapewnia korzystną pozycję społeczną w środowisku dorosłych i rówieśników, ułatwia pożądaną projekcję własnej przyszłości, wpływa na dalszą karierę edukacyjną, zawodową i życiową. Wiadomo jednocześnie, że brak powodzenia szkolnego stwarza bardzo niekorzystną sytuację dla rozwoju indywidualnego dzieci, może prowadzić do zaburzeń osobowości, osłabienia poczucia własnej wartości, komplikacji życiowych, a ponadto rodzić trudne problemy pedagogiczne i społeczne. Uczeń, stale doświadczający niepowodzeń szkolnych, przeżywa wiele kumulujących się przykrości, upokorzeń, obaw i lęków, traci stopniowo wiarę we własne możliwości sprostania stawianym wymaganiom, zniechęca się do podejmowania wysiłku, obniża poziom samooceny, aspiracji edukacyjnych, a nierzadko i życiowych. Dzieci takie nie czynią postępów w nauce szkolnej, często otrzymują słabe oceny, żyją w poczuciu krzywdy, niejednokrotnie skazane są na brak sukcesów edukacyjnych.

Problem osiągnięć szkolnych ma dwie strony. Jedną stanowią powodzenia i sukcesy, drugą - niepowodzenia szkolne. Jest to odwieczny problem losu ludzkiego, który się dokonuje w granicach dobra i zła, tego, co mu sprzyja, i tego, co go podkopuje; powodzeń i rozczarowań. Los taki jest również udziałem nauczyciela i ucznia. Stawiając tak sprawę, przeciwstawiamy się tym wszystkim,

którzy dziele uczniów na tych, którzy cieszą się w szkole powodzeniem, to jest uzyskują oceny pozytywne i regularnie przechodzą z klasy do klasy, i na tych, którzy, jak to się zazwyczaj pisze, "ujawniają trudności w nauce szkolnej", a są to trudności "w opanowaniu wielu przedmiotów szkolnych". W szkolnej rzeczywistości jest bowiem tak, że każdy uczeń, a więc zarówno bardzo dobry, jak średni czy słaby, doznaje powodzeń i niepowodzeń, choć ich skala i charakter bardzo się między sobą różnią. Przy tym nauczyciele, a tym bardziej rodzice nader często nie zdają z nich sobie sprawy.

Pojęcie powodzenia i niepowodzenia w nauce szkolnej należy rozpatrywać łącznie, gdyż niepowodzenie zaczyna się wtedy, gdy kończy się powodzenie - i odwrotnie.

Powodzenie szkolne jest uwarunkowane przez wiele czynników. Do najważniejszych można zaliczyć to wszystko, co wiąże się ze szkołą i nauczycielem, jak również z samym uczniem oraz warunkami społecznymi pracy szkolnej.

Pierwszym z tych czynników jest więc szkoła, a w niej nauczyciele oraz metody i środki ich działalności. Wyniki pracy nauczyciela zależą od atmosfery pracy w szkole oraz od tego, czy ma on dobre przygotowanie pedagogiczne i dydaktyczne, skromne czy bogate doświadczenie, mniejsze lub większe zdolności, a ponadto pożądaną w zawodzie nauczycielskim cechy charakteru, postawę społeczną czy egoistyczną, zamiłowanie lub niechęć do pracy nauczycielskiej.

Drugim czynnikiem, od którego zależą osiągnięcia, jest sam uczeń. Jeśliby miał on być przedmiotem oddziaływania wychowawczego, wówczas w grę wchodziłyby takie czynniki, jak jego dojrzałość do nauki na danym szczeblu szkoły, stan jego zdrowia, jego wyposażenie dziedziczne i nabyte w postaci lepiej lub gorzej funkcjonujących zmysłów, większej lub mniejszej plastyczności umysłu, określonego temperamentu, jego rozwój ogólny, na który składa się zdobyta wiedza, doświadczenie, życie uczuciowe, obok tak wiele w pracy szkolnej znaczących cech woli i charakteru.

Trzecim czynnikiem poważnie wpływającym na powodzenie pracy kształtująco - wychowawczej są warunki społeczne, w jakich ta praca przebiega. W ich zakres wchodzi warunki istniejące na terenie szkoły, domu lub internatu i całego środowiska.

Ogromny wpływ na prace dzieci i młodzieży w szkole mają warunki domowe. Składają się na to między innymi:

- sytuacja materialna rodziny
- warunki wykonywania „pracy domowej”
- liczebność rodzeństwa
- praca uczniów w gospodarstwie domowym
- dobra lub zła atmosfera domowa

- współpraca rodziców lub opiekunów ucznia ze szkołą
- poziom kulturalno – moralny życia domowego.

Niektóre z tych czynników odgrywają ważną rolę również wtedy, gdy uczniowie mieszkają w domu dziecka lub w internacie.

Decydującym składnikiem warunków społecznych środowiska jest istnienie lub brak odpowiednich instytucji absorbujących czas wolny młodzieży. Jeśli bowiem szkoła, dom lub środowisko nie wypełnią czasu należycie, młodzież może łatwo znaleźć się pod wpływem innego czynnika - grup rówieśniczych. Jest to czynnik oddziaływający z reguły bardzo silnie, niekiedy całkiem niebezpieczny, a przy tym niełatwo poddający się oddziaływaniu pedagogicznemu.

Z niepowodzeniami szkolnymi mamy do czynienia od początku istnienia szkoły, jednak w związku z koniecznością przygotowania polskiego systemu edukacji do aktualnych potrzeb rynku i gospodarki narodowej, a także wymaganiami Unii Europejskiej, problem ten przeżywa w ostatnich czasach renesans.

Niepowodzenie to nie tylko przykrość dla samego dziecka i kłopot dla jego rodziny. Doznawane często wpływają niekorzystnie na ogólny rozwój jednostki, na jej psychikę, motywację, obraz samej siebie, przyczyniając się tym samym do poważnych konsekwencji społecznych. Już pierwsza z najbardziej zauważalnych form niepowodzeń, drugoroczność, zdaniem W. Okonia jest "jawnym przyznaniem się szkoły do bezsilności i zarazem otwarciem uczniowi drogi do wykołajenia". Zatem kłopoty uczniów są w dużej mierze przejawami skutków dysfunkcjonalności współczesnej szkoły. Tradycyjny model edukacji szkolnej zbyt często okazuje się oświatowym "skansenem", a szkoła w mało zadowalającym stopniu uwzględnia potrzeby i oczekiwania uczniów

Niepowodzenia szkolne definiowane są jako rozbieżności pomiędzy wiadomościami, umiejętnościami i nawykami faktycznie opanowanymi przez uczniów a materiałem, jaki powinni opanować według założeń programowych w zakresie poszczególnych przedmiotów.

Zjawisko niepowodzeń szkolnych określane jest również jako "sytuacje, które charakteryzują się występowaniem wyraźnych rozbieżności między wymaganiami wychowawczymi i dydaktycznymi szkoły a postępowaniem uczniów oraz uzyskiwanymi przez nich wynikami nauczania”.

Niepowodzenia szkolne możemy podzielić na:

- niepowodzenia wychowawcze
- niepowodzenia dydaktyczne
 - ukryte
 - jawne
 - przejściowe
 - względnie trwałe

- drugoroczność
- odsiew

Niepowodzenia ukryte występują wówczas, gdy nauczyciele nie dostrzegają braków w wiadomościach, umiejętnościach i nawykach uczniów, mimo że braki tego rodzaju - z punktu widzenia celów oraz programu nauczania - rzeczywiście istnieją. Niepowodzenia ukryte prowadzą zazwyczaj do powstawania niepowodzeń jawnych. Niepowodzenia takie występują wówczas, gdy nauczyciel stwierdza określone braki w opanowanej przez ucznia wiedzy i w rezultacie ocenia wyniki jego pracy jako niedostateczne.

Jawne opóźnienie przejściowe charakteryzuje się sporadycznym występowaniem ocen niedostatecznych. Dostrzegają to nauczyciele i rodzice. Niewłaściwa forma walki z nimi prowadzi do całkowitej niechęci do szkoły oraz różnych form negacji w pracy szkolnej. Wczesne wykrycie przez szkołę tego opóźnienia oraz podjęcie odpowiednich środków w celu zlikwidowania go może prowadzić do uchronienia ucznia przed powtarzaniem danej klasy. Jeśli zaś ocena niedostateczna dotyczy całorocznych wyników pracy ucznia prowadzi to do powtarzania klasy przez ucznia – staje się on uczniem drugorocznym.

Drugoroczność czyli oficjalne stwierdzenie niepowodzenia ucznia w nauce. Często takie pozostawienie ucznia w tej samej klasie jest początkiem wykołajenia się, ale przede wszystkim zachwiania jego równowagi życiowej.

Drugim obok drugoroczności stwierdzeniem niepowodzenia w nauce jest odsiew szkolny, a więc zjawisko całkowitego przerwania nauki przed ukończeniem szkoły.

Wykład 9

Planowanie pracy dydaktycznej nauczyciela

Istotnym warunkiem powodzenia i skuteczności działalności dydaktyczno – wychowawczej szkoły jest prawidłowe planowanie i racjonalna organizacja. Poprzez planowanie rozumie się przewidywanie przebiegu i wyników określonych wydarzeń i procesów zgodnych z założonym projektem, który obejmuje zarówno listę zadań do wykonania oraz terminy ich realizacji, jak również określa wykonawców, metody, środki i warunki, za pomocą których zadania te mają być wykonane oraz sposoby kontroli i oceny rezultatów.

Planowanie pracy dydaktycznej nauczyciela polega przede wszystkim na świadomym i przemyślanym przebiegu procesu dydaktycznego zgodnie z przygotowanym wcześniej projektem. Proces planowania pracy dydaktycznej należy rozpocząć od ustalenia celów i zadań kształcenia. Kolejnym krokiem powinno być dobranie odpowiednich treści programowych oraz metod, środków

i formy ich realizacji, przy jednoczesnym uwzględnieniu warunków wpływających na osiągnięcie celu takich jak: stan wiedzy uczniów, wyposażenie dydaktyczne szkoły, liczebność klasy, czynniki środowiskowe oraz wszelkie okoliczności mogące zakłócić ten proces. Istotnym elementem w trakcie realizacji planu jest kontrolowanie i ocena jego przebiegu. Ważną funkcją planowania jest także stałe doskonalenie treści, metod, środków i form organizacji kształcenia w celu uzyskania lepszych efektów pracy.

Plan pracy dydaktycznej jest skuteczny jeżeli jest konkretny, zrozumiały i możliwy do wykonania przez realizatorów a także jeśli zawiera wyraźnie określone cele i zadania. Istotną cechą każdego planu jest jego wewnętrzna spójność, wyrażająca się w tym, że poszczególne zadania, środki realizacji i terminy nie kolidują ze sobą, lecz są ze sobą zgodne. Realizację planu powinna cechować elastyczność, czyli możliwość zmiany, uzupełnienia i dostosowywania do nowych okoliczności i sytuacji.

Planowanie jest koniecznym warunkiem skuteczności procesu nauczania, gdyż chroni nauczyciela od chaotyczności i przypadkowości w działalności, nadaje tej działalności jednolity i uporządkowany charakter, a ponadto pozwala ocenić czy i w jakim stopniu realizuje on wyznaczone cele nauczania i wychowania.

Planowanie pracy dydaktycznej nauczyciela można rozpatrywać jako:

Planowanie roczne, w którym podstawową jednostką czasu jest rok szkolny. Trzon opracowania tego planu stanowi program nauczania konkretnego przedmiotu oraz podręcznik. Ustalenie nieodzownego minimum wiadomości i umiejętności, które powinni opanować uczniowie, wymaga od nauczyciela dobrej orientacji w strukturze programu nauczania i standardach osiągnięć uczniów. Nie ma powszechnie ustalonej struktury i formy planu rocznego. Plan roczny jest dość ogólny i nie zawiera szczegółowych czynności ale polega na zarysowaniu zadań jakie mają być zrealizowane w danym roku szkolnym. Uwzględnia się w nim głównie:

- liczbę porządkową tematów (grup tematycznych),
- nazwę grup tematycznych,
- czas przeznaczony na realizację poszczególnych grup tematycznych,
- środki dydaktyczne.

Planowanie okresowe stanowi konkretyzację planu rocznego, a zarazem podstawę do opracowania planu pojedynczych lekcji. Istotą opracowania rozkładu materiału nauczania jest przede wszystkim znajomość celów i treści kształcenia danego przedmiotu, zagadnień metodycznych, podręczników, środków dydaktycznych, stanu wiedzy uczniów oraz uwarunkowań środowiskowych. Zadaniem nauczyciela przed opracowaniem rozkładu materiału jest porównanie treści poszczególnych haseł programowych z odpowiednimi rozdziałami podręcznika i opracowanie

bilansu czasu przeznaczanego na ich realizację. W obrębie każdego działu należy ustalić, jakie podstawowe wiadomości, umiejętności i nawyki powinni opanować uczniowie.

Planowanie codzienne zakresem czasowym obejmuje pojedyncze lekcje. Wyrazem przygotowania nauczyciela do lekcji jest sporządzenie przez niego planu (scenariusza) zajęć, zawierającego głównie temat lekcji, założone do realizacji cele oraz przebieg lekcji. Podstawowym planem pracy nauczyciela jest konspekt lekcji, który stanowi rozwinięcie i skonkretyzowanie planu zajęć. Konspekt lekcji powinien składać się z:

- strony metodycznej procesu lekcyjnego, czyli określenia celów operacyjnych, metod i środków dydaktycznych,
- strony merytorycznej (rzeczowej) lekcji, czyli wyznaczenia wiadomości i umiejętności oraz ich rodzaju i zakresu.

Konspekt nie ma jednej, ściśle określonej formy. Zazwyczaj zawiera on następujące informacje o lekcji:

- klasę, w jakiej odbywają się zajęcia,
- przedmiot zajęć,
- temat lekcji (główne zagadnienia dydaktyczne),
- cele lekcji,
- metody nauczania i uczenia się stosowane w poszczególnych ogniwach lekcji,
- środki dydaktyczne wykorzystywane w procesie kształcenia,
- plan ogólny lekcji zawierający strukturę zajęć, przy uwzględnieniu trójdzelnego układu lekcji: część przygotowawczą, podstawową oraz końcową,

szczególony przebieg lekcji zawierający rozwinięcie poszczególnych punktów planu ogólnego, zgodnie z celami lekcji. Zamieszcza się tu opis czynności nauczyciela oraz jego wypowiedzi a także charakterystykę zadań, które mają do wykonania uczniowie. Określa się metody i formy pracy uczniów, sposób wykorzystania pomocy naukowych, treści problemów do rozwiązania oraz czas trwania pracy samodzielnej uczniów.

Pomyślna realizacja planu dydaktycznego nauczyciela w znacznej mierze zależy od poprawnie skonstruowanego konspektu, którego stworzenie musi być poprzedzone przygotowaniem nauczyciela pod względem rzeczowym (merytorycznym), metodycznym oraz organizacyjnym.

Przygotowanie rzeczowe do lekcji odgrywa istotną rolę szczególnie w pierwszych latach pracy nauczyciela lub w realizacji nowego przedmiotu. Dużą uwagę należy poświęcić na opracowanie pisemnej formuły oraz na staranne zaplanowanie metod, form i środków kształcenia. Ważne jest aby nauczyciel znacznie szerzej opanował materiał przeznaczony do realizacji na lekcji, niż ten

który w trakcie zajęć przekaze uczniom. Materiał lekcyjny musi być tak dobrany, aby prezentowane treści wiązały się z poprzednimi i następnymi, ponieważ w ten sposób zapewnia się uczniom ciągłość w nabywaniu wiedzy i maksymalny rozwój umysłowy. Ponadto należy ustalić, które treści są już uczniom znane aby uniknąć powtórzeń i przeładowania lekcji. Do rzeczowego przygotowania lekcji należy także ustalenie zadań i ćwiczeń a także dobór literatury związanej z treścią lekcji.

Przygotowanie metodyczne do lekcji wymaga przemyślenia jej struktury oraz doboru odpowiednich metod, form i środków dydaktycznych. Podstawowym zadaniem jest określenie typu i budowy lekcji. Należy w sposób przemyślany i uzasadniony stosować różne typy lekcji (podające, problemowe, eksponujące, praktyczne, mieszane). Racjonalne przygotowanie do lekcji wymaga doboru odpowiednich metod, szczególnie skutecznych przy realizacji zadań lekcji, zapewniających opanowanie wiedzy przez uczniów przy ich aktywnym udziale, kształtujące pożądane postawy i umiejętności. Przygotowanie metodyczne obejmuje dobór takich środków dydaktycznych, które najlepiej spełniają zadania w realizacji treści lekcyjnych.

Do zakresu przygotowania organizacyjnego należy zarezerwowanie sobie pracowni, aby odbyć w niej zajęcia oraz odpowiednie przygotowanie środków dydaktycznych i materiałów do wykorzystania w trakcie zajęć. Nie wystarczy bowiem mieć środki i materiały w pracowni, trzeba ustalić, z jakich i w jakim zakresie należy skorzystać, do których zagadnień szczególnie się nadają i jak zostaną wykorzystane w czasie zajęć dydaktycznych.

Odpowiednio do rocznych, okresowych i lekcyjnych planów dydaktycznych, wyróżnia się roczną, okresową i bieżącą kontrolę stopnia realizacji tych planów.

Przedmiotem kontroli bieżącej jest sprawdzenie i ocena wyników nauczania uzyskiwanych na poszczególnych lekcjach. Kontrola ta umożliwia podjęcie odpowiednich działań zmierzających do usunięcia lub przynajmniej do ograniczenia braków w wiadomościach i umiejętnościach uczniów. Formą ujawnienia tych braków mogą być kartkówki, sprawdziany oraz odpytywanie ustne uczniów. Pozwalają one na uzyskanie w miarę pełnego obrazu stopnia opanowania przez uczniów materiału, a dzięki temu nauczyciel może podjąć odpowiednie zabiegi zmierzające do zlikwidowania lub ograniczenia tych niedomagań.

W zakresie kontroli okresowych i rocznych planów dydaktycznych najczęściej stosowanymi sposobami określenia wskaźników ich realizacji są sprawdziany lub testy osiągnięć szkolnych, obejmujące sprawdzenie znacznie obszerniejszego materiału niż kontrola bieżąca. Rezultaty kontroli rocznej są szczególnie ważne, ponieważ jej efekty decydują w dużym stopniu o promowaniu lub niepromowaniu uczniów do następnej klasy.

Pytania do egzaminu

1. Geneza i znaczenie nazwy dydaktyka oraz jej twórcy
2. Przedmiot, istota oraz funkcje dydaktyki
3. Podział dydaktyki: dydaktyka ogólna i dydaktyki szczegółowe
4. Relacje dydaktyki z innymi naukami społecznymi oraz dziedzinami pedagogiki
5. Podstawowe pojęcia dydaktyczne: nauczanie, uczenie się, kształcenie, samokształcenie
6. Pojęcie, elementy i istota systemu dydaktycznego
7. Ogólna charakterystyka porównawcza szkoły tradycyjnej (Herbarta) i aktywnej (Deweya)
8. Pojęcie celu kształcenia
9. Podział i charakterystyka celów kształcenia
10. Czynniki wpływające na dobór treści do programów szkolnych
11. Pojęcie, istota i funkcje treści kształcenia w procesie edukacyjnym
12. Teorie doboru treści kształcenia, zależności pomiędzy celami a treściami kształcenia
13. Kryteria doboru treści kształcenia
14. Czynniki warunkujące skuteczność procesu dydaktycznego
15. Pojęcie, istota i budowa programów nauczania
16. Typy programów kształcenia
17. Kryteria opracowywania programów szkolnych
18. Tok nauczania i jego odmiany
19. Indywidualizacja treści kształcenia (zainteresowania i zdolności uczniów)
20. Zajęcia pozalekcyjne i pozalekcyjne i ich związek z treściami kształcenia przedmiotowego.
21. Ogólne założenia i sposoby przeprowadzania badań pedagogicznych
22. Metody badań dydaktycznych
23. Formy uczenia się
24. Pojęcia: kształcenie (w tym kształcenie wielostronne), doksztalcenie, doskonalenie, poradnictwo
25. Istota edukacji ustawicznej oraz nowe funkcje samokształcenia
26. Pojęcie, istota oraz typologia środków dydaktycznych
27. Funkcje, zadania i rola środków dydaktycznych w procesie kształcenia
28. Pojęcie, rodzaje oraz funkcje podręczników szkolnych
29. Rola i funkcje nauczyciela w procesie dydaktycznym
30. Ogólna charakterystyka uczniów uczestniczących w procesie dydaktycznym (zainteresowania, aspiracje, motywacja do nauki, samodzielność, aktywność uczniów)

31. Ogniwą procesu nauczania
32. Kryteria i zasady odpowiedniego doboru materiału nauczania
33. Pojęcie, typologia i charakterystyka zasad kształcenia
34. Znaczenie zasad kształcenia dla prawidłowej organizacji procesu nauczania-uczenia się
35. Pojęcie, istota i klasyfikacja metod kształcenia
36. Kryteria doboru metod kształcenia
37. Pojęcie, istota, rodzaje i charakterystyka metod uczenia się
38. Rola motywacji w uczeniu się
39. Pojęcie, istota, cele i zadania samokształcenia
40. Warunki, składniki i przygotowanie procesu samokształcenia
41. Zasady organizacji i planowania pracy dydaktycznej
42. Istota i charakterystyka systemu klasowo-lekcyjnego
43. Pojęcie, budowa, rodzaje lekcji oraz ich właściwości
44. Zasady przygotowywania konspektu lekcji
45. Znaczenie i cele pracy domowej w procesie kształcenia
46. Funkcje, zakres, cele formy i metody kontroli w procesie dydaktycznym
47. Wykorzystanie kontroli i oceny w dydaktyce
48. Sposoby badania osiągnięć uczniów
49. Przyczyny, istota, rodzaje niepowodzeń szkolnych.
50. Sposoby zapobiegania i przeciwdziałania niepowodzeniom szkolnym.

Praca domowa - integralna część prowadzonego przez szkołę i na terenie szkoły procesu nauczania-uczenia się. Utrwala ona wiedzę ucznia, wdraża ucznia do samodzielności w myśleniu i posługiwaniu się wiedzą, w realizowaniu samodzielnych zadań twórczych.

Organizacja pracy domowej:

Lekcja, stanowiąc najważniejszą formę pracy, wymaga uzupełnienia i wzbogacenia przez inne formy. Jedną z nich jest praca domowa uczniów, tradycyjny składnik systemu szkolnego. Praca domowa stanowi uzupełnienie i ciąg dalszy pracy lekcyjnej, umożliwia pogłębienie i utrwalenie wiedzy ucznia, a przede wszystkim wdrożenie go do samodzielności w myśleniu i posługiwaniu się wiedzą, w realizowaniu samodzielnych zadań twórczych;

Cele pracy domowej:

- opanowanie nowego materiału;
- utrwalenie materiału przyswojonego;
- kształtowanie umiejętności i nawyków;
- rozwijanie samodzielności i twórczości uczniów;

Rodzaje/Treść (tematyka)pracy domowej:

- przygotowanie materiału do nowej lekcji;
- zadania domowe, które mają na celu utrwalenie przyswojonego materiału (pamięciowe opanowanie wierszy lub innych tekstów, praca pisemna);
- prace domowe, mające na celu kształtowanie umiejętności nawyków, przyzwyczajień;

Funkcje pracy domowej:

- pobudzenie aktywności uczniów;
- zaspokojenie lub pobudzenie zainteresowań;
- wzbudzenie pragnienia wiedzy, chęci uczenia się;
- rozwijanie samodzielności myślenia i działania;
- opanowanie i utrwalenie treści programowych;
- rozwijanie sprawności w uczeniu się;
- kształtowanie nawyków systematycznego, dokładnego i chętnego podejmowania zadań;
- rozwijanie inicjatywy, pomysłowości, zdolności twórczych;
- budzenie pozytywnych emocji, wiary we własne możliwości, pozytywnego stosunku do nauki;

Efektywność nauki domowej jest uwarunkowana:

- stosowaniem wielu rodzajów zadań domowych;
- racjonalnym zadawaniem na lekcji;
- właściwą kontrolą i oceną;

Indywidualizacja pracy ucznia:

- zadania otwarte (wiele możliwości rozwiązań);
- dostosowanie do możliwości uczniów, ich zainteresowań;
- zadawać w sposób zróżnicowany;
- powinna mobilizować do samokontroli, autokorekty;

Jak zadawać pracę domową?

- powiązanie treści pracy domowej z treścią lekcji;
- odpowiedni czas zadawania (końcowy fragment lekcji, po dokładnym przerobieniu nowego materiału);
- nie przeciążać pracą domową;

Kontrola pracy domowej:

Im częstsza i dokładniejsza jest kontrola zadań domowych, tym systematyczniej i staranniej dzieci je wykonują. Kontrola pozwala nauczycielowi stwierdzić, czy jego sposób zadawania pracy domowej jest właściwy, czy dzieci są odpowiednio przygotowane do wykonywania tej pracy. Największą wartością kontroli polega na tym, że pozwala w porę usunąć braki w wiadomościach i umiejętnościach uczniów. Jeżeli uczeń bez uzasadnionego powodu nie wykona określonych zadań czy też wykona je niedbale i błędnie, braki te pod wpływem kontroli uzupełnia, prace wykonuje lub poprawia i zdaje z tego sprawę nauczycielowi. W zależności od charakteru pracy domowej kontrola może mieć różny przebieg. W zasadzie przeznaczamy na nią pierwszą część każdej lekcji, niekiedy jednak, gdy praca domowa nie wiąże się z tematem nowej lekcji, kontrolę można przeprowadzić na końcu lekcji. Z kontrolą prac domowych z reguły łączy się ich ocena.

WYCIECZKA- bezpośrednie zaznajamianie uczniów z określonymi przedmiotami, często w ich naturalnym środowisku, zjawiskami i procesami przyrodniczymi, technicznymi, społecznymi i kulturowymi pod kątem widzenia wcześniej ustalonych celów pedagogicznych, **wycieczka** szkolną nazywamy każde zorganizowane wyjście uczniów poza teren szkoły w celach poznawczych, wychowawczych lub zdrowotno- rekreacyjnych.

Wycieczka powinna być:

- zaplanowana;
- celowa;
- realizująca założone zadanie;

Rodzaje wycieczki:

1) Ze względu na liczbę uczestników:

- indywidualne;

-grupowe;

-zbiorowe;

2) Ze względu na zagadnienia poznawcze:

-historyczne;

-geograficzne;

-biologiczne..;

3) Ze względu na tematykę wycieczek:

-dotycząca dziejów politycznych;

-dotycząca dziejów kultury;

-dotycząca zagadnień społeczno- gospodarczych;

4) Wycieczki kompleksowe (w ramach kilku przedmiotów nauczania);

5) Ze względu na środek lokomocji:

-piesze;

-rowerowe;

-autokarowe;

-pociągiem;

6) Ze względu na miejsce zamieszkania uczestników:

-bliźsze;

-dalsze;

7) ze względu na czas trwania wycieczki:

-krótkotrwałe (2-3 godzin)

-długotrwałe (1 dzień i dłużej)

8) ze względu na ich cel:

-rozpoznawcze (np. terenu);

-poznawcze;

-pogłębiające;

-podsumowujące materiał;

-porównawcze;

Fazy wycieczki:

1) Przygotowanie i planowanie (organizacja):

-temat i cel wycieczki;

-ustalenie trasy i terminu;

-ustalenie sposobu dotarcia do celu;

-miejsce pobytu, zakwaterowanie;

- ustalenie obiektów- zabytków;
- rozmowa z rodzicami;
- zebranie funduszy;
- ubezpieczenie dzieci;
- sprawdzenie biura turystycznego, kierowcy;
- apteczka;
- poinformowanie uczniów;
- powrót i czas trwania;
- dodatkowi opiekunowie;
- przygotowanie ewentualnych pytań;
- uwzględnienie zasad, regulaminu wycieczki;

2) realizacja wycieczki:

- realizujemy [zadania](#) i cele;
- aby dzieci się nie nudziły (np. zabawy, pomocne przybory);

3) Podsumowanie, analiza:

- czy zamierzone cele zostały zrealizowane

Cele wycieczki:

- dokonanie obserwacji np. zjawisk geograficznych;
- zaznajomienie uczniów z faktami, które mówią o przeszłości bliższej lub dalszej;
- pogłębianie wiedzy;
- podsumowanie materiału;
- porównanie.